

ירחון תורני יתד המאיר

לרפואת מרן רשכבה"ג רבינו חיים עובדיה יוסף שליט"א

הירחון יוצא לאור
בסיוע משפחת וואן הי"ו מצרפת

לע"נ אביהם המנוח אוהב התורה ולומדיה רודף צדקה וחסד
מקיץ וואן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע ח' בתשרי

להצלחתם ולחיי אמם מזיאנה מב"ת, בני ביתם וכל המשפחה הי"ו

ולרפואת הילדה רבקה חיה וואן בת אסנת חנה תחי

אל נא רפא נא להם בתושחו"י, אמן.

יתד
המאיר

ירחון תורני
להפצת תורה

גליון מס' 141 ■ חשון התשע"ד

תוכן העניינים:

- סימן יד | חיי עולם - הגאון הרב ירחמיאל אברהם סילבר זצ"ל**
 63.....ל"ב מיני עופות בארץ (כיצד נלמד ממעשה תיבת נח)
- סימן טו | הרב שריה דבליצקי**
 65.....דברי התעוררות למנהג ישראל להאריך ב"והוא רחום" ו"ברכו" במוצאי שבת
- סימן טז | הרב חיים שלום הלוי סגל**
 67.....בענין ספר תורה שנפל (עם תשובת מרן שליט"א)
- סימן יז | הרב דוד ברדא**
 73.....בענין תקנת רחל אמנו בתפלת מוסף של ר"ח, ועוד
- סימן יח | הרב יהודה ברכה**
 75.....להפסיק בין השברים לתרועה להסוברים שיש לעשותם בנשימה אחת.
 78.....בענין הפסוק שאומרים בסוף תפילת שמונה עשרה
- סימן יט | הרב יצחק אמסלם**
 81.....בענין מעשה שבת בבישול אחר בישול בדבר לח.
- סימן כ | הרב יעקב נסיר**
 84.....תפילה בפלג המנחה בערב שבת | תגובה.
- סימן כא | הרב יצחק שי"ש**
 87.....גרגירים בשיטת מרן היב"א שליט"א בהל' ברכות.
- סימן כב | הרב יחזקאל מועלם**
 91.....בירורים במשנת רבינו הפלא יועץ זצוק"ל.
- סימן כג | הרב שמואל זכאי**
 95.....בענין ספק ברכות להקל משום דעת פוסק יחיד.
- סימן כד | הרב רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא**
 98.....בדין מקלוני בושם לריח טוב האם מותר להופכם בשבת ויום טוב.
- סימן כה | יתדות - מכתבים ותגובות בנושאים שונים**
 103.....
- סימן כו | הרב יוסף הררי רפול**
 109.....סדרת מאמרים בענין חכמת הגימטריא | א.
- סימן כז | הרב יהודה חטאב**
 112.....הערות בסידור התפילה - מקור ושורש אמירת "מה נאמר".
- סימן כח | הרב א.ד. אלחדד**
 114.....מדור חדש: "עמודי גולה" - הגאון רבי יוסף רפאל חזן זיע"א.
- סימן כט | הרב עובדיה חן**
 116.....פרק ל"ד | הציטוט (ג).

להצטרפות, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות: ת.ד. 114 צפת

פקס: 04-6925148 | דואר אלקטרוני: 6925148@gmail.com | אי: teshuva1@012.net.il

• דמי מנוי לשנה: 50 ש"ח בלבד, להצטרפות: 04-6923381 •

חיי עולם

כתבים ומאמרים מתורתם של רבנים תלמידי חכמים שהסתלקו לעולם שכולו טוב, נ"ע. ונקרא שמו "חיי עולם" ע"פ הגמרא (יצמות 15). "אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי, כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר... מאי קראה דובב שפתי ישנים..". ופירש רש"י (זכורות לא), "הנאה היא לו שדומה כחי"

סימן יד

הגאון הרב ירחמיאל אברהם סילבר זצ"ל

ל"ב מיני עופות בארץ (כיצד נלמד ממעשה תיבת נח)

מיני עוף טהור יש. שאם יש לדוגמא, רק 6 מיני עוף טהור נמצא שנח הכניס רק 42 עופות טהורות, דהיינו שבע מכל אחד מ' המינים (לפי המישור שנת הכניס ז' מכל מין ולא י"ד דהיינו ז' נקבות וז' זכרים; ולענ"ד זהו שיטת פרקי דרבי אליעזר). וזה לא ייתכן, שבוזה יהיה מספר הטמאים יותר ממספר הטהורים.

כמו כן, אם נאמר שיש תשע (או יותר) מיני עוף טהור, נמצא שנח הכניס לתיבה 63 עופות טהורות (או יותר), דהיינו ז' לכל אחד מט' מינים. ולפי זה קשה אמאי היה צריך ז' מכל מין שיהיו הטהורים רבים על הטמאים. והלא גם אם יכניס שש מכל מין טהור יהיו 54 טהורים (ו' לכל אחד מט' מינים) וזה לבד יותר מ-48 הטמאים. לכן מכיוון שמשמע מהמדרש הנ"ל שהיה צריך ז' מכל מין טהור על מנת שהטהורים ירבו על הטמאים, יש בהכרח רק או ז' או ח' מינים טהורים. שאם יש פחות מינים לא יספיק ז' מכל מין כדי שהטהורים ירבו על הטמאים. ואם יש יותר, יספיק מספר לכל מין פחות מז'.

ולענ"ד נראה שיש לקבוע בפשטות שמספר מיני עוף הטהור הוא ח' ולא ז', מכמה טעמים:

ראשון, אם יש ז' מיני עוף טהור נמצא שנח הכניס ז' מכל מין, דהיינו סה"כ 49 עופות טהורים. ומספר זה אמנם יותר ממספר עופות הטמאים, אבל אם נחשב את הזכרים לחוד והנקבות לחוד, נמצא שבאחד המינים (דהיינו או זכרים או נקבות) מספר

* בפרקי דרבי אליעזר, ריש פרק כ"ג: "...מכאן אתה למד ששלשים ושתים מיני עופות בארץ וכו'."

ולעיל מיניה מפורש מעשה התיבה. וקשה להבין מהיכן במעשה התיבה, או משום מקום אחר, נלמד מספר מיני העוף. וכן כותב הרד"ל בפירושו שם: "המאמר תמוה איך נלמד וכו'", ונדחק לשנות את הגירסא לעניין אחר לגמרי, ולהשמיט מספר מיני העוף.

אך לענ"ד נראה שאפשר ללמוד מספר מיני העוף ממה שכתוב בפרקי דרבי אליעזר, קצת לקמן מהנ"ל: "...ועד שלא בא המבול היו הטמאים מרובין מן הטהורים רצה הקב"ה להרבות את הטהורים ולמעט את הטמאים קרא לנח ואמר לו הביא לך אל התבה מכל בהמה טהורה ז' ז'. והרי אפשר מכאן ללמוד בפשטות שמספר מיני העוף שלושים ושתים.

הכיצד? הרי מפורש בתורה שיש עשרים וארבע מיני עוף טמא, כדברי הסוגיא בחולין (סג). המתחילה: "אמר רב חנן... אמר רב עשרים וארבעה עופות טמאין הן וכו'". נח הכניס לתיבה מכל מין טמא זכר ונקבה, דהיינו 24 זכרים ו-24 נקבות, סה"כ 48 עופות טמאים. ומזה אפשר לחשב כמה

* מאמר זה נמסר בהשתדלות בנו הרב דוד שליט"א, תשוח"ח לו. אודות הרב הכותב זצ"ל ראה בגליון הקודם - תשרי תשע"ד.

הטהורות היה צריך שבעה מכל מין, ומספרם יהיה שבעים. ובכך יהיה מספר הטהורים גדול ממספר הטמאים.

עוד יש לציין שאפשר ללמוד את המספר "שבעים" ושתיים" על פי השיטה הנ"ל. שהרי אם ידוע שיש י' מינים טהורים לא ייתכן שיהיו פחות משלושים מינים טמאים, שאם כאן למה לי שבע שבע, מהטהור, והרי יהיה די בשש שש. ולכן שלושים הוא הכי פחות שאפשר לדרוש, ולכן דורשים שלושים למעט בטמא, וכנ"ל.

נמצא שמכיוון שמפורש בכתוב שיש כ"ד עוף טמא, על פי הכלל שהיו ז' מהטהור לרבות עליהם, דורשים ל"ב מיני עופות. ומכיוון שמפורש בכתוב י' מיני בהמה וחיה טהורה, נדרו מאותו הכלל מ' מיני חיה ובהמה. ומכאן שיש ע"ב מיני חיה עוף ובהמה, וכדברי האר"י.

ויש סימן נחמד לדבר: "וכל אשר אתו" בתיבה. וכדברי פדר"א, שם: "...וימח את כל היקום אשר על פני האדמה חוץ מנח וכל אשר אתו בתיבה". והלא אין תיבות האלו בחומש? אלא שמא רוצה פרד"א לתת סימן לדבר:

דהיינו: עופות טהורים שמונה כפול שבע, סה"כ חמישים ושש. ועופות לא טהורים עשרים וארבע כפול שניים, סה"כ ארבעים ושמונה. ובהמות וחיות טהורות עשר כפול שבע, סה"כ שבעים. ובהמות וחיות לא טהורות שלושים כפול שניים, סה"כ שישים. ושרצים שס"ה (כדנ"י פדר"א, ע"ס) כפול שניים, סה"כ שבע מאות ושלושים. נמצא שסך הכל היו מספר בעלי חיים תשע מאות שישים וארבע, כמניין "וכל אשר אתו".

הטהורים היה לכל היותר שווה לטמאים, ולכן לא רבה עליהם כדברי המדרש הנ"ל.

ושני, שהרי נח הקריב קרבנות מכל הטהורים, דהיינו לפחות יונה אחת ובן תורים אחד. ואם יש רק ז' מינים יהיה מספר הטהורים כבר פחות מהטמאים. אבל אם יש ח' מינים יהיו 56 עופות טהורים (ז' עופות לכל אחד מח' מינים). ואם יקריב אפילו שתי תורים ושני בני יונה (ואולי אפילו ד' ד') כדמשמע בסוף הפרק הנ"ל (פרקי דר"א, פכ"ג), לא ימעט מספר הטהורים ממספר הטמאים.

אבל עיקר הטעם שיש לדרוש שהיו שמונה מינים ולא שבע נלענ"ד שכל מקום שאפשר דורשים את המשובח לטוב ואת המגונה לגנאי. ולכן אם אין הכרע אחר, דורשים את הטהור למספר גדול. וראה לקמן בזה.

לכן נלענ"ד שהמדרש בפדר"א שמונה ל"ב מיני עוף הטהור לא רק מדויק, אלא נלמד בפשטות רבה ממה שמובא לאחריה, בטעם ז' ז' לעוף הטהור.

והרד"ל (ס"ט) תמה מניין מספר זה. וכן בהגהות על פדר"א (דפוס וורשא, פירוש הדר"ל) המגיה מביא מדברי האר"י ז"ל: "ולק"ת פ' בראשית דכל המינין ע"ב". ולענ"ד אין כאן שאלה, אלא אדרבה הרי המניין של האר"י ז"ל מכוון במדויק ע"פ הפירוש הנ"ל.

שאם יש סך הכל ע"ב מינים של בהמה חיה ועוף, ומתוכם מניין העופות ל"ב, נמצא שמניין הבהמות והחיות מ'. וידוע לנו שמהם י' מינים טהורים, דהיינו ז' מיני חיות וג' מיני בהמות המפורשות בתורה. נמצא שיש ל' מינים של בהמות וחיות לא טהורות. ומכל מין נכנס שניים לתיבה, דהיינו שלושים כפול שניים, סה"כ שישים. נמצא שאף מהבהמות וחיות

אל תחזיק טובה לעצמך!

**קיבלת את הגליון, סיימת ללמוד בו, במקום להשאיר אותו
ספון בספרייה, הנח אותו בבית המדרש הקרוב לזיכוי הרבים!**

סימן טז

הרב שריה דבליצקי

מח"ס "זה השלחן" ו"פתח עינים" החדש, ועוד

דברי התעוררות למנהג ישראל להאריך ב"והוא רחום" ו"ברכו" במוצאי שבת

בזמן האחרון התחילו הרבה לזלזל במנהג ישראל קדמון שהובא בראשוני ראשונים ונפסק כן ברמ"א להלכה בסי' רצ"ג, והוא שבמוצאי שבת יש להמשיך באמירת ברכו בין החזן ובין קהל העונים.

מנהג זה הובא בבה"ג סוף הלכות ציצית שכתב וז"ל, ומיבעיא ליה לאינשי לאוגודי (ר"ל להאריך ולהמשיך) בברוך ה' המבורך באפוקי שבתא כי היכי דנתציל מהיזקא דהאי שבתא עכ"ל. (הציאו הנרכ"י והשע"מ נסי' רנא). והברכ"י (שס) כתב וז"ל ראיתי מטהרת יד הקדש מהרח"ו וצ"ל בשם רבנו האי גאון וז"ל שכתב וז"ל, קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושיך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך באפוקי שבתא עכ"ל. וכ"כ הכלבו והאור"ח בשם הרב נתן דמבעי ליה לארוכי כי היכי דנתצל מהיזקא דההוא שבת עכ"ל. ובאו"ז הגדול הל' מוצ"ש סימן פ"ט כתב וז"ל כתב מורי הר' אלעזר מוורמש במוצאי שבת לאחר שאומרים והו"ר יכפר עון וכו' ה' הושיעה המלך וכו' מיד חזן אומר ברכו בהמשך גדול מפני שהנשמות חוזרות לגיהנם לאחר מכן, ובעוד שמושיך אינם חוזרים¹. ועוד מפני לוית השבת

¹ ולפ"ז כשהבן בתוך י"ב חדש מתפלל על או"א ערבית במוצ"ש שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם, וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים פודה אביו ואמו מן הגיהנם, וכמו שכתב הרמ"א ביו"ד סי' שע"ו ס"ד, צריך ליהזר ביותר להמשיך בברכו כדי שלא יגרום שימהרו לחזור, וממילא יקיים עי"ז מצוה של כבוד או"א של מכבדו לאחר מותו שיצילו מהיות אפילו איזה רגעים שם. וכבר ידוע מ"ש הרמב"ן בהקדמתו לאיוב דכל יסורי איוב של ע' שנה אינן מגיעים אפילו לרגע אחד של גיהנם.

אמנם צריך ליהזר במ"ש הגאון ר' אליהו האבדק"ק קאליש בצואתו לבניו, הובאו דבריו בסדור רע"ג (פרומקין) בסדר מוצאי שבת במגן האלף אות ל"ז דמ"מ חלילה מלחשוב מחשבת חוץ

שצריך ללוות המלך יש למשוך. ועוד מפני איחור להוציא השבת צריך למשוך, כן עושה אני הקטן וכן שמעתי שר"א בן רבנא משולם הגדול הוא היה חזן והיה מושך ברכו בכל כחו. וכן נמצא בסדר תפילת רבנא עמרם (א"ה הוא רב עמרם גאון, וכן הוא נסידורו) במוצ"ש ימשוך החזן ברכו, עכ"ל. גם המהרא"ק בהגהת מהרי"ל כתב כן על ר"א בן רבנא משולם הגדול. ומנהג זה כתבוהו גם הויטרי, סדור רש"י, והמנהיג בספריהם.

ואחרי שהדבר יצא מפיהם של י"ב מרבתינו ראשונים כמלאכים הלא המה (א) בה"ג (ב) רב האי גאון (ג) רב עמרם גאון (ד) רבי נתן (ה) אור"ח (ו) כלבו (ז) אור זרוע (ח) הרב אלעזר מוורמש (כנראה שהוא בעל הרוקח) (ט) הרב אליעזר בן משולם הגדול (י) הויטרי (יא) סדור רש"י (יב) המנהיג. ופסקו כן הרמ"א בדר"מ ובהגהת הש"ע בסימן רצ"ג ס"ג וז"ל, ונוהגים לומר והוא רחום וברכו באריכות נועם כדי להוסיף מחול על הקודש עכ"ל. וכן הלבוש וש"ע הרש"ז. לכן צריך ליהזר בזה ביותר בין החזן ובין הקהל, ואם כן אפילו אם הוא במקום שאין החזן נזהר בזה צריך היחיד העונה ליהזר עכ"פ בענייתו להאריך בברוך ה' וכו'. ומל' הבה"ג ורה"ג מוכח שהסגולה להצלחה וכו' תלויה באריכות של עניית הקהל.

לעשות נ"ר לנשמה של אחד להצילו מדינה של גיהנם וחבט הקבר כי בזה תפסידו את כל העמל והתפלה והקדושה ח"ו, אלא להלל ולשבח ולפאר את הבורא בנפש חפצה ובשמחה גדולה שזכתם להיות בר ישראל ולעבוד את ה', עכ"ל.

קול, ובט"ב כ' בסי' תקנ"ט ס"א להתפלל בנחת ודרך בכי, ואין שני כתובים מתקיימים כאחד.

וכיון שדבר זה שייך למוצש"ק אעתיק עוד איזה דברים נחוצים השייכים למוצש"ק בספר העתיק יש שכר להג"מ ישכר בער מקרעמניץ ז"ל (נדיני שנת א"ת כג) כתב וז"ל במוצאי שבת צריך כל אדם להתעורר ביראת ה' ולידע שאז נפתחים ז' מדורי גיהנם להחזיר נשמות הרשעים כל אחד למקומו לדון אותו בדין הקשה הרחמן יצילנו וכו', לכן צריך אז כל אדם להיות חרד לעורר עצמו שלא יהיה גורלו ביניהם ויהיה שמור מהקב"ה מכל צד כמ"ש ה' ישמרך מכל רע וכו' עכ"ל.

וכתב בספר חוסן ישועות על קצוש"ע ס"ס צ"ו דע"י לימוד התורה במוצש"ק יוכל לקנות שלימות מקדושת שבת על כל השבוע על ידי התורה ועבודה, עכ"ל. ובזמנינו יש מקומות שהונהג שכל דברי הבל נקבעים למוצש"ק כמו שרואים בחוש, וצריך האדם להתבונן בדברי היש שכר והחוסן ישועות הנ"ל וממילא ימנע רגליו מנתיבותיהם, ועי"ז ינצל מלה"ר ומחלוקת וכל מיני דיבורים אסורים וביטול תורה.

בענין מה שאמרו שבת קי"ט ע"ב חמין במוצש"ק מלוגמא כתב המהרש"א שם שהוא דוקא בדבר חדש שנתחמם לאחר השבת ע"ש. [והיינו לדידן מים אחרים מהברז ולא מהמיחם מים שנשאר משבת].

וכתב בתולדות החיד"א הנדפסות בסוף שם הגדולים במהדורא חדשה וז"ל, גם סיפר לי הרב אחי"ם נר"ו ששמע מפי רמ"א ז"ל כי מ"ז החיד"א ז"ל דרכו היה להתפלל ערבית בכל מוצש"ק בביתו במנין והיה הוא עצמו החזן כדי להאריך בעניית ברכו את ה' המבורך לעולם ועד בניגון, שהמאריך בעניית ברכו בליל מוצש"ק הוא סגולה להצליח כל השבוע, ואמר לי שכן היה נוהג מר אביו ר' ישעיה ז"ל, והוא ג"כ אחריו, עכ"ל.

והנה כיון שכמה טעמים נאמרו בזה, והוא להשהות חזרת הרשעים לגיהנם, ולהשהות עוד קדושת שבת, ולפי"ז גם במוצאי יו"ט יש להאריך, וכן משבת ליו"ט, ומיו"ט לחבירו, ואף בליל שני דר"ה וכנ"ל, דאף דטעם דגיהנום לא שייך אם הוא כניסת יו"ט מ"מ שייך הטעם האחר להשהות עוד קדושת היו"ט דנפקי מקדושת דאורייתא לדרבנן.

מיהו נראה דבד' זמנים אין להאריך בברכו ואלו הן: א' בליל א' דפסח שחל במוצאי שבת או בליל ב' דפסח בגלויות, ומטעם דחוטפין מצה למהר להתחיל בסדר וכבסי' תע"ב סע' א'. ב' במוצאי שבת דחנוכה בכדי למהר לנר חנוכה. ג. במוצאי יוהכ"פ מפני הטורח. ד. בט"ב שחל במוצאי שבת כיון דבמס' סופרים סוף פרק י"ח איתא דאין אומרים אז ברכו כלל א"כ אף שאנחנו לא נוהגים כן, מ"מ עוד להאריך בזה זה בודאי אינו ראוי מפני האבל. ועוד דלגבי הארכה בברכו כתוב ברמ"א לומר בנעימות

👉 מודעא רבה לאורייתא 👈

הרינו להודיע כי אין לסמוך הלכה למעשה על פסקים שיבואו בירחון זה והבאים אחריו, ואף אם נכתבו הדברים בדרך פסק, שאין זה אלא כדי להתלמד ולעורר את לב המעיין.

ולא יהיו ח"ו בכלל אלו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה כב) על הפסוק "כי רבים חללים הפילה" זה שלא הגיע להוראה ומורה.

למעט מאמרים שהבאנו מפיהם ומפי כתבם של גדולי הדור שליט"א היושבים על כסא ההוראה

סימן טז

הרב חיים שלום הלוי סגל

מח"ס "בירורי חיים"

בני ברק

בענין ספר תורה שנפל (עם הצטרפות ממרן שליט"א)

מוצש"ק בראשית ה'תשע"א

לכבוד דודי היקר שביקרים, אהוב למעלה ונחמד למטה, המפורסם במסירותו וטוב ליבו לכל רבי יעקב ישראל הלוי סגל שליט"א.

אחר מבוא הברכה והשלום.

ע"ד אשר שאלני, שהיה בביהמ"ד¹ בזמן שהס"ת נפל, אלא שלא ראה כלל את הנפילה, אם צריך להתענות.

גופא דעובדא: סיפר לי כ"ק אדמו"ר שליט"א, שאחד המתפללים החזיר 'בשמחת תורה' את הס"ת למקומו בארון הק', אלא שבדרך כלל נזהרים להניחו בשיפוע כדי שייכנסו רגלי העצי חיים למסילה, והכא העמידו ישר ולא בשיפוע, וממילא לא נכנסו רגלי הס"ת למסילה. ול"ע הס"ת נפל על מקום 'מדרך הכהנים', והיינו שלא נפל על מקום הילוך כל הקהל.

תשובה: בתחילת הדברים הבוא נבוא למקורן של דברים.

א. בגמ' (מו"ק כו, ב) איתא, א"ר חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע [ויש גורסין 'שנשרף'] חייב לקרוע שתי קריעות, אחד על הגויל ואחד על הכתב, שנאמר (ירמיה לו, כז) אחרי שרוף המלך [יהויקים] את המגילה [היינו הגויל] ואת הדברים [היינו הכתב]. רבי אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבי קמיה דרבי אבא, בעא לאפנויי

¹. לא אציין את שם ביהמ"ד, כיון דעובדא זאת הוי בחינה של מגלגלין חובה..., וכדחזינן מדברי הפוסקים, עיין שו"ת אגרות משה (א"ח ס"ג סימן ג') דהוי בזיון בנפשם לאנשי ביהמ"ד וכו', משום הבזיון להס"ת. ולכן נהגו להצטער ע"י התענית שמביא לידי תשובה. ע"כ.

[לבית הכסא], שקליה לטוטפתיה [הסיר את התפילין] אחתיה אבי סדיא. אתאי בת נעמיתא [בת יענה] בעא למיבלעיה [את התפילין], אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות [וברש"י (ד"ה השמא) כתב, אי שקיל להו נעמיתא, איבעי לי למיקרע על הגויל ועל הכתב, דהוי כנשרף], א"ל מנא לך הא וכו', ואתאי לקמיה דרב מתנה ולא הוה בידיה, אתאי לקמיה דרב יהודה, ואמר לי הכי אמר שמואל לא אמרו אלא בזרוע, וכמעשה שהיה [דיהויקים, אבל נעמיתא דמצי להציל לא מיקרע. רש"י (ד"ה וכמעשה)].

הנה בנד"ד בספר תורה שנפל, מצינו במג"א (סו"ס מד) שהביא מספר משפטי שמואל (סימן יצ)² שכתב, קצת סמך למה שנהגו העולם להתענות כשנפלו תפילין על הארץ, וה"ה כשנפל ספר תורה ע"ש, ונראה לי דמיירי בלא נרתיקן, אבל בספר תורה אפילו בנרתיקן ע"כ. ומצינו בהרבה מהאחרונים (עיין להלן) שנתחבטו למצוא מקור להאי מנהגא. ומ"מ חזינן דהמנהג שהביא אינו אלא למפיל הס"ת, ולא להרואים את הנפילה.

ב. ומצאנו בשו"ת אגרות משה (א"ח ס"ג סימן ג) שכתב, דמדברי כל הפוסקים שהביאו את הגמ' הנ"ל, חזינן דאין קורעין אלא כשהיה בזרוע, בכוונה לשרוף כתבי הקודש כדי לחלל השם באבוד דבר הקדוש, וכמבואר בב"ח ובגליון מהרש"א (יו"ד סו"ס שמ). וכן מפורש במאירי שכתב, ולא אמרו קריעה אלא בשנשרף בזרוע ולכוונת הכעסה וגידוף. וכן הוא בהאשכול (סוף הלכות ס"ת) בשם רב האי גאון, דפירוש בזרוע של

². הובא במשנה ברורה (סימן מ' סק"ג).

אדם להכעיס, א"צ כלל לא קריעה ולא תענית. וגם אפילו בלהכעיס דבעי קריעה, היינו דוקא אם נתבערו מן העולם דוגמא דשריפה³ כמבואר ברש"י שם.

והביא לדברי תשובות אמרי אש, שציינן מקור להא, מהירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד) לגירסת הרמב"ן בחומש (פר' כי מצא) על הפסוק (דברים כז, כו) ארור אשר לא יקים את דברי התורה וגו', 'זה החזון', שהפירוש שאינו מקים את ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפלו ע"ש, ואהא כתב הדברי חיים, דגם מהתם לא מוכח המנהג שצריכים כולם להתענות.

אמנם נ"ל דהטעם הוא, דמבואר בגמ' (מעניי טו, א) אמר ריב"ל על מה דמוציאין בתעניות אחרונות את התורה לרחובה של עיר, לומר כלי צנוע היה לנו ונתבזה בעונינו. היינו שהוצרכו להוציא הס"ת לרחוב הוי בזיון לתורה שנגרם מפני עוונותינו. הרי שעונות גורמין לבזיון התורה, ואם ח"ו נקרה סיבה לבזיון התורה ודאי מחמת חטא אנשי העיר, אותם שהיה להם הכלי צנוע ונתבזה. ולכן כל בני ביהכ"נ והחברות של אותה ביהכ"נ, ראוי להתענות לתשובה על עונותיהם שגרמו להכלי צנוע שיתבזה מחמת עונותיהם. ונ"ל לגזור תענית בה"ב עליהם, ומי שאינו בריא בכוחו יוכל לפדות התענית לפי נדבת לבבו, ויעשו איזה מצוה מהממון אשר לצורך זו מוכרין ס"ת כגון להשיא יתום, או להספקת לומדי תורה, ובודאי תשובתם יעלה לרצון, ועוונות יהפכו לזכויות, וימתקו הדינים. ע"כ (דברי חיים)⁴.

³ עוד מקור וסמך מצינו, מהא דאיתא בש"ע (סו"ס מק"פ) דיש מי שאומר שגזרו שיהיו מתעניין בכל שני וחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה וכו'. ובמג"א (פק"ט) הביא מספר התניא, דביום השישי של פרשת חוקת נהגו היחידים להתענות, שבאותו היום נשרפו כ' קרונות מלאים ספרים בצרפת ע"כ, וא"כ ק"ו עכשיו שנשרף. (ילקוט יצאורים על גמ' מו"ק כו, א מהדו' עז ודבר אות עמ).

⁴ ועיין מה שכתב בלקוטים והשמטות לח"ב (סימן א') ע"ד נשרף הס"ת, מחמת שלא השגיחו על הנר להעמידו על מכונן ע"י נכרי. ע"ש.

אדם עז וקשה, ששרפו בעזות מצח שמשמעותו להכעיס וכו'. וכל זה אינו שייך בנפילת ס"ת מיד אדם, אף שבא זה בפשיעה מחמת שלא אסיק אדעתיה שיתכן שיפול באופן שהחזיקה, כיון שאדרבה ידוע לכל שלא רצה שתיפול הס"ת מידו, אין טעם להצריך להתענות.

ומה דאמרינן בגמ' (מו"ק כה, א – שבת קה) העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע, למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע ע"ש, דכמו במיתת האדם שההפסד והחרדה מזה הוא על שהשי"ת רצה להמית דוקא אדם זה, שיש בו קדושה גדולה, ולא רצה שיהיה בעולם בקדושתו, שלכן חייב לקרוע עליו כשרואין יציאת נשמתו, כמו בראין ס"ת שנשרף בזרוע 'בכוונה' לשרוף בשביל קדושתה.

וכל זה אליבא דרוב הראשונים, אבל לרש"י הנ"ל יש קצת סמך לזה שמתענים, כיון דמחייב קריעה גם על ס"ת שנשרף, שלא בכוונת כפירה וחילול קדושה, אלא אף כשנפלה דליקה באונס כשלא יכלו להציל משום חשיבות הקדושה שיש להצטער ע"ז, לכן כשנפלה הס"ת מיד אחד אף שהיה באונס, שנמצא שעכ"פ היה בזיון להס"ת, שיש להצטער ע"ז, ואולי זהו כוונת המשפטי שמואל שהוא סמך אליבא דפירש"י, להצטער בתענית שמביא לידי תשובה. ע"כ.

הרי לן מדבריו דלרוב הראשונים אינו חייב לקרוע אלא בשורף בכוונה להכעיס, אבל לרש"י מחוייב בקריעה אף שלא נשרף בכוונה.

ג. ומצינו בשו"ת דברי חיים להרה"ק מצאנז זיע"א (ח"א סימן נט) שכתב, הנה בעיקר הדבר שנהגו בני אשכנז להתענות בנפל ס"ת או תפילין אין לו שום רמז בהש"ס. והכפות תמרים (סוכה מא, ז) רצה להסמיכו על הא דלא יתפלל אדם וס"ת בידו, ואכתי אין רמז לתענית. ובודאי צריך לזהר בשמירת ס"ת, אבל לומר דאפילו אם נפלו באונס להתענות כל מי שהיה בביהכ"נ כאשר נוהגים אין ראיה מזה. ואדרבה בגמ' (מו"ק כו, א – ה"ל) גבי בליעת תפילין, משמע בהדיא דבאונס שלא ע"י

הרי לן מדבריו, דאף להמפיל הס"ת גופא דאמרינן להתענות, אינו אלא מצד המנהג⁶. אבל הרואים אין להם להתענות.

נפל ביו"ט, דהוא זמן שא"א להתענות

ה. הנה גוף עובדא דידן היה ביו"ט בשמחת תורה, ומצינו בשו"ת בית יצחק⁷ (יו"ד ס"ז סימן קס"ה) שהביא מחתנו, דבאם נפל הס"ת בשבת יש להקל להרואים.

דברכי יוסף (יו"ד סימן ש"מ נשירי זרכה) הביא מספר תפארת למה, דאם נשרף הס"ת בשבת אין צריך לקרוע אחר השבת. והגם שנראה כמסתפק, מ"מ למד כן מדברי הרדב"ז (ס"ז סימן סמ"ט) שכתב, ע"ד מת בשבת א"צ לקרוע אחר השבת, כיון שהיה אנוס בשעת חימום. וכיוב"ז נסתפק בספר משנת חכמים (הלכות עכו"ם לאו י"ג נפנ"ט פנ"ט) בשמע ברכת השם בשבת, אם צריך לקרוע אחר השבת. וכיון דהא דצריך להתענות בנפל ס"ת לארץ נלמד מדין הרואה ס"ת שנשרף כמבואר במשפטי שמואל [הנ"ל], על כן בנפל בשבת א"צ להתענות אחר השבת.

וכן נראה מדברי הט"ז (יו"ד ריש סימן ש"ט) דחילק בין חולה שלא היתה דעתו מיושבת, דבעת שתשיב דעתו עליו הוה שעת חימום וצריך לקרוע. משא"כ כשהיתה דעתו מיושבת, רק שהיה מסוכן פטור מלקרוע.

אמנם במשנה למלך (א"ח פ"א) כתב, דמת ביו"ט קורע אחר יו"ט, ולא בחוה"מ. וכ"כ בשו"ת מהר"ם מלובלין (סימן ע"ד), וה"ה בשבת חייב לקרוע אחר השבת. ואהא כתב הבית יצחק, ואולי יש לחלק בין

⁶ והוסיף שם בדבריו, דאפילו שהס"ת שבידינו אינם כ"כ כשרים, ומה גם דאם יבדקו בס"ת זה אשר נפל אפשר שימצאו בו פסול, מ"מ אין להקל שלא להתענות. כיון דלענין קריעה דינא הוא אפילו שרף מגילה, וכמ"ש הריטב"א (מו"ק כו) מהגמ', דכל שיש בו הזכרת השם דינו כס"ת ע"ש, ובס"ת זה אפילו

שהוא פסול יש כמה אזכרות וכמה פרשיות כשרות. ומה שכתב הרמ"ז, דאם ימצא בו טעות ינוח דעתו, אין זה כי אם כלפי תוקף קדושת הס"ת וסודותיו יראה בנחמה שלא היה הפגם כ"כ, אבל לענין תענית אין להקל כלל אפילו בס"ת פסול. ע"כ.

⁷ להגאון רבי יצחק יהודא שמעלקיש זצ"ל.

ואהא כתב האג"מ, דהוא טעם נכון, דבני ביהכ"נ הקבועים יש להם להתענות אף שלא היו בביהכ"נ ולא ראו. ואילו הני שבאין להתפלל באותו ביהכ"נ לפרקים, ולא שייך להם הס"ת שתתבזה, כיון שאינה שלהם, אין צריכים לצום אף שראו הנפילה, אבל מצד המנהג יש להתענות כל הרואין. ומי שנפל מידו בפשיעה הוא יותר מחוייב, ואף בסתם שלא ידוע לו שפשע יש לחייבו מספק. ואחרים הרואים ג"כ מצד המנהג, וכאמור. ע"כ.

י"א דרך המפיל מתענה

ד. וראה בשו"ת חיים שאל להרחיד"א (סימן י"ז) כתב להשוואל, עד שאתה שואלני אם הרואה חייב להתענות אעיקרא דדינא, הא דפשיטא לך ולכל המון ישראל שמי שהיה בידו הס"ת ונפל דחייב להתענות, אינו מפורש בתלמוד ופסקי רבונא קמאי. אמנם מנהג ישראל גם אשר יפלו מידו התפילין מתענה, וכ"ש מי שיפול מידו הס"ת. וסברא הוא דצריך כפרה שבא זלזול לס"ת על ידו. ולא נתבאר בדברי הש"ס והפוסקים.

והביא לדברי הרמ"ז (סימן לו) שכתב, שיתענה אשר יפול מידו הס"ת ג' פעמים הפסקות של שני ימים שעולים לפ"א תעניות ע"ש, וכל הני מילי דמר הם מילי דחסידותא, דודאי הרוצה להחמיר על עצמו שכרו אתו. דהא חזינן לרב הונא שהתענה מ' תעניות על דאיתהפיכא ליה רצועה דתפילי, אך להורות לרבים ודאי לא אמרה. ו'להרואים' נראה דאין לחייבם כלל בתענית, שהרי גבי הרואה ס"ת שנשרף לא אמרו אלא בזרוע, וכמ"ש הרב צבי אשכנזי בשו"ת שלו (סימן יו) ושו"ת שבות יעקב (ס"א סימן פ"ד). ואף לדברי המשפטי שמואל שהביא המג"א לא הזכיר כלל 'רואה'. ע"כ. וע"ע בשו"ת תירוש ויצהר (סימן סו).

וראה עוד בשו"ת דברי חיים (סו"מ סימן ל"ג) שכתב ע"ד ס"ת שנגנב, אין שום חטא לשום אדם, ואלה האנשים המוצאים אותה למה יהיו הם חייבים דבר, ועל הגבאי שפשע ולא סגר שערי ביהכ"נ, עליו מוטל להתענות איזה ימים או לפדות בממון כפי ערכו. ע"כ.

⁵ הובא בשערי תשובה (סימן מ' סק"ז).

הקרובים לבין העומד ביציאת נשמה, דגם המשנה למלך יודה דהרדב"ז לא קאי רק אעומד בשעת יציאת נשמה. על כן הדבר בספק, ויש להקל על הרואים שיתנו לצדקה ולא יתענו. ע"כ.

הרי לן עוד סניף להקל בנד"ד להרואים, דהא איירינן בנפל ביו"ט.

והלום ראיתי משו"ת מחזה אברהם – שטיינברג (מהדו"ט סימן ו), הובא תשובה מבן המחבר ה"ה רבי שמעיה שטיינברג אב"ד פרעמישלן זצ"ל להר"י הוכברג זצ"ל מח"ס מראה יחזקאל, בזה. והעלה נמי דכיון שנפל בש"ק יש להקל ע"ש.

נפל הס"ת למקום מדרך הכהנים

ו. עוד סניף להקל איכא, דהא בנד"ד נפל הס"ת למקום מדרך הכהנים. ונחלקו האחרונים היאך הדין באם נפל הס"ת על השליבה הראשונה שלפני ארון הקודש, היינו המדרגות, וכ"ש מקום המסבב התיבה. ובביאור יסוד הדבר, ראיתי בשו"ת דעת משה להרה"ק רבי משה מבאיאן – קראקא⁸ הי"ד

⁸. א] הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל התבטא עליו 'הוא חד בדרא בנגלה ובנסתר. בוצינא קדישא'. ב] רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל סיפר, כי הצדיק רבי משה'ניו מבאיאן זצ"ל היה בקי בכל שו"ת חתם סופר בע"פ. ג] וכמו"כ אחד מנכדי החת"ס שהיו בידיו כתבי יד שכתב החת"ס על דרך הקבלה, הביא אותם פעם להדעת משה לעיין בהם, לאחר העיון הפטיר 'כי החת"ס היה יותר גדול בנסתר מאשר בנגלה'. (דעת משה מהדו"ט סדיגורה עמ' רכז).

ד] בתקופת שהותו בקראקא ביקר אצלו כ"ק אדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל ביקור מיוחד, וישב אצלו זמן ממושך. הכל ידעו כי האדמו"ר מגור מחשיב ממש כל רגע מזמנו, ואינו מבטל אפילו רגע אחד מלימוד תורה, והנה הקדיש שעה ארוכה לביקור אצל רבינו, דבר שהשאייר רושם עמוק על כל הציבור בקראקא. במהלך אותו שיחה הפציר האדמו"ר מגור ברבינו שיקבל עליו את המינוי להיות נשיא ישיבת חכמי לובלין.

ביטוי עמוק לידידות שנרקמה בין האדמו"ר מגור לרבינו, היה גם בהזמנתו למסיבת שבע ברכות שערך האדמו"ר מגור לנכדו בקראקא. במהלך הסעודה המתין האדמו"ר מגור עד שיסיים רבינו את אכילתו, ואז עירב את השיריים של שניהם וחילקם למסובים. כן כיבד האדמו"ר מגור את רבינו בברהמ"ז, ואח"כ כיבדו בכל שבע הברכות (שם עמ' לג).

ה] רבינו היה בנו של הרה"ק רבי שלום יוסף זצ"ל, בנו השני של הרה"ק רבי מרדכי שרגא מהוסיאטין זצ"ל, צעיר בניו של קדוש ישראל מרוז'ין זיע"א. ואמו היתה הרבנית חיה בת הגה"צ רבי אפרים זלמן מרגליות זצ"ל. ונשא את זוגתו הרבנית מרים נכדת האדמו"ר בעל הפחד יצחק מבאיאן זצ"ל, בת בנו רבי

(יו"ד סימן כח מהדו"ט סאדיגורה. ומהדו"ט זאלין סימן ו), דכיון שדורסין על המדריגות רק בשביל הס"ת, לא הוי מקום בזיון. וכדחזינן בגמ' (נכורות לז, א – זי"ג כח, א) דבשר פסולי המוקדשין מותר לשקול ולמכור במקולין, ולא הוי זלזול בהקדש, כיון דהשקילה והמכירה במקולין הוי לצורך הקדש, דעי"ז יהיה נמכר ביוקר, ואיכא ריווח טפי להקדש. וה"ה הכא בנד"ד, כיון דהליכת בני אדם על המדריגות, הוא רק לצורך הס"ת לית ביה משום בזיון וזלזול. [ומה דכחיוס גם הכהנים בנשיאת כפים דורסין שם, אולי שאני כיון דהם דורסין התם בלי מנעלים. וצ"ע⁹].

והנה הרמ"ז (סימן לו) מקיל בזה דאינן נחשבות כקרקע. ובשו"ת בית היוצר החמיר בזה דדינו כנפלה ע"ג קרקע. וראה בשערי שלום על קצש"ע (סימן י' סי"ד אות קכג) שהביא דבש"מ [דבשלחן מלכים] (אות קפז) הכריע דאם יש עוד איזה צד להקל כס"ת פסולה¹⁰, או שנפלה עם ארון הקודש סגור, יש להקל אף להנופל כשנפל על השליבה הראשונה וכו'. ולהרואים בודאי יש להקל, אף בנפל ס"ת כשר על מקום המסבב התיבה וכו'. וכן יש להקל להנופל ממנו לפדות תעניתו בזה ע"כ.

וראה בשו"ת דעת משה הנ"ל, דשם היה המעשה כפי המובא שם בהערה א' משו"ת מראה יחזקאל – הנ"ל (סימן יו), בשנת תרצ"ג בשמחת תורה בעת החזרת הספרי תורה לארון הק', העמיד השמש של ביהכ"נ את הס"ת על ריצפת הבימה שלפני ארון הק', בכדי שיהיה בנקל להכניסם לארון הק'.

מנחם נחום מבאיאן טשרנוביץ זצ"ל. מח"ס תפארת מנחם ב"ח. נלב"ע ג' אלול תש"ג.

⁹. וראה להלן בתוך תשובת הגר"י ליברמן שליט"א (סוף אות ג'), "ואולי איירי במדרגות ודוכן מעץ שאפשר לטלטלו דלא הוי כרצפה".

¹⁰. וראה בקונטרס תורת חיים להגר"ח קניבסקי שליט"א (יו"ל ט"ז תשע"ג עמ' סא אות לה), הביא הנהגות והוראות החזו"א זצ"ל, פעם אחת נפל ספר תורה לארץ, וראשו אחד נשאר בידו, ואמר [החזו"א] שאין צריך להתענות כיון שראשו אחד נשאר בידו.

וכעין זה מצינו בשו"ת עצי לבנון (ח"ג סימן ע"א), הובא במאסף לכל המחנות (סימן מ' סק"ד). וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (אות סימן שס"א). ע"כ.

שתמצא בסיגופים וכו', לא נזכרו אלא למי שאין עמלו בתורה, אבל מי שתורתו אומנותו ויודע דעת ויראת ה' לא יחלש ולא יתבטל מלימודו וכו' ע"כ, וכבר כתבנו באורך בזה בספר בירורי חיים (ס"ד עמ' קיא אות ז' – ועמ' שקד הערה טו).

י. ולכן נלע"ד בנד"ד, שרק המפיל את הס"ת יצום. אבל הרואים, וכ"ש הני שלא ראו כלל אף שהיו באותה שעה בביהמ"ד, אין להם להתענות¹¹, ויפדו בצדקה. וטעמי ונימוקי כאמור לעיל.

לסיכום כדלהלן:

א] אף להמפיל הס"ת לא ברירא כלל דהוי כפשיעה. ולרוב הראשונים אינו חייב כלל להתענות אלא בכוונה להכעיס. (אות א-ג).

ב] הא איירי דנפל במקום מדרך הכהנים, ויש מקילין שאין נחשב כקרקע כלל. וכאמור דיח להקל אף להנופל באם איכא עוד איזה צד. (אות ו').

ג] בשו"ת חיים שאל כתב דרך המפיל יתענה, ולא הרואים. (אות ד').

ד] הא נפל ביו"ט דא"א להתענות, והוי ספק, וכ"ש להרואים. (אות ה').

ה] דורות חלופים. (אות ו').

ו] ת"ח דממעט במלאכת שמים. (אות ז').

ועתה הראוני שכיוצא בזה כתב בשו"ת יביע אומר (ס"ז סאו"ס סו"ס כח).

וז"ל שאעפ"י שהרואה בנפילת הס"ת לארץ אינו חייב מן הדין להתענות, מ"מ טוב הדבר לאדם בריא להתענות. אולם לתשושי כח, וכ"ש מעוברות ומניקות שהיו בעזרת נשים, אין להחמיר. וכ"ש לת"ח או מלמדי תינוקות, וכן

¹¹ ושמעתי בשם הגאון רבי בן ציון פלמן שליט"א שמספר בכל שנה, עובדא שנפל ס"ת בשיבת פוניבז' ובאו למרן החזון איש זצ"ל שיוורם דבר אם להתענות, ואמר הא אומרים דס"ת שנפל הוי פגם לציבור כולו, אבל הכא אצלכם, כיון דיש עימכם את רבי אלעזר הצדיק אינכם צריכים להתענות כלל.

(ואגב, הרב מפוניבז' זצ"ל שאל את החזו"א האם יעשה ציטוט לישיבת פוניבז', והשיבו: אם יש בקרבכם את רבי אלעזר הצדיק אינכם צריכים לעשות ציטוט כלל. ולכן כדאי לתת חדר שיוכל הנ"ל לשכון בזהלי הישיבה הק' ע"כ).

והאנשים אשר ראו זאת נבהלו מעלבון הס"ת, וצעקו על השמש, והלה התנצל על עצמו באשר כי שם הוא מקום בפני עצמו, מוקדש לארון הק' ומוקף גדר ולא ידרכו שם אנשים, ולכן דימה בנפשו שמותר להציג שמה את הס"ת.

וכתב הדעת משה, שהשמש צריך איזה תיקון להצילו מכלל ארור ח"ו, וכמו"כ הרב אב"ד שלא חש על אתר לעלבונה של התוה"ק, ואם קשה לו יראה לפדות תעניתו ע"ש. הרי לן דעכ"ז לא כתב שהציבור שראו את הבזיון יצטרכו להתענות.

ז. ואף בשו"ת שבט הלוי (ס"י סימן יצ) מצינו דכתב, שכל בני הקהילה יקבלו עליהם להתענות עכ"פ חצי יום, ושארית היום לפטור במעות צדקה. ומ"מ דבריו התם מיירי 'בנשרף הס"ת' ע"ש, והא בנשרף חמירי טפי, דהא מקור הדברים בגמ' איירי בנשרף, וכבר הבאנו לעיל (אות ג') מהדברי חיים דבנשרף חמירי טפי דנתבער לגמרי מן העולם ע"ש, משא"כ בנפל ס"ת אף להנופל אינו אלא מנהג.

הדורות חלופים

ח. ובפרט בזמן הזה שהדורות חלופים, כמ"ש הפמ"ג (סימן תקנ"ז ס"א סקט"ז) ע"ד מה שהביא המג"א דמאן דאפשר ליה יתענה שני ימים ולילה בתשעה באב, ואהא כתב 'עתה הדורות חלופין אין לכנוס בסכנה' עכ"ל, ודאי דנצרכה להעדפה ללמוד תורה ולהרבות בצדקה, מלהתענות. והצדקה מכפרת כמבואר בגמ' (נ"ז ט, א - י, ז).

וכ"ש אם הוא תלמיד חכם ועוסק בתורה

ט. וכ"ש אם הוא תלמיד חכם ועוסק בתורה, אין לו להתענות, וכמו שכתב בשו"ת חיים שאל (סימן י"ז) בנד"ד בנפלו התפילין בזה"ל 'וכ"ש אם הוא צורבא מרבנן וממעט בתלמוד תורה יתן צדקה לכפר עון נפילת... וגדולה צדקה לכפר אפילו למזיד כמשו"ל, וק"ו לשוגג או אנוס' ע"כ.

ויסוד הדבר מהש"ע (או"מ סימן תקע"א ס"ז) שכתב, תלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית מפני שממעט במלאכת שמים וכו' ע"כ, ובביאור הלכה (שם ד"ה ת"מ) הביא מה שכתב השל"ה הק' בשם ספר חרדים שמצא בספרי האריז"ל 'כל מה

לכל מי שמרגיש בעצמו חולשה. ע"כ. וע"ע מה שכתב בח"ד (יו"ד סימן כד).

בברכה מרובה, חיים שלום הלוי סגל
ר"מ בישיבת כנסת מרדכי – סאדיגורה
ומח"ס 'בירורי חיים' ה"ח ועוד

תשובת מרן שליט"א

ועתה הגיעני תשובתו של מרן הגאון הגדול
רבינו עובדיה יוסף שליט"א בזה¹³:

ב"ה י"ח חשון תשע"א

לכבוד ידידנו הרב הגדול מעוז ומגדול, חובר
חיבורים מחוכם, מזכה הרבים, רבי חיים שלום
הלוי סגל שליט"א.

ראיתי מה שכתב כבוד תורתו, והכל ידוע
לכת"ר, איישר חיליה.

לכן בהתאם להנ"ל הואיל ולא נפל הס"ת לארץ
ממש, רק במקום דוכן הכהנים יש להקל, שכל
הרואים יתנו לצדקה פדיון תענית של יום אחד.

וזה שלא העמיד את הס"ת כהוגן, יתענה חצי
יום תענית שעות, ויתן מעות לצדקה כפי כוחו.
וסר עונו וחטאתו תכופר.

וכבוד תורתו ירום ונשא וגבה מאוד להגדיל
תורה ולהאדירה, לאורך ימים ושנות חיים וכל
טוב.

עובדיה יוסף

פועלים ופקידים ושאר שכירים שלא יחמירו בזה
להתענות, אלא יתנו פדיון התענית לצדקה. וכו'.

אכן מי שנפל ס"ת מידו צריך להתענות יום אחד
(אל"כ הוא חולה שאז יש לפטרו). ומ"מ אם הוא מלמד
תינוקות או פועל ושכיר, יוכל לפדות התענית,
וה"ה לת"ח כשקשה לו להתענות.

ולפע"ד מה טוב ומה נעים לקהל ביהכ"נ שראו
בנפילת ס"ת ח"ו, שיתאספו כולם יום אחד
בביהכ"נ, וינהגו תענית דיבור וילמדו שם במשך
כל היום. וזה הרבה יותר חשוב מתענית. וכמ"ש
רבינו הגר"א באגרת עלים לתרופה וז"ל, ועד יום
מותו צריך האדם לייסר את עצמו, ולא בתעניות
וסיגופים, כי אם ברסן פיו ותאוותיו, וזוהי
התשובה וכו', ודרך חיים תוכחת מוסר, וזוהי יותר
טוב מכל התעניות וסיגופים שבעולם וכו' ע"כ¹².
וכיוב"ז ראיתי למהר"ח פלאג' בספר גנוזי חיים
(מע' ס' אות לא), שמנהגם להכריז תענית יום אחד
'ולימוד' באותו ביהכ"נ ע"ש, ובזה"ז שירדה
חולשה לעולם, אפשר להקל בלא שום תענית,

ד"ה י"ח חשון תשע"א
רבינו עובדיה יוסף שליט"א
לבן כחמשה ות"ל מו"ל ולא נפל הס"ת לארץ
ממש, רק במקום הכהנים יש להקל, שכל
הרואים יתנו לצדקה פדיון תענית של יום אחד.

וזה שלא העמיד את הס"ת כהוגן, יתענה חצי
יום תענית שעות, ויתן מעות לצדקה כפי כוחו.
וסר עונו וחטאתו תכופר.
וכבוד תורתו ירום ונשא וגבה מאוד להגדיל
תורה ולהאדירה, לאורך ימים ושנות חיים וכל
טוב.
עובדיה יוסף

¹². והוסיף (יציג אומר), שהדברים הובאו בספר שמירת הלשון
(שער ז' פ"ג). והוסיף בהגה, שכן כתב בספר ראש הגבעה, שטוב
יותר לקבל תענית מן הדיבור, ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי
ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש ע"י
התענית הזה ע"ש. וכבר הבאנו בספר בירורי חיים ח"ד (עמ' ק"א
הערה כ"א), שכ"כ בספרו משנה ברורה (סימן מקע"א סק"ג). וע"ע
מה שכתבנו שם (עמ' ק"ט סוף ד"ה ונש"ת, וד"ה ומרגל) בזה.

¹³. ובחודש אלול תש"ע זכיתי להיכנס בקודש פנימה אצל
הגר"ע שליט"א, והבאתי לו מנחת ביכורים את ספרי 'בירורי
חיים ד' חלקים', והחזיר לי ביותרת הכבוד חבורה תחת חבורה,
את ספרו החדש 'אבילות ב', עם הקדשה. אשרי עין ראתה את
הערכתו ועידודו לתורה ועמליה.

סימן יז

הרב דוד ברדא

מח"ס "רביד הזהב" ועוד

טבריא

בענין תקנת רחל אמנו בתפלת מוסף של ר"ח, ועוד

לכבוד מערכת הירחון החשוב "יתד המאיר" ראיתי בגליון לחודש אב (138, סימן תרעד אות יז), עורר האברך היקר, הרב אברהם ביטון שליט"א, בענין תפילת מוסף מי תיקנה, ולוט שחידש זמן ותיקין, ועוד, וביקש להביא מקורות בזה.

אודות מה שביקש לדעת מקור לתפלות שחרית מנחה וערבית שתקנו האבות ובהם רמוזים שמות האבות, ותפלת המוספין שבה רמוזה רחל אמנו שתיקנה תפלה זו. הנני לעשות רצון צדיק ואשיבנו בס"ד.

הנה מרן החיד"א בברכי יוסף (או"ח סימן תכג אות ז) כתב: "מוסף של ראש חודש רחל תיקנתו, שצפתה ברוח הקודש שעתידות נשי המדבר שלא ליכשל בעגל, ורמזה שמה בר"ת ראשי חודשים לעמך. הרב מהר"י לינגו בכתב יד בשם ליקוטים ישנים". והניף ידו שנית בשיורי ברכה (סז): "כן מצאתי בקובץ ישן נושן ליקוטי מהר"ר מרדכי מודינא כת"י משם ספרים ישנים" ע"כ. ובשלישית בספרו מדבר קדמות (מערכת ר אות ה) צדיק עתק דברי ספרים ישנים הנ"ל וכתב: "ועיין מה שכתב רבנו האר"י בזה" ע"כ. וכוונתו למ"ש רבנו האר"י הח"י זיע"א בשער הכוונות (דף עו ע"ג) ר'אשי ח'דשים ל'עמך שהוא ראשי תיבות "רחל" משום שיש בראש חודש עילוי למלכות ע"ש. והחרה החזיקו אחריו, הגאון רבי חיים פלאג'י בכף החיים (סימן לד אות ט) והגאון רבי יוסף חיים בבן איש חי (שנה ז', פ' ויקרא אות יט) והגרי"ח סופר בכף החיים (סי' תכג אות יט) ע"ש.

שוב מצאתי ברביעית למרן החיד"א בהגהותיו תפלת ישראלים (והוצא נסידור החיד"א, עמוד תרכז): "אח"י. ר'אשי ח'דשים ל'עמך. ראשי תיבות רחל. שרחל אמנו תקנה אותו כמ"ש בברכי יוסף סי' תכג. אך על דרך האמת הדברים עתיקים. מאי"ן ע"כ. ונראה לי אנא עבדא, ודוד הוא הקטן, שיעקב אבינו מעשהו בנשיקת רחל היה בהתקשרות ודביקות הבורא, ובכל פרטי עבודתו עשה בחכמה ובדעת, וגרם נשיקין לרחל עליונה, כי שכינה מכונה בשם רחל, ויש בה בחינת זווג ונישוק, וגרם יעקב בנשיקין הגשמיים, נשיקין לרחל עליונה עילוי למלכות היא השכינה, ר'אש ח'ודש ל'ישראל. כנלע"ד בס"ד.

ומצאתי מקור טהור ונאמן לאחד מגדולי הראשונים כמלאכים, הלא הוא הגאון רבנו משה ב"ר יקותיאל איש רומי למשפחת האדומים, בספרו התדיר הנדפס מחדש (סימן טו) שכתב: "כי תפלת מוסף של ראש חודש רחל אמנו תקנה, כשצפתה ברוח הקודש שעתידות הנשים שלא להכשל בעגל הזהב, כאשר אמר אהרן לעם פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם וגו'. הנשים לא הסכימו ולא פרקו, כמו שאמר הכתוב: ויתפרקו העם את נזמי הזהב אשר באזניהם (שמות לג, ג) "באזניהם ולא באזני נשיהם". ובזכות ובשכר זה, זכו הנשים למצוה זו של ראש חודש שהוא יום טוב שלהן. וראיה לדבר שרחל תיקנה. שרמז שמה בשלש תיבות ראשונות ראשי חדשים לעמך – ראשי תיבות "רחל". ע"ש. ודבריו קילורין לעין.

ואני הצעיר ודוד הוא הקטן אומר, שדברי "ספרים ישנים", או "ליקוטים ישנים" שהזכיר החיד"א הנ"ל, הם הם הדברים של רבנו משה מרומי בספר התדיר. וברוך שמסר עולמו לשומרים.

ומה שרצה לדעת מקור שמות האבות הרמוזים בשלש התפילות. הנה אמרו חז"ל ברכות (כו:): תפלות אבות תקנום. והראשון שהזכיר חידוש זה הוא חד מן קמאי, רבי דוד אבודרהם (סער השני תפלות של מול, דף ז ע"א) וז"ל: "והדרשנים אומרים סימן לזמניהם באות שנייה משמותם. אברהם ב' כנגד בקר, יצחק צ' כנגד צהרים, יעקב ע' כנגד ערבית ע"כ. וכ"כ הרה"ג רבי אפרים מלונטשיץ בספרו עוללות אפרים (דף שג, מאמר המפלה אות מ"ז) בשם "ונתנו סימן לדבר" כאמור. והגאון מוילנא בספר דברי אליהו (סוף פרשת לך לך) כתב כן והובא בציון בשם ספר "מי השלח" ע"כ. וכוונתו לספר מי השלח להרב מאיר יונה (ווארשא תרמ"ג, דף כו ע"ג נד"ה אלף) שכתב: "וכן ראיתי באיזה ספר כמדומה לי בשם הגר"א ע"ש. ואבוהון דחידוש זה הוא מרבי דוד אבודרהם בשם הדרשנים וכאמור. [אגב, עיין מדרש פליאה (אות מו) מה בצע כי נהרוג את אחינו וכיסינו את דמו. מלמד שהשבטים היו מתפללים שחרית מנחה וערבית. ובביאור שיערי בינה (ספ, דף נ ע"ג) להרה"ג רבי יהודה בן שמואל רפאל הכהן, כתב, מרומז בלשון מה "בצע". דלשון "בצע" נוטריקון ב'ק' צ'הרים ע"ב. שאנו מתפללים בזמנים הללו בכל יום. ואם נהרוג את אחינו איך אפשר להתפלל ג' תפלות גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו. ע"ש].

ומ"ש מר שיחיה נר"ו, אודות החידוש ש"לוט" חידש זמן ותיקין ואות ו' משמו רומזת לו' תיקין. נ"ב, הנה בתלמוד ירושלמי (פ"א דברכות ה"א) משיאיר המזרח עד שתנץ החמה ארבעה מילין דכתיב (נחשית יט) השמש יצא על הארץ ולוט בא

צוערה. ועיין בגמ' פסחים (נז.) על הכתוב הנ"ל. וביאור הדברים דבאותה עת שהשמש יצא על הארץ, דהיינו עת תפלת ותיקין, ותנא דמסייע הוא תרגום ירושלמי (ספ): "ואמר לוט לותה בבעו מנך אמתין לי שעה זעירא עד דנתבוע רחמין קדם ה'". אזי לוט בא צוערה וניצול מהפיכת סדום, והוא כיון שעמדה לו זכות תיקון תפלת ותיקין.

ובאמת חידוש זה מצאתי להגאון בעל חידושי הרי"ם [הגאון רבי יצחק מאיר אלטר] והובא בספר פרדס יוסף (נמחלת ספר שמות עמוד כז) שכתב: "תפלות אבות תיקנום. ומי תיקן תפלת ותיקין. ואמר כי כל אחד מהאבות, התפלה שתיקן נרמזת באות השניה שבשמו. אברהם תיקן תפלת בקר, וזה ב'. יצחק תיקן תפלת צהריים, וזה ע'. יעקב תיקן תפלת ערבית, וזה ע'. ונראה שלוט תיקן תפלת ותיקין, ונרמז באות ו' של לוט. והוסיף בהגהות שם, מהרב שאול משה זילברמן מווייערשוב זצ"ל. "ואמרתי סמך לתפלת ותיקין שנתחדש זמן זה על ידי לוט, מהתרגום יונתן כאן, שאמר לוט "עד דנתבע רחמין", וזה תפלת ותיקין בנץ החמה" עכ"ל. והובא גם בספר ליקוטי הרי"ם (עמוד לח) ע"ש. ובספר אמרי הרי"ם בביאור "הרים סביב" (פ' וירא אות כח) כתב בשם הבית ישראל, שבזכות זה של תפלת ותיקין ניצול לוט באותו זמן של תפלת ותיקין ע"ש.

ומה שהביא מהרש"ם זילברמן הנ"ל דברי התרגום יונתן על הפסוק השמש יצא על הארץ וגו'. הנה לפנינו לא נמצא והוא בפסוק ויאמר לוט אליהם אל נא אדני (יט-יח) ושם גם תרגום ירושלמי ותרגום יונתן פירשו כלשון הנ"ל, אבל בפסוק השמש יצא על הארץ מובא מאמר זה "עד דנתבע רחמין" רק בתרגום ירושלמי. ועיין בספר אמת ליעקב קמנצקי (פ' וירא דף קטז ע"א) שנרגש קצת בזה ע"ש.

ואסיים בברכת יגדיל תורה ויאדירה.

סימן יח

הרב יהודה ברכה

מח"ס שו"ת "ברכת יהודה" ועוד
ירושלים

תגובות למאמרים שהתפרסמו בגליונות קודמים

צריך להפסיק מעט בין השברים לתרועה של תשר"ת לדעת הסוברים
שצריך לעשותם בנשימה אחת

לכבוד מערכת "יתד המאיר", שלום וברכה.

ראה ראיתי מ"ש הרה"ג רבי אליהו עזריאל שליט"א בירחון אלול תשע"ג (גליון 139 סי' מרפצ), שנראה יותר לדינא כמ"ש החזו"א (סי' קלו) שיש לעשות את השברים והתרועה של תשר"ת בלי שום הפסק, דהיינו להריע מתוך השבר. ע"ש. ולפיכך בתקיעות מיושב יעשו כדעת החזו"א, ובתקיעות בלחש יעשו כדעת המ"ב עם הפסקה מעט, ובתקיעות דמעות בחזרת הש"ץ יעשו בב' נשימות. עכת"ד.

אולם מאחר ומנהג העולם לתקוע כדעת המ"ב (ונשער הליון ז"ן למס"ד והצ"ח) לפיכך ראיתי לנכון לכתוב ולהעיר בקצרה ע"ד הה"כ, וזה החלי בעזרת השם וישועתו.

הנה ז"ל הב"י או"ח (סי' מקן סעיף ד) ונראה דלדעת האומרים לעשותם בנשימה אחת, מכל מקום צריך להפסיק ביניהם מעט, דבסוף פרק קמא דחולין (כו:) גבי תקיעה ביום טוב שחל להיות בערב שבת דקאמר רב אסי תוקע ומריע בנשימה אחת, פירש רש"י בנשימה אחת, ומכל מקום מפסיק הוא בנתיים, וכתבו בעל תרומת הדשן (שו"ת סי' קמז). ע"כ. ודברי הת"ה והב"י הובאו להלכה בפמ"ג (פ"ב סק"ד), ובש"ע הגר"ז (סעיף ט), ובספר מ"ב (ס"ק יא), ובספר כה"ח (ס"ק לב). אולם בספר חזו"א (ס"ט) כתב שכל מה שכתב בזה הב"י אינו אלא לפירוש הרמב"ן, אולם לדעת הרא"ש הנז' בטור ובב"י

לקמן, אין להפסיק כלל. [והחזו"א בהמשך דבריו בד"ה מיהו פליג על הב"י בהבנת הרמב"ן, וס"ל דאף איהו סובר שאין להפסיק כלל. ע"ש].

אולם במכת"ר אם איתא שלדעת הרא"ש שהוא אחד מג' עמודי הוראה, הדין שונה ממ"ש הב"י הנ"ל, לא הוה הב"י שתיק מיניה. ומעתה ע"כ למימר דמ"ש הרא"ש דבעינן שתהא השברים והתרועה בלי הפסק, ר"ל בלי הפסק של נשימה, אבל לעולם יש להפסיק מעט. [וברור שזוהי גם כוונת הב"י לקמן (ד"ה ומשמע) שכתב, ולפי מה שכתבתי בשם המרדכי והגהות אשירי יותר טוב להפסיק ביניהם מלעשותם בנשימה אחת, והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה, ומ"מ מדברי הרא"ש משמע "דבעינן שלא יפסיק ביניהם כלל". ע"כ. ור"ל שלא יפסיק כדי נשימה, אבל לעולם בעינן להפסיק ביניהם מעט]. ומעתה מ"ש החזו"א שכן מבואר בחידושי הריטב"א בשם הרמב"ן ר"ה [לג: ד"ה ומ"מ, עמוד שיז בהוצאת מכון הרב קוק] דלדעת הרמב"ן אין מפסיקין כלל. ע"כ. במכת"ר אין זה מוכרח, וילמד סתום ממפורש מדברי הרא"ש הנ"ל, דכמו שהבין הב"י במ"ש הרא"ש דבעינן שתהא השברים והתרועה בלי הפסק, ר"ל בלי הפסק של נשימה, אבל לעולם יש להפסיק מעט. כן יש לפרש בדעת הרמב"ן. [ולפ"ז נדחו דברי הרב המהדיר (נחמה 355) שכתב שמדברי הריטב"א מבואר היפך דעת התה"ד. ע"ש. ועיין בספר מועדים

חיים (מ"א הלכות מקיעת שופר אות יא). ומשמע שאינו מפסיק כלל ביניהם, ומשוה"כ חשיב ליה תרועה מתוך השבר. ע"כ. לפענ"ד נראה לפרש את דברי ספר המחכים דמיירי בהפסקה מועטת, ויגיד עליו רעו שסיים וכתב "כלומר בנשימה אחת", ומבואר מזה שכל שנעשה בנשימה אחת, שפיר דמי אף שנעשה בהפסקה. ומה גם שאף בדעת החזו"א יש אומרים שיש לסיים את השבר האחרון, ולהקפיד שיהיה ניכר שסיימו, ולאחר מכן להתחיל מיד את התרועה, וכדלקמן. עיין ודו"ק. (וצע"ס הסמיכה על כמ"י שלא עצרו מיד ליד, ידועים צוה דברי החזו"א). ומ"ש הה"כ שכ"ה בספר ארחות חיים, הנה עיינתי בספר א"ח, ולא ראיתי שכתב כדברי ספר המחכים שיש לעשות את התרועה מתוך השברים, אלא שהביא את דברי הרמב"ן שלא להפסיק בין השברים לתרועה, וכבר כתבנו שכוונת הרמב"ן שיש להפסיק מעט ביניהם, ולפ"ז כן יש לפרש גם בדברי הא"ח.

ומה שציין הה"כ למ"ש בספר דעת תורה בשם שו"ת התשב"ץ (מ"ג סי' נט) דאף דאין להפסיק כלל בין שברים לתרועה, מ"מ אם הפסיק בנשימה א', לא הוי הפסק. ע"כ. הנה עיינתי בדברי הרשב"ץ וראיתי שהביא את דברי הרמב"ן הנ"ל, וכבר כתבנו שאין ראייה מדברי הרמב"ן.

ומ"ש הה"כ שע"פ דעת הרא"ש המובא בב"י, דס"ל דאין להפסיק כלל ביניהם, ניחא אמאי לא כתב בש"ע שיפסיק מעט, כמו שהביא בב"י בשם התה"ד, ושכן צידד בשלחן גבוה (סק"י) בדעת הש"ע דס"ל שכל הראשונים פליגי ע"ד רש"י. ע"כ. הנה לפי מה שהכרחנו בהבנת הב"י בדעת הרא"ש, נמצא א"כ שכשל עוזר ונפל עוזר. ובעצם ההערה אמאי לא כתב בש"ע שיפסיק מעט, הנה נודע מ"ש מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' נט) שמרן הש"ע אורחיה להשמיט איזה דברים תחת שלש א. לפי שהוא רחוק המציאות ב. לפי שהוא פשוט ג. לפי שנלמד מדין אחר שכתב בש"ע. (הוצא נשד"ס זכללי הפוסקים סי' יג אות ה. ע"ש). ובנ"ד נראה דשייך

וזמנים (חלק א סי' ה אות ט) מ"ש עוד בדעת הריטב"א].

ומ"ש עוד החזו"א לתמוה על המ"ב במה שפירש דברי הש"ע בנשימה אחת, היינו דוקא בהפסק פחות מכדי נשימה, והלא זהו פירוש ב' נשימות שכתב הש"ע שלא יפסיק יותר מכדי נשימה, כמבואר בש"ע. ע"כ. במכת"ר לא זכיתי להבין דברי קודשו, דהא לדעת הש"ע [לפי דעת הי"א] אינו מפסיק יותר מכדי נשימה, אבל כדי נשימה מפסיק, ואילו לדעה קמיתא מפסיק פחות מכדי נשימה. וכן מבואר חילוק זה בספר שו"ג (סק"י). ע"ש. [ומ"ש החזו"א (נד"ה והא, ונסוף סק"ז) שלדעת הי"א יש להפסיק פחות מכדי נשימה, אינו מובן שהרי מבואר מלשון הב"י והש"ע שמפסיק אף בכדי נשימה, ורק שלא יפסוק יותר מכדי נשימה. וכן העיר לנכון הה"כ שם].

ומ"ש בשו"ת אבני נזר (סאו"ס סי' תמד סק"כ) שמדברי הרמב"ן הנ"ל מוכח היפך דעת התה"ד ואין להפסיק אף בהפסק כל דהו, וידוע שהתה"ד לא ראה ספרי הרמב"ן והר"ן. ע"ש. [א"ה. מה שציין לר"ן, כוונתו לדברי הר"ן בר"ה דף י ע"ב ד"ה מתקיף שהביא שם את דברי הרמב"ן הנ"ל]. (הזכירו הס"כ). אולם טענה זו שלא ראה בעל תה"ד את ספרי הרמב"ן והר"ן, לא יכון אליבא דהב"י, שהרי הזכיר בספרו הנ"ל לדבריהם, ואפ"ה כתב בסכינא חריפא דלדעת האומרים לעשותם בנשימה אחת, מכל מקום צריך להפסיק ביניהם מעט. ולפ"ז ע"כ למימר שלמד בדעתם, שאין דבריהם סותרים את דברי התה"ד, מאחר ויש לומר דמ"ש הרמב"ן והר"ן שאין להפסיק, היינו שאין להפסיק כשיעור של כדי נשימה, ודלא כדעת ר"ת והפוסקים דעימיה, אך לעולם יש להפסיק מעט.

ומ"ש הה"כ שכן מבואר בספר המחכים לרבי נתן ב"ר יהודה, תלמיד הרשב"א (רי"ט עמוד 38) וז"ל: ויש שעושין תרועה מתוך שברים כלומר בנשימה אחת, מפני שהכל נקרא תרועה. ע"כ. וכ"ה בספר ארחות

שצריך להפסיק מעט בין השברים לתרועה של תשר"ת לדעת הסוברים שצריך לעשותם בנשימה אחת, מאחר ודבריהם מיוסדים על אדני פו, על דעת מרן הב"י שקבלנו הוראותיו. ונראה שלפי דעת הב"י, אם הריע מתוך השבר, שלא יצא יד"ח, וכ"כ בספר מועדים וזמנים (מלק א סי' ה אות ט). ע"ש.

ודע עוד שאף אליבא דהחזו"א, כתב בספר אמרי יושר (יו"ד ליקוטים סי' לד עמוד קסג-ג) שיש לסיים את השבר האחרון, ולהקפיד שיהיה ניכר שסיימו, ולאחר מכן להתחיל מיד את התרועה. וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט השני (על ר"ה עמוד עז). [והוא דלא כמ"ש בספר שונה הלכות (סעיף ו) שהחזו"א נהג בתשר"ת דמיושב להריע מתוך השבר ממש] (הוצאו דבריהם צמ"צ הוצאת דרשו). ולפ"ז נראה דאף אליבא דהחזו"א איכא הפסק בין שברים לתרועה, והשתא נראה שכמעט בטלה המחלוקת בין המ"ב והחזו"א, מאחר ולכו"ע בעינן למעבד הפסק מעט בין השברים לתרועה. ומעתה נראה שיש לתפוס עיקר לדינא כדעת הסוברים שיש להפסיק מעט בין שברים לתרועה. והן לו יהא אלא ספק, הא איכא בזה כמה וכמה ספקות, חדא ספק שמא הלכה כדעת הסוברים דבעינן שתי נשימות, ואת"ל שהלכה כדעת הסוברים דבעינן נשימה אחת, שמא הלכה כדעת הב"י והפוסקים דעימיה דס"ל דבעינן להפסיק מעט בין שברים לתרועה, ואת"ל שהלכה כדעת החזו"א שסבר שצריך להריע מתוך השבר, שמא הלכה כדעת הרב אמרי יושר שסבר שאף אליבא דהחזו"א יש לסיים את השבר האחרון, ולהקפיד שיהיה ניכר שסיימו, ולאחר מכן להתחיל מיד את התרועה. ולפ"ז דברי החזו"א קרובים לדברי הב"י, וכנ"ל. ומה גם שלדעת הב"י מי שנוהג כשיטת החזו"א, לא יוצא בזה יד"ח, וכנ"ל. וכל זה כתבתי לרווחא דמילתא, אולם מעיקרא, הרי קבלנו הוראות מרן בב"י, ושפתיו ברור מיללו שכן עיקר לדינא, מאחר שאין מי מרבותינו הראשונים שיחלוק ע"ז, וכנ"ל.

טעמו השני של מרן החיד"א והוא, "לפי שהוא פשוט". שהרי הב"י כתבו בתור דבר פשוט שאין עליו עוררים.

ומעתה דעת לנבון נקל דמ"ש הה"כ שכן נראה דעת פאר הדור מרן הראש"ל הגאון רבנו עובדיה יוסף שליט"א בספר חזו"ע על ימים נוראים (עמוד קלג) שהביא את לשון הרמב"ן ועוד שכתבו שאין להפסיק כלל, ומבואר מזה דס"ל כדעת החזו"א היפך מ"ש במ"ב שצריך לעשות הפסקה מועטת. ע"כ. הנה ע"פ המבואר בב"י, אשר שפתיו ברור מללו, שצריך להפסיק מעט בין שברים לתרועה, חלילה לחשוד במו"ר שלא יפסוק כדעת הב"י, בו בזמן שכתב בדוכתיין סגיאין, דאנן קיבלנו הוראת מרן אף במה שכתב בב"י. (ולפי השערמו של הה"כ, אמאי לא התייחס מו"ר למ"ש הב"י אשר דבריו הם נר לרגליו, וכל פסקיו מנוססים על הוראותיו, אלא ע"כ למימר שאין סמירה מדברי הראשונים שזכר שם בחזו"ע למ"ש צצ"י, שהרי הב"י ענמו הזכירם, ואפ"ה לא חש להו, אלא ע"כ שהזין שאין ראיה מדבריהם היפך מ"ש צצ"י. עיין ודו"ק. ולמטוויה דמר אמאי לא זכר מו"ר ממידושו של החזו"א, אלא ע"כ למימר דלא חש לה, מאחר והוא היפך דעת הב"י שקבלנו הוראותיו. וכן המנהג צבית מדרשו של מרן שליט"א שלא לתקוע כלל וכלל לפי שיטת החזו"א).

וע"פ האמור יובן אמאי גדולי הפוסקים הנ"ל שהעתיקו את הב"י, לא העירו מדעת הרא"ש ועוד דמוכח מנייהו היפך דעת הב"י, אלא ע"כ למימר שסברו שאין ראיה מדבריהם היפך דעת הב"י. ועיין בספר כה"ח (ס"ק לא) שהביא את דעת הרמב"ן הרא"ש הר"ן והריטב"א דסברי שאין להפסיק בין שברים לתרועה, ואפ"ה כתב בתר הכי (נצ"ק לז) שצריך להפסיק ביניהם מעט, וכמ"ש בב"י. ולפי דעת החזו"א היאך מוכה שטרא לבי תרי, אלא ע"כ למימר דסבר שאין שום ראיה מדבריהם היפך מ"ש הב"י.

ואחרי הודיע א' אותנו את כל זאת, נראה שהעיקר לדינא כמ"ש המ"ב ושאר פוסקים דעימיה, דסברי

מסקנא דמילתא:

כתב הש"ע (סי' תקנ' סעיף ד') וז"ל, ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת, אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת י"א שא"צ לעשותם בנשימה אחת, והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה, וי"א שצריך לעשותם בנשימה אחת, וירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד יעשה בב' נשימות. ע"כ. וכתב המ"ב דלמ"ד שצריך לעשותם בנשימה אחת, מ"מ לא יתקע אותם בכח אחד בלתי הפסק, דבכה"ג לא מיקרי נשימה אחת, אלא יפסיק מעט, רק שלא יהיה בכדי נשימה בינתיים. ע"כ. ודבריו מיוסדים על אדני פז, שכן הוא דעת מרן הב"י שקבלנו הוראותיו. ומ"ש בספר חזו"א שיש לעשות את השברים והתרועה של תשר"ת בלי שום הפסק, דהיינו

להריע מתוך השבר, ודלא כמ"ש במ"ב הנ"ל, הוא היפך דעת מרן בב"י שקבלנו הוראותיו, ולפיכך אין לחוש לדבריו, וכן הוא המנהג. (עיין נסו"ת איש מללים כרך ג חלק ז מאו"מ סי' טל ס"ק יב, ונספר פסקי משניות אות ז. ודו"ק). אולם אם ירצו לאחר התפלה לתקוע כשיטת החזו"א, שפיר דמי, וכדרך שנהגו בכמה מקומות להחמיר ולתקוע לאחר התפלה כשיטת רש"י. [ומ"ש בש"ע הנ"ל דבתקיעות דמעומד יעשה בב' נשימות, הוא אף בתפלת לחש, ומ"ש במ"ב עם הגהות איש מצליח (הערה 7) דלפי מנהגנו שתוקעים גם בתפלת לחש, יעשה גם בלחש בנשימה אחת שכ"ה העיקר לדעת מרן. ע"כ. הוא היפך המנהג שנהגו לנהוג כן אף בתפלת לחש. וכן מבואר בשו"ת איש מצליח (שם אות יג). ע"ש היטב. ודו"ק].

בענין הפסוק שאומרים בסוף תפילת שמונה עשרה

ע"י הרב יחיאל מיכל עפשטיין הנ"ל, וזממהדורה זו לא נדפס הענין הנ"ל), נמצא א"כ שיש לזה מקור קדמון ונאמן, ובמהדורא זו, השתמשו וציינו חכמי הדורות הקודמים. ודבר זה נעלם מעיני הה"כ, שטען שהמקור שציינו בספרים הקדושים ובסידורים מדברי ספר קצור השל"ה, הוא טעות ביסודו, כי חיפש בספר קצור השל"ה, ולא מצא כדברים הללו. ובחינם חשד את גדולי עולם, על לא עול בכפם, וכן לא יעשה. (ואם נכתב מאמר זה צעת שלא היו מנייט הספרים שנדפסו זמכונים למיניהם החרשנו, אולם כעת שהדבר נמצא נקל, מחובתנו לטרוח מעט, ולנדוק את

ראה ראיתי מ"ש הרה"ג רבי חנן קבלן שליט"א בירחונכם (אלול תשע"ג סי' תרפ"א) לפקפק במנהג שנהגו עם ישראל לומר בסוף תפלת שמונה עשרה לפני יהיו לרצון אמרי פי וגו' האחרון, פסוק המתחיל ומסיים בשמו, שיש בזה חשש הפסק. אולם במכת"ר לפענ"ד נראה דשפיר יש לקיים את המנהג, והנני להשיב על טענותיו, וכדרכה של תורה. וזה החלי בעזרת השם וישועתו.

הנה המקור למנהג זה, יסודו מדברי ספר קצור השל"ה (נסוף הספר נדף קטו) שנדפס בשנת תס"א בעיר אמשטרדם ע"י ארבע ת"ח, וספר זה מעוטר בהסכמת רבני אמשטרדם. ושוב נדפס בשנת תפ"ב (מוכן מהדורה זו מזו"ת בהקדמת המו"ל הנ"ל, שהיא ליקוטי צמר ליקוטי, תוס' דברים חדשים, על מה שנדפס בספר קצור השל"ה בשנת תמ"ג ע"י הרב יחיאל מיכל עפשטיין שג"כ הוסיף מדליה על מ"ש נספר השל"ה, וזממהדורות הקיימות היום הם ע"פ דפוס ראשון שיצא לאור

¹ א"ה. ספר השל"ה הקדוש נדפס בשנת ת"ח לאחר פטירת המחבר זצ"ל, ע"י בנו, ובשנת תמ"ג נדפס ספר קצור השל"ה ע"י הרב יחיאל מיכל עפשטיין עם הוספות על מ"ש בספר השל"ה, ומאז חובר ספר השל"ה וספר קצור השל"ה במהדורות רבות, וזה מראה בעליל מהו תוקף קדושתו של רבנו השל"ה הקדוש, אשר מברוך שמעתתיה השכם והערב בכל אתר ואתר.

גיהנם כתב בענין חיבוט הקבר, וכן הוא בספר הכוונות, בענין חיבוט הקבר, וכוונתו למ"ש בספר שער הכוונות (דף סז רע"א), שכל מי שנקבר בע"ש אחר שעה ה' מן היום שאין לו חבוט הקבר, לפי שמן שעה הה' מתחיל תוס' קדושת שבת, ויש לו דין כאלו נקבר ביום שבת עצמו. ע"כ. ומ"ש בתר הכי, הרשעים אינם יודעים שמם בקבר ומכים אותו מכות אכזריות וכו', דברים הללו אינם מדברי ספר הכוונות, אלא מדברי שאר מחברים (ומנל שלא זיינו את שמות המצנים שמהם נלקטו ההוספות המדשות), ונראה שט"ס נפל בדבריו, וצ"ל והרשעים עם אות ואו, מאחר ונראה שהוא קטע חדש. עיין ודו"ק.

ולפענ"ד נראה שהמקור לדברי ארבעת הת"ח הנ"ל הוא, ממ"ש רש"י על הפסוק (מכא ו ט) תושיה יראה שמך, וז"ל "מכאן שכל מי שאומר בכל יום, מקרא המתחיל ומסיים, כמו שמתחיל ומסיים שמו, התורה מצילו מגיהנום". ואין זה מפירוש רש"י, אלא מספר אגודת שמואל הנדפס בשנת תנ"ט שאסף הנהגות ורמזים מקדמונים ומגורי האר"י ז"ל, והרבה מהם הוכנסו ע"י מדפיסים לתוך דברי רש"י בנ"ך (וכפי שהוצא נספר פסקי תשובות סי' קכז ליון 24).

גם מה שהעיר ידידי הרה"ג רבי יששכר דוב הופמן שליט"א בירחונכם (שס עמוד 47) ממ"ש הגרי"ח זצ"ל בספר בן יהודע (סנהדרין כו. ד"ה טלנולא) שאין לאשה עון קרי וז"ל, ר"ל שאינה צריכה תיקון לעון זה, כדרך האנשים שצריכים תיקון של פ"ד תעניות, אך לעולם איכא ביה איסורא, וכמבואר בדברי האריז"ל בספר שער הכוונות, וכן מבואר בדברי הגרי"ח גופיה בספר בן יהודע (נדה יג.), ובשו"ת ר"פ (חלק א נסוד ישרים סי' ט ד"ה ועל השאלה השנייה), ובספר בא"ח (שנה א' פרשת פקודי הלכה יג) שהאשה מצווה על איסור שז"ל. ע"ש. ושו"ר בשו"ת תורה לשמה (סי' תקד) שכתב כפי החילוק הנ"ל שכתבנו. ושלוש על ישראל.

והנה מלבד מה שצינו הרבנים החשובים בירחונכם לכמה מקורות חשובים שמבואר מהם, שאף הנשים נידונות בחיבוט הקבר, יש לציין גם למה שנהגו בני אשכנז לומר אחר למוד המשניות לע"נ הנפטר: אנה ה' מלך מלא רחמים וכו', ותשמור אותו ("לנקזה אותה") מחבוט הקבר ומרמה ותולעה, ותסלח ותמחול לו (לה) על כל פשעיו (פשעיה) וכו'. ע"כ. נדפס בספר גשר החיים (סוף חלק א עמוד שד). והרי הוא כמבואר.

שורשם של דברים, לפני שמפרסמים את הדברים, לפני קהל עם ועדה).

ומאחר וספר זה אינו מצוי (אולם נמלא בתוכנות), הנני להעתיק את דברי קודשו: ידוע מה שנכתב לעיל בעניני גיהנם, וכן הוא בספר הכוונות, בענין חיבוט הקבר, הרשעים אינם יודעים שמם בקבר ומכים אותו מכות אכזריות, ומי שאומר בחייו כל פסוק אחד המתחיל בהתחלת אות משמו, ומסיים בסוף אות משמו, דהיינו אותו השם העולה עמו לס"ת וכו'. עכ"ל.² וביאור דבריו, שלעיל בעניני

² בענין מה שנהגו הנשים לומר פסוק המתחיל ומסתיים בשמם בסוף שמונה עשרה

ושם כתב הרב כמה דוגמאות של פסוקים לפי שמות בני אדם, אולם לא נזכר שם שום של אשה, ולכאורה נראה מזה שנשים לא צריכות לומר פסוקים לפי שמותם. וכיו"ב כתב הרה"ג רבי חנן קבלן שליט"א בירחונכם (אז תשע"ג ר"ס מוסף ד"ה ודגרי), אולם אין זה מוכרח. וכן הוא מנהג העולם שאף נשים אומרות פסוק המתחיל ומסתיים בשמם בסוף שמונה עשרה. ושו"ר בסידור עבודת ישראל (נדפס נשנת מרכ"ט) לרבי יצחק בן ראיה יוסף דוב בער זצ"ל שהביא בעמוד 106 שהביא גם רשימה ארוכה של נשים עם פסוקיהם, הביאו הרה"ג רבי דוד ברדא שליט"א בירחונכם אב תשע"ג ס"ס תרסו. ע"ש.

ומ"ש הגאון הנאמ"ן בירחונכם (תמוז תשע"ג עמוד 47) שלא נהגו הנשים בחו"ל לומר פסוק המתחיל ומסתיים בשמם בסוף שמונה עשרה, משום שאין לאשה עונש של חיבוט הקבר, מפני שאין אצלה עון שז"ל ועון ביטול תורה. וביאר דבריו בירחונכם הנ"ל בחודש אלול עמוד 43 ע"פ מ"ש בספר ברכ"י או"ח (סי' רפד סק"א ד"ה ואלס) דבאינשי שייכי עון ביטול תורה ומקרה אחד (לשון טומאת קרי), לצדיק ולרשע שכיחי טובא וכו', והני נשי בנות בוטחות לבלתי יחטאו בהני בי תרי. ע"ש. ומבואר מזה דלא שייך עון שז"ל ממש בנשים, רק מעין שז"ל ממדת חסידות. ע"כ. אולם לאחר נטילת הרשות, וכתלמיד הדין לפני רבו בקרקע, יש מקום לפרש את דברי החיד"א דר"ל שאין עון ביטול תורה ושז"ל מצוי אצל הנשים, וכפי המצוי אצל האנשים, אבל לעולם אם יבטלו את בעליהם ובניהם מתורה, וכן אם ישחיתו זרעם, איכא ביה איסורא, וכמבואר בדברי האריז"ל בספר שער הכוונות (דף נה ע"ג). ע"ש. [ולגבי חומר ביטול תורה שגורמת האשה לבעל והבנים, כתבו בזה בספרים הקדושים]. ומעתה יש לפרש מ"ש הברכ"י "והני נשי בנות בוטחות לבלתי יחטאו בהני בי תרי" ר"ל שהם בוטחות שלא יחטאו בחטאים אלו, מאחר ולא מצוי אצלם עונות אלו, אולם לעולם אם הם משחיתות את זרעם, איכא בהו חטא.

אבל גם אני נוהג כן מעולם, ומטעם דאיתא בירושלמי (תרומות פ"א ה"ג), צריכין למיחש למאי דברייתא חוששין. ובתשובת הרשב"א (מ"א סי' ט) כתב, שכל דבר שיש קבלה ביד זקנים וזקנות, לא נסתור קבלתם, רק אחר הקיום שאינו באפשרו. עכת"ד הרב מנח"י.

ומעיקרא מאי חשש הפסק איכא בזה, מאחר וסיים לומר את התחנונים, ושור"ר למו"ר בספר ילקוט יוסף חלק א (עמודים רעג-ד) שתפס בזה ע"ד הרב מאורי אור הנ"ל, ושנה פרקו בשו"ת יבי"א חלק ט (מא"ח סי' יג). ע"ש*. [ומה שהעיר הה"כ ממ"ש בשער הגלגולים, זכה לכוון בזה להערת הרב צפיהת בדבש (סי' נה דף קמט ע"ד), אולם כבר כתב שם מו"ר ליישב הערה זו. ע"ש].

[ובעצם הלימוד מדברי ספר מאורי אור, יש שעוררו בזה, מחמת השמועה שלבסוף נעשה צדוקי, ואף שבספר אורחות חיים מספינקא הביא את דבריו בנ"ד בשתיקה, מ"מ עיין בספר מאמר יעקב (סי' לה הערה ח) להגרי"ח סופר שליט"א שכתב בשם בעלי תמר שאף שבספר אורחות חיים מביא חלק ניכר מפסקים מספר מאורי אור, לא ידע מיהו המחבר ספר מאורי אור. ע"ש. וע"ע מ"ש בענין ספר מאורי אור בשו"ת ברכת יהודה חלק ג בענינים שונים סי' ח].

בהא סליקנא ובהא נחיתנא, דשפיר נהגו בכל אתר ואתר לומר פסוק המתחיל ומסתיים בשם בסוף שמונה עשרה, לפני יהיו לרצון האחרון. [ודע שרבן של ישראל בעל הח"ח, אע"פ שלא הזכיר בספר מ"ב את הסגולה הנ"ל, מ"מ בספרו שמירת הלשון (חלק ז פרק ח נהערה) הביא סגולה זו בשם הספרים הקדושים. וע"ש מ"ש בזה].

** ובענין זה, ראה בסידור הנפלא "חזון אליהו" שבהוצאת מכון "מאורות אבי" (שע"י מוסדות "יחד המסורה"), שהביאו שעדיף שהפסוק שאומר יהא פסוק עם משמעות של בקשה. (ולינו כמקור לדבריהם להלכ"צ קכג, ז, וצירור הלכה זס), ע"ש. המערכת.

גם בספר אליה רבה (סי' קכג סק"ג) כתב וז"ל כתב ב"י טוב לומר פסוק א' מן התורה או מנביאים או מכתובים, קודם שאמר יהיו לרצון המתחיל בשמו וסיים בשמו. עכ"ל. (ולא נודע לנו מיהו ספר ז"י שז"י אליו*).

ומעתה מ"ש הה"כ שמאחר ואין לסגולה זו מקור מוסמך, ואף לא נמצא בכתבי האריז"ל, השל"ה, היעב"ץ ועוד, נראה שיש בזה חשש של הפסק בתפלה, ושכן העיר מזה בספר מאורי אור (חלק נאז שני דף לא ע"ז). עכת"ד. הנה מה שחשב שאין לזה מקור מוסמך, הרי לפנינו מקורות נאמנים בדברי רבותינו הקדמונים, החל מדברי ספר אגודת שמואל הנדפס בשנת תנ"ט, וספר קצור השל"ה הנדפס בשנת תס"א הנדפס ע"י ארבעת ת"ח חשובים בדור דעה, ורבני אמשטרדם הסכימו על הדפסת הספר הנ"ל, ובדור שאחריהם נדפסו הדברים בספר אליה רבה, והמעין בדברי האחרונים, יראה איך ששמו את דבריו עטרה לראשיהם, והגרי"ח סופר שליט"א כתב בספר כרם יעקב (סי' יג סעיף כה אות ג) בשבח ורום מעלת הרב א"ר. ע"ש. ומעתה מה שנהגו עם ישראל (וכפי שהוצא נהרצה אחרונים, וכן נדפס בכל הסידורים) לומר בסוף תפלת שמונה עשרה לפני יהיו לרצון אמרי פי וגו' האחרון, פסוק המתחיל ומסיים בשמו, הרי לפנינו שמנהג זה יסודתו בהררי קודש.

ואף למטוניה דמר, מאחר וסגולה זו התפשטה בעם ישראל, ללא ספק שהיא הסגולה הגדולה והמפוארת, יותר מכל הסגולות שבעולם. צא ולמד ממה שנשאל בשו"ת מנחת יצחק (חלק ט סי' ח אות ז) אודות השמועה שאין לאכול מקצה האחרון של פת לחם, שזהו קשה לשכחה, דהאם יש מקור לזה בש"ס ושאר פוסקים. והשיב, הנני לא ידעתי מקור לזה,

* ראה בגליון אלול תשע"ג במדור יתדות (סי' תרפח אות ט), שכתב הר"י אברג'ל שליט"א, לבאר שהכוונה היא לסידור כתר יוסף, ע"ש. ונכפל שוב סי' תרצב, ע"ש. המערכת.

סימן יט

הרב יצחק אמסלם

מח"ס "פתחי טהרה"

בית שמש

בענין מעשה שבת בבישול אחר בישול בדבר לח

נחלקו הראשונים בביאור גמ' זו:

דעת רש"י והרמב"ם דכוונת הגמ' לומר, דאם הניח את התבשיל במקום שראוי להתבשל ויגיע בפועל לחום שהיד סולדת בו אסור. ואם לא יגיע בפועל לחום שהיד סולדת בו לא אסור להניחו כנגד האש. וא"כ לפ"ז אין שום איסור להניח דבר חי כנגד האש ולהסיר אותו לפני שיגיע לחום שהיד סולדת בו.

לעומתם שיטת התוס' והרא"ש ושאר הראשונים, שכוונת הגמ' לומר יד סולדת בו אסור. היינו אם יכול להגיע ליד סולדת בו אפי' אם יסיר אותו לפני שיגיע ליד סולדת בו, אסור משום דחיישינן שמא ישכח ויבוא לידי איסור דאורייתא של בישול. אבל אם אין היד סולדת בו מותר דהיינו אם התבשיל לא יכול להגיע ליד סולדת בו אפי' אם ישכח את התבשיל אז מותר.

מנן הש"ע בסימן שיח סעיף יד פסק כשיטת התוס' והרא"ש שאסור ליתן משקה כנגד האש במקום שיוכל להגיע לחום שהיד סולדת בו, אפי' אם יקפיד להסירו קודם שיגיע לחום שהיד סולדת בו, משום דחיישינן שמא ישכח ויבוא לידי איסור דאורייתא, א"כ לפי"ז רואים שאסור ליתן סיר עם מרק על האש אפי' לכמה דקות כדי לחממו.

ג. אלא דהיה מקום לומר דבנידו"ד מותר להניח התבשיל להפשיר, והיינו משום שהש"ע שאסר ליתן משקה לזמן מועט לא מפורש בדבריו אם המשקה התבשל כבר או לא, וא"כ אפשר לומר שכל מה שאסר הש"ע ליתן משקה, זה אם אינו מבושל שאז אם ישכח יבוא לידי איסור דאורייתא לכו"ע, משא"כ אם המשקה התבשל כבר לפני השבת, הא איכא שיטת הרמב"ם והרשב"א והר"ן שסוברים שאין בישול אחר בישול בלח. ואולי בכה"ג לא יאסור הש"ע להניח מעט להתחמם דהא

מעשה בתלמיד חכם אחד שהתארח בבית מסוים בשבת קודש, בסעודה שלישית לקחה בעלת הבית סיר שהיה בו מרק וחיממה אותו מעט על הפלטה, והסירה אותו לפני שהגיע לחום שהיד סולדת בו, וכשנודע הדבר לאותו ת"ח, טען, שעברה בזה איסור גמור ולדעתו הדבר אף מפורש בש"ע בסימן שיח סעיף יד דחיישינן שמא ישכח ויגיע ליד סולדת בו, ולכן סירב לאכול מהתבשיל וטענתו בפיו שזה אסור משום מעשה שבת, האם צודק הוא בטענתו.

תשובה: נבאר בעזה"י את הדברים בשורשם:

א. יש סתירה בין שתי גמ' האם יש בישול אחר בישול, דהיינו דבר שהתבשל והצטנן האם יש איסור לחממו שנית.

שיטת הרא"ש בדעת רש"י ורבינו יונה והסמ"ק, שבדבר יבש אין בישול אחר בישול, משום שכשמצטנן לא הולך ממנו שם בישולו הראשון, אבל בדבר לח יש בישול אחר בישול, דאחר שנצטנן הולך ממנו שם בישולו הראשון, וכשחיממו נקרא בישול אחר בישול, ומה שרואים בגמ' האחרת דאין בישול אחר בישול, זה בדבר יבש.

לעומתם שיטת הרמב"ם והרשב"א והר"ן שאין בישול אחר בישול גם בדבר לח, ואת הגמ' הם מיישבים בצורה אחרת.

מנן הש"ע בסימן שיח סעיף ד פסק כדעת רבינו יונה וסיעתו שבדבר יבש אין בישול אחר בישול, אך בדבר לח יש בישול אחר בישול, ואילו הרמ"א פסק בזה להקל, אא"כ נצטנן לגמרי דאז אסור שוב לבשלו.

ב. יש גמ' נוספת במסכת שבת (דף מ:) ששם איתא: "אמר רבי יהודה אמר שמואל אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו אסור, אין יד סולדת בו מותר".

זה רק כשמניח את הסיר והולך לו אבל אם עומד שם ומשגיח היטב שלא יגיע ליד סולדת בו לא יאסור בזה הש"ע, מ"מ כתב שאין להתיר דבר זה אלא לצורך חולה או תינוק עכ"ד. [היינו שאפשר לסמוך על החילוק הזה בדעת הש"ע רק בצירוף הראשונים שאין בישול אחר בישול בלח, וגם לצורך חולה או תינוק אבל לאדם רגיל אין לסמוך על חילוק זה בדעת הש"ע].

ז. נחזור לשאלה שלנו, לפי האמור עד עתה אין להקל להניח את הסיר שיש בו מרק על האש אפי' לזמן מועט בלי צורך מיוחד, ואף שהוא כבר נתבשל מ"מ אסור כיון שעכשיו נצטנן, ואף אם עומד על המשמר ומשגיח שם לבלתי יגיע לחום שהיד סולדת בו ג"כ אסור.

מ"מ אין לאסור בדיעבד להנות מהתבשיל הזה, ומותר לאוכלו בשבת. דהא כתב הפמ"ג [הובא להלכה במשנ"ב בסימן שיח ס"ק ב'] שכל דבר שהוא שנוי במחלוקת הפוסקים לא נאסר משום מעשה שבת, וכאן הרי יש ב' מחלוקות ראשונים: א. שיטת הרמב"ם והרשב"א והר"ן דאין בישול אחר בישול בלח ולשיטתם אפי' יגיע ליד סולדת אין איסור בכה"ג. ב. כל האיסור להניח דבר לזמן מועט שמא ישכח ויבוא לידי בישול שנוי במחלוקת ראשונים אם יש איסור כזה כנ"ל, וא"כ לפי"ז פשיטא דמותר לאכול תבשיל זה בשבת.

ח. צא ולמד ממה שכתב ה"ביאור הלכה" בסימן שיח סעיף ד, דדבר שהתבשל כמאכל בן דורסאי והוא רותח דלפי דעת הש"ע יש בו איסור דאורייתא של בישול, מ"מ כתב הביה"ל שאם עשה כן ובישל דבר שהתבשל כמאכל בן דורסאי והוא רותח דמותר לאוכלו, דהא איכא ראשונים שמתירים לעשות כן לכתחילה, היכא שכבר עשה כן אף שעשה איסור מ"מ מותר להנות מהמאכל ולאוכלו. הרי לך שגם דבר שמרן הש"ע אסר לעשותו, ומ"מ בדיעבד היכא שכבר עשה אותו מותר להנות ממנו לאוכלו כיון שיש ראשונים המתירים לעשות כן אף לכתחילה.

ולפי"ז ה"ה בדבר לח שנתבשל ונצטנן שהוא ג"כ שנוי במח' ראשונים וכהנ"ל, אף שמרן הש"ע פסק לאיסור, מ"מ בדיעבד יש להקל ולסמוך על שי' המקילין. ובאמת הדברים מפורשים, דיעוי' במשנה ברורה סי' שיח ס"ק עח שכ' "וליתן חתיכת בשר רותח

גם אם יתבשל, מ"מ לא יעבור על איסור לשיטות הראשונים הללו.

ד. אולם המעיין בב"י בסימן שיח יראה שגזירת הפשר [החשש שמא ישכח ויעבור על איסור בישול] היתה גם בדבר שהתבשל לפני השבת.

וכן מבואר בהדיא במשנה ברורה, דהנה לשון הש"ע שם בסעיף ו' הוא "אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כ"כ ע"ג קדירה שהיא חמה כ"כ שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא יד סולדת בו", וכ' המ"ב שם ס"ק נג "דתבשיל שנצטנן קיי"ל בסעיף ד' דיש בישול אחר בישול", והיינו דנקט דהא דאסר הש"ע להפשיר אוכל בשבת, איירי אף בדבר לח שכבר נתבשל ועכשיו נצטננו.

ה. אמנם למעשה מצינו בחיי אדם (כלל כ הלכה יג) שכ' להקל בזה עכ"פ בשעת הצורך, וז"ל "ואם אינו מניח שם להיות היד סולדת בו אלא רק כדי להחם קצת, נראה לי דלכו"ע מותר אפי' נצטנן לגמרי, ולא גזרינן בזה שמא ישכח ויעמוד שם עד שהיד סולדת בו, כיון די"א דאפי' נצטנן לגמרי, ל"ש בישול, ויש לסמוך על זה כשהוא צורך גדול ובלבד שיזהר מאד שלא יניח לעמוד שם הרבה שלא יבוא לידי ספק חטאת" עכ"ל.

וכן פסק בשו"ת "אור לציון" (ח"ג עמ' נ"ה ועוד) להקל בזה בעת הצורך, דיש לצרף בזה שיטת רש"י והרמב"ם שאין לאסור ליתן אפי' משקה חי אם יוריד אותו מכנגד האש לפני שיגיע ליד סולדת בו, דאין לאסור שמא ישכח ויבוא לידי בישול, ואע"פ שמרן הש"ע פסק דלא כרש"י והרמב"ם אלא כהתוס' והרא"ש דחיישינן שמא ישכח ולכן אסור, מ"מ בנידון דידן יש להקל בעת הצורך דהא המשקה או התבשיל עם המרק נתבשלו לפני"כ ושיטת הרמב"ם הרשב"א והר"ן דאין בישול אחר בישול בלח, ובצירוף ב' הדברים הללו יש להקל בעת הצורך עכ"ד [כעין ספק ספיקא].

ו. ראיתי בספר "הליכות עולם" (ח"ד עמ' סג) שהביא את דברי הבי"ה הנ"ל דמבואר דגזירת הפשר נאמר גם על דבר לח שנתבשל ונצטנן, וכתב ע"ז שאם עומד על המשמר להשגיח שלא יגיע לחום שהיד סולדת בו, וכל מטרתו רק להפשיר את המרק גם הש"ע יודה להתיר, דכל מה שאסר הש"ע להניח את המרק אפי' לזמן מועט,

ברורה שם ס"ק ל"ה. אמנם בנידו"ד איירי שהניחה הסיר על הפלטה ולא על האש ממש, וכמה פוסקים נקטו דאף לכתחילה מותר להניח אוכל מבושל על הפלטה ולא שייך איסור מצד מיחוי כמבשל כיון דאין הדרך לבשל שם, וא"כ אף שיש שאוסרים לכתחילה, מ"מ לכא' פשוט דעכ"פ בדיעבד יש להתיר ולסמוך על דעת המקילין, ולא גרע ממה שכתב הפרי מגדים הנ"ל דאף באיסור דאורייתא סמכין בדיעבד על המתירין, כ"ש במילתא דרבנן, ואכמ"ל.

היוצא מכל האמור:

א. אין להקל להניח מאכל שיש בו מרק, ואף שהוא מבושל כבר, במקום שיכול להגיע ליד סולדת בו, אפי' אם מניחו רק בכדי לחממו מעט, שמא ישכח ויבוא לידי בישול.

ב. לצורך תינוק או חולה יש להקל בדבר שנתבשל כבר דוקא אם יעמוד על המשמר להשגיח שלא יגיע לחום שהיד סולדת בו, וכן דעת מרן הראש"ל שליט"א. וי"א שאפשר להקל בכל ענין.

ג. מי שחיים דבר שיש בו מרק ללא צורך מיוחד, וגם אם הגיע ליד סולדת בו, אף דעשה שלא כדין, מ"מ מותר להנות מהתבשיל ולאוכלו. והנלע"ד כתבתי.

לתוך רוטב צונן אסור דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה", וכ' בשער הציון ס"ק קח "ומכל מקום לענין דיעבד נראה דאין לאסור הרוטב, די' לסמוך איש מקילין לקמן בסעיף ט"ו דסבירא להו דאין בישול אחר בישול אפילו בנצטנן", וע"ע בשער הציון שם ס"ק ס"א.

והנה בנידו"ד הרי באמת לא נתבשל המרק בכלל דהרי לא הגיע לחום שהיד סולדת בו, וא"כ פשיטא די' להתירו בהנאה בדיעבד, דאם במקום שבישל דבר לח שנתבשל ונצטנן כ' המ"ב הנ"ל להתיר בדיעבד, ק"ו בשאלה דידן שלא בישלה המרק ורק חיממו מעט, דאין לאוסרו בדיעבד.

ט. ויש להוסיף, דאף דעברה בעלת הבית באיסור דרבנן, והיינו גזירת הפשר, אמנם כבר פסק הביאור הלכה ריש סי' שיח כהגר"א והחיי אדם (ודלא כמו הפרי מגדים) דבמילתא דרבנן לא אסרי' בהנאה אם עבר בשוגג.

והנה לכאורה הי' מקום לדון שיאסר המרק מטעם אחר, והיינו משום שעל ידי שהניחה הסיר על האש בשבת, הרי עברה גם באיסור חזרה בשבת, דבזה קיי"ל דאף שהוא רק איסור דרבנן, מ"מ אסור ליהנות ממנו כל דאחני מעשיו, ע' ברמ"א סימן רנג סעיף א ומשנה

הופיע ויצא לאור הספר הנפלא חידושי אגדות הש"ס

הערות והארות באגדות הש"ס ובדברי הספרים הקדושים "בניהו" ו"בן יהוידע" למו"ר הגרי"ח זיע"א, בהסכמת הראש"ל הגר"י יוסף שליט"א, ועוד

מאת הגאון הרב שרון שמעון סרוסי שליט"א

ניתן להשיג אצל הרב המחבר בטל': 20 ₪ כולל משלוח. בטל': 050-4143542

הודעה משמחת לזיכוי הרבים!

ניתן לשמוע שיעורים במגוון נושאים בהלכה ובאגדה מפי קדשו של מרן רשכבה"ג רבינו עובדיה יוסף שליט"א - ה' ישלח לו רפוא"ש במהרה

במס' 02-6400000 להקיש * ואח"כ 2,

ניתן להתקשר גם לטלפונים הבאים:

057-3146000 (ללקוחות הקומות הכשרות)

072-2640000 (ללקוחות קווי זהב) / 073-7240000 (ללקוחות 013)

סימן כ

הרב יעקב נסיר

מח"ס שו"ת "שאל יעקב"

קרית גת

תפילה בפלג המנחה בערב שבת | תגובה

לכבוד מערכת הירחון היקר והנפלא "יתד המאיר".

שלום וכט"ס.

קראתי בכל לב מ"ש להעיר על דברי לגבי תפילת שבת מוקדמת הרב יעקב ישראל אברג'ל (סימן תרפ"ד) ובמכתבים (אות ג). והנה תחילה וראש יש להבהיר שלא ירדו לסוף כוונתי (שני הכניס המעירים) שלא באתי לאסור את הדבר, אלא שכתבתי שכיון שעד לפני שנים מספר לא נהגו כן, נכון להמשיך ולנהוג כמקדמת דנ"א וכמו שכתבתי בהדיא בסיכום דברי שם בזה"ל, "ודאי שהיותר נכון" להשאר במנהג שהיה מקדמת דנא וכו'. ומבואר להדיא שלא כיונתי לומר שמי שעושה ההיפך עובר איסור, וכן מבואר שם באות ג' שכיון שיש רבים מהראשונים שמחמירים "כדאי לכתחילה לחוש לכל הראשונים הנ"ל", וכן יראה הרואה שם בשאר הבעיות שזכרנו שלא כתבתי לאסור איסור בזה מעיקר הדין כלל, וממילא לא שייך הערת הרב אברג'ל הנ"ל, שפסקתי להחמיר נגד מרן, ובלא"ה כנראה מ"ש הה"כ דמ"ש הוא נגד מרן הש"ע, כנראה שלא שם ליבו למה שכתבתי שהכלל הנ"ל שכל שאפשר להחמיר בנקל כן יש לעשות (ולא שמי שעשה ההיפך עובר איסור, כמו שהניס המעירים נר"ו) דרך כבושה היא גם אצל מרן הש"ע כמבואר מסתירת מרן הש"ע מהל' שבת (סי' רס"ג סעי' יוד) להל' חנוכה (סי' תרע"ט ס"א) וכמ"ש מרן הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ב

¹ ואפשר שהבינו כן מחמת שהבאנו דברי הר"ן (פסחים קה.), שביאר ע"פ הגאונים הטעם שאנו מצריכים הסבה בד' כוסות, ולא אמרין סד"ר לקולא, שהוא מטעם שכל שאפשר להחמיר בנקל. ומאחר וכן נפסק בגמ' (שם), א"כ הוא חיוב מן הדין, ולא חומרא. ובאמת שהוא מחלוקת פוסקים בעיקר הכלל הנ"ל האם כיון שאפשר להחמיר בנקל, אם לא עושה כן עובר איסור או לא, (וכמו שגם הביא הה"כ במכתבים) וכן דעת המרדכי שהבאנו לקמן ועוד, ויש פוסקים דס"ל שאינו בכלל איסור אלא שכן יש לעשות לכתחילה, וכמו שגם נראה שהבין הרא"ש גבי גמ' דידן (שם סי' כ). ואכמ"ל. ובלא"ה אפשר ליישב אחרת גמ' דידן כמו שישב שם הר"ן, אך עיקר דברנו לבאר דכ"ע מודו שלכתחילה באופן שאפשר שלא להיכנס בסלע המחלוקת כן יש לעשות, אפי' אם אינו עובר איסור כשעושה אחרת, ודי בזה.

(מא"ס סי' ט"ז אות ד') ובשו"ת אול"צ ח"ב במבוא. וכמו שהבאתי בהקדמתי למאמר הנ"ל (ויצא לקמיה צהרצנה כמה דוג' לזה) וממילא גם מרן הש"ע יודה שבאופן שאפשר להחמיר בנקל לחוש לפוסקים, כן יש לעשות. ודו"ק. ומ"ש שכל מה שכתבתי הוא נגד מרן הש"ע (מלמד מ"ש צאות א'), הנה גם מה שכתבתי לגבי האם האשה נגררת אין מרן מפורש שמתיר רק מחלוקת אחרונים, ויש סוברים שעוברת איסור תורה. ואכמ"ל. וכן החשש של ק"ש הוא חשש קיים ומציאותי, ולא שייך לומר שאינו חשש, אלא שלדעת מרן אין איסור באכילה בע"ש, אך החשש קיים, וגם קורה במציאות, ופשוט. וכן לגבי מ"ש להעיר על דברי (אות ה') "דאגב חורפיה לא דק" שהרי מרן (הגר"ע יוסף) שליט"א לא כתב אלא שטוב להמשיך סעודתו. ע"ש. לא זכיתי להבין תמיהתו, שהרי גם אני לא כתבתי שם אלא שטוב להחמיר וכמו שיראה הרואה במ"ש שם לגבי דברי המג"א, אתמהא.

וכן הערת הרב סיבוני נר"ו (צמחצנים) שיש חולקים ואינם אוסרים מעיקר הדין, ושכן דעת מופת דורנו שליט"א שלא כתב אלא שטוב להחמיר ושנכון להחמיר. אה"נ זה גם מה שאני כתבתי, אלא שבנ"ד שיש כמה וכמה בעיות עדיף יותר להמנע מאשר שיש חשש אחד בלבד, ובפרט שהמנהג הקודם היה אחרת, והמנינים הנ"ל בד"כ מוקמים ע"י אברכים בני תורה שודאי צריכים להיות בכלל "המדקדקים" (ולגופם של דברים יש לעמוד ע"ד. ואין כאן מקומו).

והנה מ"ש הרב אברג'ל בשם הגאון ר' משה מאיה שליט"א, שיש להמנע מלהתפלל בפלג המנחה מפני שלדעת רוב הראשונים ומרן הש"ע (סי' רס"א ס"ב) נמצא שמתפלל ערבית לפני פלג הנחה וכו'. הנה כיו"ב ממש אמר לי הרה"ג ר' גדעון בן משה שליט"א שכן היה במעשה איתו ועם אברכים בכולל יחזה דעת, שמרן הגר"ע יוסף שליט"א הורה להם שלא להתפלל בזמן הנ"ל, מהטעם הנ"ל. ושכן פירסם הרב שלזינגר שליט"א קול קורא ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל להמנע מתפילה בזמן הנ"ל מהטעם הנ"ל. ורציתי לפרסם זאת במאמרי הנ"ל ולא אסתייע מילתא.

לגבי הדלקת הנר בע"ש חזינן דחייש לבה"ג שכתב שיש להדליק קודם נר חנוכה ולאחמ"כ נר שבת. ע"ש. ולפי האמור יש ליישב שכיוון שבהל' חנוכה (סי' תרע"ט) אפשר לצאת י"ח כל הדעות בנקל כמו שיראה הרואה, לכן מרן חש לזה. ודו"ק. ושוב מצאתי לאחמ"כ שכ"כ ליישב מאור דורנו בשו"ת יביע אומר ח"ב (תא"ס סי' ט"ז אות ד). ע"ש. וששתי, וכן בקודש חזיתיה להגר"צ אבא שאול זצ"ל במבוא לאול"צ חלק ב' שכ"כ לבאר דברי מרן הנ"ל, ושם כתב להוכיח בארוכה שכן דרכו של מרן הש"ע בכמה מקומות. ע"ש.ב. ומעתה נמצינו למדים שגם דעת גדולי דורנו הגר"צ אבא שאול ומרן הגר"ע יוסף כהכלל הנ"ל. וכן הלום ראיתי אחר רואי שכ"כ הכה"ח (סימן ק"ס אות נ"ג) כהכלל הנ"ל, ע"פ הר"ן הנ"ל ושכ"כ מהרל"ח (סימן קמ"ג, קונטרס השמיטה) ובכנה"ג בהגהות ב"י ובזב"צ יו"ד (סי' ק"י אות קנ"ט). ע"ש. ושנה פרקו בחלק יו"ד (סי' ק"י). ע"ש. וכיו"ב מצאתי להגאון מהריק"ש שכ"כ בדעת מרן (ה"ד זכה"ס ת"ס סי' נ"ה אות ע"ה). ע"ש.

ונראה הטעם בזה שיש לחוש לפוסקים החולקים, דאע"ג דקי"ל ספק דרבנן לקולא, מ"מ עדיין הוא בגדר ספק אלא שחכמים לא העמידו דבריהם בכיו"ב, וא"כ כל שאפשר לעשותו בהיתר גמור ובצורה ודאית, אין להכניס עצמו לספק. וכמ"ש כיו"ב הט"ז (יו"ד סי' ס"א). ע"ש. ודמי למאי דקי"ל (פ"ה ג): דבר שיש לו מתירין אפי' באלף לא בטיל. ופרש"י וז"ל, ואע"ג דמדאורייתא חד בתרי בטיל דכתיב (שמות כג) אחרי רבים להטות, אחמור רבנן הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן "לא יאכלנו באיסור על ידי ביטול". עכ"ל. ומפרש"י שכתב לא יאכלנו באיסור, משמע שאין כאן ביטול ודאי באופן שהאיסור נהפך להיתר, אלא שעדיין יש כאן חתיכת איסור אלא שהוא מתבטל ברוב, ולכן כל שיכול שלא לבוא אל האיסור כלל כך יש לעשות. ע"ש. איברא דלכאורה הביאור הנ"ל תליא באשלי רברבי, כי כבר מצינו להרא"ש והרשב"א שנחלקו האם דין חד בתרי דבטיל הופך להיתר גמור או לאו, שדעת הרא"ש שנהפך להיתר גמור, ודעת הרשב"א והתוס' והסמ"ג שאינו אלא בכלל ספק וכמבואר כל זה בב"י יו"ד (סי' ק"ט) באורך. ע"ש. וא"כ לכאורה רש"י אזיל כהתוס' ודעימיה ואין ראיה לנ"ד. ברם קושטא קאי שנראה שכל מחלוקת הראשונים אינה עניין לנ"ד, דשאני התם דלא הוי דבר שיש לו מתירין, וכיון שלעולם לא יהיה ניכר מהו האיסור לכן ס"ל להרא"ש ודעימיה דבטיל לגמרי, משא"כ בנ"ד שיהיה מותר למחר לכ"ע, חשיב כאיסור לעומת מחר ולכן כל שיהיה מותר למחר אסרינן. ואע"ג שיש לחלק בין סד"ר לדבר שיש לו מתירין, מ"מ הסברא דומה. וכן מצינו כיו"ב בגמ' שבת (קלג).

ואעיקרא יש עוד כמה דברים שיש לעמוד ע"ד בנ"ד, ולא הבאתי במאמרי הנ"ל אלא את עיקרי הדברים מפני האריכות.

אולם לחבר את האהל להיות אחד, ראיתי להביא את עיקרי הדברים אודות הכלל הנ"ל, שכל שאפשר להחמיר בנקל כן נכון לעשות, שכן מצינו שכ"ד מרן הש"ע לחוש לכתחילה, ושכן הולך מסכים ג"ע ומופת דורנו מרן הגר"ע יוסף שליט"א.

הנה המקור לכלל הנ"ל הוא ממ"ש הר"ן בהלכותיו (פסחים קמ). ע"פ הגאונים, דכל היכא שאפשר להחמיר בנקל יש להחמיר. ע"ש. ושוב מצאתי לאח"ז שכן הביא הגאון יד מלאכי (כללי דיינים סימן ת"פ) בשם הר"ן, והוסיף וז"ל, עיין מרדכי פרק החולץ שכתב בשם ר"כ דאשכחן כמה ספיקי דרבנן דאזלינן בהו לחומרא ועיין הרא"ש ס' תמ"ג. עכ"ל. ומ"ש ע"פ המרדכי בשם ר"כ. נראה דט"ס וצ"ל ר"ב, והוא ממה שכתב המרדכי (נפרק החולץ דף לו ע"א, סימן כ"א) בשם רבנו ברוך וז"ל, ואפילו בספק דרבנן אנו מוצאין דאזלינן לחומרא. ע"ש.ב. אלא שהראיות שם אינן אלא לגבי ספק במציאות. ועי' לקמיה דלכא' יש לחלק בזה². וכן מצינו כיו"ב להרא"ש (פרק מ"ה סו"ס יט) דהיכא שאפשר יטלטל את המת ע"י טלטול מן הצד ורק היכא דא"א יטלטלנו בהדיא, וכ"פ מרן בשו"ט א"ח (סי' ש"א ס"א) וכ"כ המשנ"ב (שם סק"א). ע"ש. וכיו"ב מצאתי ראיתי להש"ך יו"ד (סי' פ"ט ס"ק יח) שיש להחמיר בדבר שאין בו טורח כלל, וכ"כ הדרכ"מ (שם אות ג) ומקורו טהור בבית יוסף (ת"ס סי' קע"ג), וע"ע להט"ז שם (סי' פ"ז סק"ד) דכל כמה דאפשר לתקוני מתקנינן, וכ"כ הפרמ"ג (סי' פ"ט שפ"ד ס"ק כ') ה"ד בפת"ש (ס"ק ה') שנכון להחמיר בדבר שאין בו טורח. ע"ש. ושוב מצאתי ראיה שבאופן שאפשר לצאת י"ח כל הדעות הכי עבדינן ושכן דעת מרן הש"ע, והוא ממה שפסק מרן בש"ע א"ח (סי' רס"ג סעי' יח) כהחולקים על בה"ג שאין מקבלים שבת ע"י הדלקה, ואילו לקמן בהל' חנוכה (סי' תרע"ט ס"א)

² איברא שיש להביא ראיה מהימנא מדברי המרדכי במקום אחר, דהנה המרדכי הקל בפ"ר דרבנן (ה"ד בב"י סי' ש"ד), ומאידך פסק כדברי בעל התרומה שאין להתיר סגירת תיבה שיש בה זבובים, (וה"ד בב"י סי' שט"ז), ולכאורה דבריו סתרי. וע"פ הכלל הנ"ל אתי שפיר דכיון שאפשר להחמיר בנקל להסיר את הזבובים במחי יד (וכמ"ש מופת דורנו ביבי"א חלק ד' (תא"ח אות ט"ז) ליישב כיו"ב דברי מרן הש"ע. ע"ש.), ס"ל לאסור, ואזיל לשיטתיה. וכיון דבנ"ד הוא ספק בפוסקים האם פ"ר בדרבנן משרא שרי, והחמיר גם בזה מהטעם הנ"ל, א"כ מצינו סימוכין דקשוט לדברי היד מלאכי בס"ד. וע"ע במ"ש בזה בתשובה לדין פ"ר בדרבנן. ודו"ק.

לגבי הכלל שעשה דוחה לא תעשה, דאמר ר' שמעון בן לקיש כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו יבוא עשה וידחה לא תעשה. וע"ש בפרש"י. והיינו שכיון שסוף סוף הלא תעשה נדחה, כל שיכול לעשות באופן שלא ידחה גם את הלא תעשה, כן צריך לעשות. ע"ש ודו"ק. וכ"פ הרמב"ם (פ"ג מהל' נזירות ה"ו). ע"ש ודון מינה ואוקי באתרין. וכן משמע בגמ' ברכות (ג.) מהיות טוב אל תקרי רע. וע"ע הגהות וציונים (הולאם עו והד, נסח השל"ה). ע"ש.

וכן מצינו לג"ע ומופת דורנו מרן הגר"ע יוסף שליט"א שהולך מסכים לכלל הנ"ל, ושכן יש להורות הלכה למעשה, דמלבד מה שהבאנו לעיל מינה שכן כתב לגבי הדלקת נרות חנוכה בער"ש. הנה מצינו לו עוד כיו"ב וכמ"ש בשו"ת יביע אומר ח"ה (מא"ס סי' כ"ח אות ז') לבאר מ"ש מרן הש"ע (סי' שכ"ח סמ"ז) שאסור להניח בגד על המכה מפני שיצבע אותו. ע"ש. ולכאורה קשה הרי בצביעתו מקלקל הוא והו"ל פ"ר דלא ניה"ל בדברבנן. וע"ז יישב דס"ל למרן שכיון שאפשר בנקל לשטוף את המקום ורק לאחמ"כ להניח את הבגד, מרן אסר זאת, ואה"נ שבמקום שא"א באופן אחר מותר. ע"ש. וכ"פ בחזון עובדיה הל' שבת ח"ד הנד"מ (עמ' י"ז) דהיכא שאפשר יש להחמיר. ע"ש. וכ"כ כיו"ב ביביע אומר ח"ה (מא"ס סי' כ"ז סוף אות ז') לבאר דברי מרן הש"ע (סי' שט"ז) שהחמיר להפריח את הזבובים מהטעם הנ"ל, שאפשר להחמיר בנקל. ע"ש. וכ"כ ביבי"א ח"ד (מא"ס סי' ל"ד אות ל"ז ועוד). ע"ש. וכ"כ בשו"ת יחזקאל דעת ח"א (סו"ס ט"ז) שיש לקחת שיעור כזית במרור, דהיינו תשעה דרהם. שכל שאפשר לצאת ידי חובת כל הדעות, בלי טירחא מיוחדת, יש לעשות כן, אפילו במצוה דרבנן וכמו שכתב כיו"ב הר"ן וכו' וכן כתב בחידושי מהר"ם חלואה שם. וכן משמע בברכות (נא רע"ז). וכיוצא בזה כתב הפני יהושע (נרכס יז). ע"ש. וכבר האריך בזה הגאון ר' יוסף זכריה שטרן בשו"ת זכר יהוסף (מא"ס ס"ס א'). ע"ש. (וראה עוד נשיעורי תורה עמוד קל"ה). עכ"ל ביחוד"ד. וע"ע בשו"ת יחוד"ד ח"ו (סימן יד, עמ' ס"ד נהערה) ושם הוסיף שכן דעת הרשב"ץ. ודו"ק. וע"ע בהליכות עולם ח"א (פרשת שמיי, אות ז') שכן ביאר דעת מרן הש"ע (סי' קס"א ס"ד), וע"ע בחזון עובדיה הל' שבת ח"ב (עמ' י"א) שכתב לגבי מי שעושה סעודת שבת שטוב להחמיר לאכול שוב כזית בצאה"כ בכדי לחוש לדברי ספר חסידים והב"ח. ע"ש. וזהו לכאורה נגד מרן בשה"ט (סי' רס"ז ס"ז) דלא חש להא ופסק שמותר לאכול מיד, ולא הצריך שיאכל שוב כזית. וטעמו ונימוקו עמו בב"י. ע"ש. וע"פ האמור

הטעם מובן, שאע"פ שמרן התיר לאכול לפני צאה"כ, מכל מקום גם מרן יודה שאם רוצה לאכול שוב בצאה"כ בכדי לצאת י"ח המחמירים טוב עושה, ולא מיירי אלא גבי עיקר הדין, שאין באכילה מוקדם איסור. ודו"ק. וכן מצינו לו בהליכות עולם חלק ב' (נמנדר אות ז') שה"ד הר"ן (נסוף פסחים) שכתב בזה"ל, ואין זה נכון שיכניס אדם עצמו בספק לכתחילה. ע"ש. וכתב ע"ז וז"ל, אע"פ שבמקומות אלו אפשר בנקל להחמיר לקדש עם צאת הכוכבים, (אע"פ שמעיקר הדין אפשר להקל כמו שהעלה שם), מ"מ נ"מ לארצות אירופא שהשקיעה מתאחרת מאד בימים אלה, ובני הבית מצטערים לשבת ולהמתין עד הלילה, וגם זה גורם הפרעת סדר לימוד "קריאי מועד" של הלילה. עכ"ל. וכיו"ב מצינו למרן ראש הישיבה הגאון הנאמ"ן שליט"א בהגהותיו לבא"ח (שנה שנייה פרשת פקודי אות ד') שכתב שכשרוצה להפוך יין לבן שיהיה בו אדמיות בכדי לקיים את המצוה כתקינה (כמבואר נש"ע סי' רע"ז ס"ד, שיש צקידוש על יין לנן מחלוקת) יתן קודם את היין האדום ורק לאחמ"כ את הלבן דבכה"ג רק מקליש את כח היין האדום ולא צובע את הלבן, וי"ל שאינו בכלל צביעה במשקין. וסיים ע"ז וז"ל, ואע"פ שרוב הפוסקים מתירין צביעה במשקין וכן פסק הגר"ע יוסף שליט"א, מ"מ מהיות טוב אל תקרי רע, וכן מנהגו בס"ד. עכ"ל. והוא כדברנו הנ"ל בס"ד.

ומעתה נמצינו למדים שדעת הפוסקים ראשונים ואחרונים עד דורנו אנו, וכן משמעות הש"ס בכיו"ב שכל שאפשר להחמיר בנקל בכדי לא להיכנס לסלע המחלוקת כן יש לעשות (אלא"כ הוא דבר שרבו כמו רבו הממירין או שטעמם של המקלים מסתבר טפי יש עוד צירופים נוספים נמה ונכו"ב, יש להקל לגמרי, והכל לפי עיני ראות המורה) וכמו שראינו שתפסו ככלל הנ"ל הגאון יד מלאכי והכנה"ג ומהרל"ח והזבחי צדק והכה"ח והגר"צ אבא שאול ומרן הגר"ע יוסף ומרן ראש הישיבה שליט"א. והפרט מפורש לזמננו אנו שאיננו פוסקים מכח הכרעה אלא מכח כללי הפסיקה וכיו"ב וכמו שכתב מרן בהקדמתו לבית יוסף, וכשיש לנו ספק הוא ספק גמור וכמו שהאריך בזה במבוא לאול"צ (שם) וע"ע בשו"ת יחוד"ד ח"ו (עמ' ס"ד נהערה) ודו"ק, ואכמ"ל. אולם ראיתי בשו"ת ברכת יהודה ברכה ח"ב (סימן מ"ז) ובח"ג (סימן י"ח) ומשמע מדבריו שהבין שדעת מרן הגר"ע יוסף שליט"א להחמיר כשאפשר בנקל רק לגבי פ"ר דלא ניה"ל. ע"ש. וע"פ האמור זוהי דרך כבושה בכל מקום ע"פ הראשונים ואחרונים. וכאן עמד קנה, ודי בזה.

סימן כא

הרב יצחק שי"ש

ירושלים

גרגירים בשיטת מרן היבי"א שליט"א בהל' ברכות

אמר הכותב: הנה בימים אלו רבנו הגדול מאור הגולה סובל יסורי הגוף, והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו, ובהיותי מעתיר בתפילה יחד עם כל בית ישראל לרפואתו השלמה של מו"ר, ראיתי מש"כ בזוה"ק (רע"מ פ' עקב דף ע"ז:) וז"ל: פקודא דא לברכא ליה לקודשא בריך הוא על כל מה דאכיל ושתי ואתהני בהאי עלמא, וכו', והא אוקמוה חברייא בגין דברכאן דברך ב"נ לקודשא בריך הוא "אתי לאמשכא חיינ ממקורא דחיי" לשמיה דקודשא בריך הוא קדישא ולארקא עליה מההוא משחא עלאה, ואתי לאתמשכא מתמן לכל עלמא, ע"כ. ומבואר דהזהירות בברכות מוסיפה חיים, ועי' לרבנו יעקב בעה"ט עה"פ (דברים ד, ז), ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום שכ', תגין על הק' רמז לק' ברכות שאדם צריך לברך בכל יום. וביאר ג"ע הגר"ח פ"ב בכה"ח (סי' לו אות סג), דלפ"ז א"ש סיומא דקרא "חיים כולכם היום", דע"י הברכות נמשך חיים לעולם, וכמ"ש במנחות (מג:). והוסיף עוד לבאר בחיבורו הכתוב לחיים (פרק סו) שע"ס התהילים דע"י הזהירות בברכות ממשיך חיים ארוכים. ע"ש.

ומשום כך אמרתי להעלות ע"ג הכתב מה שהתבוננתי בשיטתו של רבנו בהלכה בדיני ברכות והמסתעף, לרפואתו השלמה במהרה. דהנה כל הרגיל במשנתו ותורתו של רבנו עיניו יחזו, דרבנו שליט"א עסק רבות רבות במיוחד ובמסוים בהל' חמורות אלו, וחידש כמה וכמה פרטים בהלכות אלו, דרבנו שליט"א זהיר וקפיד טובא בעניני ברכות, (ודי להזכיר הקפדמו הנוראע צעין מאה זרכות בכל יום כדוע, וכנר סיפר צרצס איך הרציית ע"ה צאה צלוס להזכיר למי שהיה רגיל להציא קמיה צשמים לצרך עליהם צשצ"ק, להשלים מאה זרכות, וראוי להמחזק צדצר זה לרפואתו השלימה צמהרה). ובפרט בהאי כלל דסב"ל, דנראה שרבנו שליט"א חייש טובא טובא לכלל זה. ואמרתי בס"ד, לסדר הדברים בדעת רבנו להבין אמרי קדוש, ולירד לעומק שיטתו בהל' אלו, ובזה יתיישבו לן כמה וכמה קושיות שהק' על רבנו כמה מחכמי הזמן, כאשר יתבאר להלן בס"ד. (והמעין יראה שהרבה יש להאריך צמש"כ, ואכ"מ, ומן למכס וכו').

ובזה יש להבין מה שחידש רבנו דמי קיבל ע"ע שבת מוקדם, והתפלל ערבית, ועוד היום גדול, ונצרך לעשות מלאכה, דמותר לו לעשות התרה, אף שע"י כך יצטרך לברך כמה וכמה ברכות דתפילת ערבית (חזו"ע – שנת א' עמ' רנא). וע"ש נימוקיו. ונראה דכיון דהוי גרמא דברכה שא"צ בשבת דדעתו להתיר כידוע, בצירוף ס' האומרים דברכה שא"צ דרבנן. (ואף דמש"כ שם לסייע דצריז מדצרי הריצצ"א יש לדחות כמ"ש מו"ר צעצמו צשו"ת יצי"א ח"א יו"ד כא. וע"ש צהערה. מ"מ אין זה אלא לזירופא צעלמא. ואעיקרא יש לייצצ כמשנ"ת. וצמקו"א הראיתי שצדצרי מו"ר מפורש צשו"ת תורה לשמה להגרי"מ זצ"ל סי' קיז).

הכריע מרן רבנו שליט"א דהלכה כמ"ד דברכה שא"צ דאורייתא, ואף שבאמת רוב הפוסקים סוברים דברכה שא"צ דרבנן וכמ"ש ביבי"א ח"ח (יו"ד סי' נצ אות ג'), וסברתם חזיא לאיצטרופי, מ"מ הכרעת רבנו שעיקר ההלכה כמ"ד דאורייתא, וכפשט לשון הרמב"ם בתשובה. ועפי"ז חידש בטובו כמה הלכתא גבירתא, וכמ"ש להלן.

וכיון דס"ל לרבנו דשיטת הסוברים דברכה שא"צ דרבנן חזיא לאיצטרופי, לכן התיר לאשה שהפילה ושוב חזרה בתשובה שלמה להסתיר מבעלה את הדבר, ואף שע"כ ייעשו פדיון הבן ויברכו ברכת פדה"ב, דגדול כבוד הבריות, ויש לצרף ס' האומרים דברכה שא"צ דרבנן, (יצי"א ח"ס חיו"ד סי' נצ).

ומשום כך, רבנו שליט"א חייש טובא טובא להפסק בברכות, דיש לחוש שעובר איסור דאורייתא, ופוק חזי כמה פרטים חידש רבנו בדין זה.

ראשית הנהיג רבנו שאסור לענות ברוך הוא וברוך שמו בברכות שיוצאים בהם ידי חובה, וכן פשט המנהג כדבריו, לחוש לשיטת הגר"ז ודעימיה דס"ל דיש בזה משום הפסק (יצי"א ח"ט סי' כז אות ח'). וע"ע נעין ילמק ח"ג עמ' קפג, ונמש"כ ביחוד"ל (ח"ד סי' ט') לדון לפ"ז אם מותר לענות ב"ה וב"ש בפסד"ז וכיו"ב, ובקריאת שמע וברכותיה, ובין ישתבח ליוצר. ע"ש.

ובזה נבין היטב סברת רבנו לבטל המנהג שנהגו לומר בסימנא טבא בשמחת תורה לאחר ברכת העולה, וס"ל שיש לומר כן קודם ברכת התורה, מחשש הפסק, (יצי"א ח"ז חיו"ד סו"ס כג, ועין ילמק ח"ג עמ' קנו).

וכזאת הורה רבנו, דהנה מנהג כמה קהילות שהנשים מברכות שהחיינו בהדלקת נרות של יו"ט, ונמצא שמפסיקות בין ברכת להדליק להדלקה בפועל, ע"י שמברכות ברכת שהחיינו. וכתב בשו"ת יחו"ד (ח"ג סי' לד) לבטל מנהג נשים אלו, מחשש הפסק. ויסוד לדבריו הביא מדברי האו"ז ושאר שאין מקום לברכה זו בשעת הדלקת הנרות. ע"ש. וכן פשט המנהג כדבריו.

ועפ"ז חידש ביחוד"ד שם, דאותם נשים שברכו שהחיינו בשעת ההדלקה, יש להם ליוזר שלא לענות אמן בקידוש בשעה שהאיש אומר ברכת שהחיינו, מטעם דהוי הפסק בין הברכה לטעימה. ע"ש. ואף שיש מקום רב ע"פ ההלכה להתיר לאשה לענות אמן בקידוש, ושאר בזה משום הפסק, וכמ"ש בתשו' אגרות משה ח"ד (סי' ק"א), ובברוך שאמר ח"א (פרק יא) בשם הגר"צ אבא שאול, ובצי"א חיו"ד (סי' נג), ובפרט לפי מה שייסד במנחת שלמה (סי' יט, וסי' כ'), מ"מ רבנו דחייש טובא להפסק בברכות ס"ל דאין לסמוך על הני שינויי, ואין להם לענות אמן.

וכיו"ב כ' רבנו דאין לנשים לענות אמן על ברכת לישב בסוכה בליל יו"ט, משום דהוי הפסק בין הברכה לטעימה (יצי"א ח"ט סי' ס', וחזו"ע סוכות עמ' קנא), ואף

שחידוש זה כמעט ולא נזכר בפוסקים, והלכה זו מצויה כמעט בכל בית, מ"מ רבנו לשיטתו. והבן.

והנה מטו משמיה דהגר"ח מבריסק וצ"ל, במי שיש לו אתרוג מהודר אבל הוא ספק מורכב, ויש לו גם אתרוג שאינו מהודר כ"כ אבל ודאי אינו מורכב, שיטול מקודם את המהודר שהוא ספק מורכב, שאם יטול אתרוג הכשר ודאי תחלה, א"כ כשיטול אח"כ המהודר לאו כלום עבד, דהידור בלא מצוה לאו כלום והוא כבר יצא ידי מצוה הראשונה את שאינו מהודר.

אבל רבנו תמה ע"ד הגר"ח, דלהצד שהאתרוג הראשון הוא פסול, א"כ בנטילתו הוי הפסק בין הברכה למצוה, ואע"פ שהפסק בשתיקה בלא דיבור אינו הפסק, מ"מ אם עושה מעשה אחר הוי הפסק, וא"כ היאך יטול את האתרוג המהודר, והא אם אינו כשר א"כ הוי ברכה לבטלה. ומכח זה חלק בחזו"ע ע"ד הגר"ח וס"ל דעדיף שיטול את האתרוג הכשר בודאי, אף שאינו מהודר. ע"ש. ועי' ביבי"א ח"ה (סי' ד').

וע"ש ביבי"א בסו"ד שכ' עוד: ומכללן של דברים אנו למדים שאין להפשיל השרוול על היד בין תפלין של יד לתש"ר, דהו"ל הפסק במעשה. ודו"ק.

ובזה נבין היטב סברת מרן שליט"א שלא לומר וידוי בין התקיעות, משום חשש הפסק. ורבים שואלים: דהנה הגריש"א וצ"ל במכתבו הנדפס ביבי"א ח"ג (סי' גל) הקשה, דלכא' יש ס"ס נגד מרן, וא"כ יש להתיר לומר וידוי בן התקיעות. ומו"ר השיב לו דמ"מ לא עבדינן ס"ס היכא כששני הספיקות נגד מרן, וע"ש טעמים נוספים. וקשה, דהמעין ביבי"א בדוכתי טובא יראה בבירור דסברתו מסכמת דעבדינן ס"ס אפי' היכא ששני הספיקות נגד מרן, וא"כ גם הכא י"ל כן. וכבר ראיתי שהעיר מזה ברמז בעין יצחק ח"ג (עמ' קטו).

אכן, דברי מו"ר ברורים כשמש. דאה"נ עבדינן ס"ס נגד' מרן אפי' היכא ששני הספיקות נגד מרן, אבל כל זה לא במקום דיש חשש אפי' רחוק לברכה לבטלה, דבכה"ג דחיישנן טובא דהוא איסור דאורייתא, ראוי להחמיר ביותר ושאר"ת עדיף. וזה ברור מאוד.

בנשים שהיו מברכות על הלולב, ומטעם זה חידש שאסור לנשים לברך ברכות ק"ש (יצי"א מ"ז ס' ו'). והורה בעזו שאין לנשים לברך ברכת שהחיינו על הטבילה ועל הדלקת נרות בפעם הראשונה ושאר ברכות כיו"ב (יצי"א מ"ד ס' ו').

ומשום כך פשיטא ליה דמי שבירך על מאכל ונזכר שהיום תענית שיטעם ולא יכנס בחשש איסור דאו' (יצי"א מ"י או"מ ס' מא), וכמו"כ אם הוא בשרי ובירך על מאכל חלבי שיש לו לטעום (שס חיו"ד ס' ג'), ומי שבירך על מאכל קודם התפילה יש לו לטעום, (שס או"מ ס' ו'). והורה שאין לברך ברכת מעין שבע בליל פסח שחל בשבת מחשש ברכה לבטלה, ולא נתקרה דעתו של רבנו עד שכתב: והפורש בזה מדברי מרן כפורש מן החיים, ומכניס עצמו בספק ברכה לבטלה (יצי"א מ"ט עמ' קעד).

אמנם, הגם שחושש רבנו מאוד לברכה שא"צ, מ"מ במקום שברור לו היאך הדין נוטה, לא חשש לדעת המחמירים, ובפרט במקום שכן דעת מרן השלחן ערוך. וזה עיקר כוחו של החכם שהגיע להוראה, להכריע ברוחב דעתו גם אימתי לא לחשוש לסב"ל, אף לדידן אף שיש בזה חשש איסור דאו'.

ומשום כך חידש רבנו דאף דיש לחוש לסב"ל, מ"מ כל שהמחלוקת במצוה ולא בברכה, ובמקום שמרן מסכים לברך מותר לברך ולא חיישינן לסב"ל (יצי"א מ"י ס' ו').

ומשום כך החזיר רבנו את המנהג הישן לברך ברכת הברקים והרעמים, כפשט לשון מרן הש"ע (יצי"א מ"ד סו"ס ד'), לפי שכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. ואין לחוש לסב"ל במקום שההלכה ברורה בש"ס וכו'. ועמיש"כ כיו"ב דיש לברך ברכת המפיל בשו"מ, ואין לחוש להפסק (חזו"ע נרכות עמ' תקס).

וכיו"ב כ' שאין למנוע מלברך ברכת הנותן ריח טוב בפירות, אף שיש שיטות ומחלוקות בנוסח הברכה, ואף שג"ע הגרי"ח כ' (ר"פ ז' סו"ס לה) שיש להמנע מלברך ברכה זו, מ"מ יבלחט"א רבנו כ' ע"ז וז"ל: ואנא דאמרי אדרבה, האי מאן דבעי למהוי חסידא

ומשום חומר איסור ברכה שא"צ, חידש רבנו חידוש גדול שלא נזכר בפוסקים, דספרדי המתפלל אצל אשכנזים בר"ח, אסור לו לענות אחריהם אמנ. (יצי"א מ"א ס' כט אות יד. ועי' צימד המאיר שצט ס"ז, ונשלמן המערכת עמ' שלו).

וגדולה מזו הורה מרן שליט"א להגר"ב שרגא שליט"א דאסור לספרדי לענות אמנ אחר אשכנזי האוכל בשר כשר למנהגם, וטרף לדעת מרן.

ויותר מזה חידש רבנו, דמי שבירך ברכת הנהנין וכיון להוציא את עצמו ואת חבריו בברכתו, וגם השומע נתכוון לצאת ידי חובתו, ושוב נמלך השומע והסכימה דעתו שלא לאכול, דהוא עובר על איסור ברכה לבטלה, מאחר דקי"ל שומע כעונה, והרי הוא כמי שבירך בעצמו, וחייב לאכול. ואף שלא נזכר חידוש זה בפוסקים, מ"מ רבנו הביא סיעתא לדבריו מדברי חד מן קמאי בס' אהל מועד. (יצי"א מ"מ ס' כד).

ובזה נבין היטב מה שהרעיש מרן הרבה על הנוהגות לברך להדליק נר של שבת אחר ההדלקה, וחשש הרבה לברכה לבטלה משום שאין בזה עובר לעשייתן (יצי"א מ"י ס' כא). ולפני כשלושים שנה הרעיש רבנו על מה שהנהיגו איזה חסידים שבנות רוקות ידליקו נרות שבת "בברכה", ועשו ע"ז הרבה תעמולה באמרם: "כל אשה ובת תדליק נרות שבת". ורבנו שליט"א מחה בעזו ותעצומות נגדם כידוע, והורה שהעושות כן עוברות באיסור חמור של ברכה לבטלה.

וכמו"כ הנהיג רבנו שנשים יטבלו אחר הברכה כידוע מחשש של ברכה לבטלה כיון שחסר תנאי דעובר לעשייתן (טה"ז מ"ז עמ' תקו). והחמיר מאוד שלא לברך ברכת הטבילה במקואות שלנו שיש בהם מים חמים, נגד המנהג הפשוט (יצי"א מ"ז יו"ד ס' יד אות מ'), וכמה התמרמר על הנוהגות לברך כן, (עי' בהסכמתו של מו"ר לס' אגן חי על הצא"ח, ממאריך אייר תשנ"ו. ויצי"א מ"ט עמ' רלה).

ורבנו הנהיג בא"י דהעיקר כדעת מרן שנשים אין להם לברך על מ"ע שהז"ג, וידענו שבצעירותו עת היה מתפלל בביכנ"ס "מוסיאוף" היה מוחה בעזו

לקיים מילי דברכות, וכו', (חזו"ע נרכות עמ' שט). וע"ע כיו"ב ביבי"א ח"ב (חיו"ד סי' כג) בענין ברכת דיין האמת דלא חשש לסב"ל להאומרים שלא לברך בכמה אופנים. ע"ש.

וגדולה מזו כתב לחדש חידוש גדול, דמי שאין לו שמן לנ"ח רק בצמצום, באופן שאינו יודע אם יספיק להדליק בו חצי שעה, דיכול להדליק "בברכה". ולא חשש לסב"ל, וכ' לסמוך על שיטת האומרים דעבדינן ס"ס בברכות. (חזו"ע מנחה עמ' סו). ורבים לוחמים על הוראה זו, דעזב רבנו שיטתו בכל מקום דלא עבדינן ס"ס בברכות. והנכון בדעת רבנו דס"ל לעיקר כשיטת האומרים דלא בעינן שיעור ח"ש, ע"ש היטב בחזו"ע. וביותר נ"ל דרבנו לשיטתו לפ"מ שיסד (יצי"א ח"ו יו"ד סי' יצ) דבספק במציאות עבדינן ס"ס בברכות, וה"נ יש ספק במציאות אם יש לו שמן מספיק לשיעור חצי שעה. והבן.

וכבר הכריע רבנו דהעיקר להלכה כד' הפוסקים ולא כהמקובלים. וחידוש רבנו, דאין לחוש לד' המקובלים אפי' לסב"ל. ולכן כ' דיש לברך בט"ב ברכת שעשה לי כל צרכי (חזו"ע תעניות עמ' שסד), ולא חשש לד' המקובלים וסב"ל. ובזה יובן מש"כ דשרי לברך ברכת המפיל אפי' אחר חצות (עי' היטב בחזו"ע נרכות עמ' תקט, וצ"ע הלכה נרדפה ח"צ עמ' רסה, וצ"ע המלחין שם נמורת מו"ר, והבן היטב).

וביסוד זה הבנתי היטב מש"כ מו"ר שליט"א ביבי"א ח"י (עמ' קסג) דאין לברך ברכת מעין שבע בבית חתנים ואבלים בירושלים החדשה שנתרחבה מחוץ לחומות. וקשה, דאחר שהוכיח מו"ר גופיה בספרו הגדול ח"ט (עמ' רנד) דאין ברכת מעין שבע תלויה בקביעות ס"ת כלל וכלל, א"כ ע"כ דמה שהנהיגו כן בירושלים הוא לא מפני שקדושתה גדולה משאר עיירות ודינה כבית מלא ספרים, אלא רק משום שהנהיגו כן גאוני ירושלים ע"פ הסוד, והשתא זוהי שקשה, דאי מטעם מנהג ירושלים אתינן עלה, א"כ

יש לנו לדון את העיר החדשה כהעיר הישנה, דעיננו הרואות שפשטו מנהגי העיר הישנה בעיר החדשה לכל מילי, וא"כ שוב יש לנו לברך ברכת מעין שבע אף בעיר החדשה, מדין מנהג ירושלים. אכן למש"כ לק"מ, דהמעין בד' הפוסקים יראה דמה שנהיגו כן בירושלים הוא ע"פ סודן של דברים, וס"ל למו"ר, דכיון דדעת מרן אינה מסכמת לזה, אין לנו לעזוב ד' מרן ולילך אחרי המקובלים. אכן בירושלים הישנה שכבר נהגו כן, אין למחות בידם, אבל אין להנהיג כן בירושלים החדשה, מטעם סב"ל, ואין לחוש לד' המקובלים. ודו"ק היטב בזה. (ועי' נמש"כ נקוצן ציט אהרון וישראל גיליון קנו עמ' קכו).

ובשולי הדברים אציין למה שנתבאר לי בדעת מו"ר, שכ' בחזו"ע יו"ט (עמ' מט) דמי שלא יכל להדליק אש מעיו"ט יכול להדליק ביו"ט, וחיליה ממש"כ הרמב"ם דהטעם שאסור להדליק אש ביו"ט "לפי שיכול היה להדליק בעיו"ט", וא"כ זה שלא יכל להדליק מעיו"ט ידליק ביו"ט. וכבר העירו בזה רבים, דהתינח לשיטת הרמב"ם, אבל לשיטת הראב"ד ודעימיה דהאיסור להדליק הוא מטעם נולד מאי איכא למימר. ובד' מרן הש"ע לא מצאנו גילוי שסובר דוקא כהרמב"ם. ועי' מש"כ בזה תלמיד רבנו יד"נ הגר"א דניאל שליט"א בספרו שו"ת ברית אברהם ח"ד (סי' כד). אכן דעת מו"ר ברורה, דהלא מקור דבריו המה מהברכ"י, ושם איתא דין זה מדברי הרב "בית מועד". וס' זה לא נודע למי מהקדושים אשר בארץ. אכן מצאתי בס"ד, שס' זה הוא לא' מן קמאי רבנו דוד הכוכבי, ואף שלא בא בדפוס, מ"מ אפס קצהו נדפס בקובץ מוריה (גליון כד עמ' י'). ונמצא דשפיר חזיא לאיצטרופי לשיטת הרמב"ם מרא דא"י. ובפרט שכן דעת מרן החיד"א. (וצמקו"א הראי"ת, שדעת מו"ר שליט"א שהכרעת מרן החיד"א מכרעת יותר מהרבה פוסקים, ומרן שליט"א אדיק צשיטתיה וגריר אצתריה יותר מהרבה גדולים אחרים. ואנקוט דוגמא א' קטנה, דמרן החיד"א הכריע דחומר נרכה שא"ס הוא מהמורה. והבן).

סימן כב

הרב יחזקאל מועלם

ביהמ"ד "בנין אב"

ירושלים

בירורים במשנת רבינו הפלא יועץ זצוק"ל

מעשה בחסיד אחד – מי הוא?

בראשית (פט"ו הערה ח') מש"ב עפ"ד הנימוק"י (סוף מו"ק) ולדבריו נמי א"ש הכא.

וראה עוד בספר זכר עשה לידידינו הרה"ג יקותיאל אוהב ציון שליט"א (עמ' כח) שכ' להקשות עוד ע"ד רבינו בכאן, דהנה בב"ק (קג ע"ב) אמרי' דכל מעשה בחסיד אחד הוא ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר אלעאי ושני חכמים אלו נפטרו בסיבות אחרות לגמרי (כאשר אפשר נסמך נס"ד), והיאך ניתן לומר דהך חסיד אחד נפטר מחמת המעשה דאותו הגמון, וצ"ע. ובכדי לפרש קושיא זו וליישבה מוכרח אני להאריך קצת וזה החלי: בסנהדרין (יד ע"א) אמרו חז"ל דר"י בן בבא נהרג על הסמיכה בין אושא לשפרעם ונחשב הוא מעשרה הרוגי מלכות כמפורש בסוטה (מ"ט ע"ב) שלא הספידו עליו מחמת כן. [ואגב אעיר, דהגם שממדרש "אלה אזכרה" שנתחבר על י' הרוגי מלכות נראה בעליל שכולם היו בעת ובעונה אחת ובזה אח"ז הוצאו להריגה, כבר העירו רבים מן המפרשים דדבר זה לא יתכן ע"פ סדר הדורות וברור שלא היה הכל באותו זמן, וכ"כ רבינו בחיי סו"פ מקץ, וע"ע בהרחבה בס' דור דור ודורשיו ח"ב (עמ' נג) ולדודי הרה"ג חננאל טוביה דיין שליט"א במאמרו הנדפס בקובץ בית יששכר תש"ע]. ומאידך יעוין עוד בגמ' ב"ק (פ ע"א) מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מליבו וקשרו לו עז בכרעי מיטתו וכו' ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עוון של אותה העז ואף הוא בשעת מיתתו אמר וכו'. והנה מלשון הגמ' הזו נראה דאותו חסיד נפטר על מיטתו כדרך כל הארץ כמ"ש המהרש"א שם ולא בהריגה וכ"כ מוהר"ח פאלאג'י בספרו לחיים בירושלים (סוטה פ"ט ה"י) דמלשון

א. כתב רבינו בערך שמירה: וראיתי במפרשים דמיתי בש"ס (נרכות לב, ג) באותו חסיד שהיה עומד בתפלה ופגע בו אותו הגמון ונתן לו שלום ולא החזיר לו וכו', ואמר לו המתן לי עד שאפסיך בדברים, ופיסו בדברים. ואמר שם, ונפטר אותו חסיד לביתו. ופרשו המפרשים, שנפטר לבית עולמו על שעל-כל-פנים עבר על מה שכתוב בתורה, ונשמרתם, דשמא לא היה מדיבר עמו והיה חותך את ראשו. ע"כ. הנה במפרשים שלפנינו לא מצאתי פירוש זה, ואדרבא יעוין להגרי"ח בבן יהודע (סג) דמשמע מדבריו שלא אירע לאותו חסיד כל נזק וכן כתב להדיא בספר זהב שיבה למוהרנ"ש אלגאזי (נח"י נרכות די"ז ע"ד) דכיון שהיה חסיד גדול אף לאחר שניצל מן ההגמון לא אירע לו מקרה מות כלל ונפטר לביתו לשלום. (הוצ"ד נס' חוקמ עולם עמ' רפה).

עוד עיין להגרי"ח פאלאג'י בספרו יפ"ל ח"ח (יפה לעינים ד"נ ע"ג) שהבי"ד רבינו ותמה ע"ז מדאמרי' בברכות (סד ע"א) הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי וכו' ואי כד' רבינו המחבר היל"ל כאן ונפטר אותו חסיד לביתו בשלום ומדאמר לשלום משמע לחיים טובים ולשלום, ע"כ.

וליישב קושיא זו אקדים דכבר אשכחנא כמה וכמה דוכתי דנאמר בהם בשלום גבי חי והעירו מזה באחרונים. וראה להגר"ח ק שליט"א בדרך אמונה (נכריס פ"ד ה"י צניה"ל סג) שהק' כן וכתב ליישב דדוקא בלשון הליכה קפדינן ולא בשאר לשונות והוכיח כן מהרבה מקומות בש"ס ולפ"ז ה"נ א"ש דלא כתיב לשון הליכה ודו"ק. וע"ע בתורה תמימה

בשם המפרשים שנענש על שעבר עמ"ש ונשמרתם נמצא שהיה בידו לפי דרגתו חטא נוסף, וא"כ מטעם נוסף א"א לאוקמי ההיא דברכות בריב"ב לפי התוספתא והירושלמי שהעמידו אותו חסיד דב"ק בריב"ב (הערמ יידי ר' נחום עדיקה שליט"א). אלא דלפמ"ש העיון יעקב (נצ"ק) בהא דלא מצאו בו וכו' דהיינו דוקא במזיד, יש לדחות ראיה זו.

ובאמת דדרך אחרת פשוטה היה אפשר"ל בזה אף להתוספתא והירושלמי, דהיה זה ר"י בן בבא שנפטר מאותו מעשה דהגמון ולפי"ד מהרש"א הנ"ל שלא הכריע בבירור שמת מאותו חולי ודלא כמוהרח"פ. ואף למוהרח"פ שהבין שמת מאותו חולי יתכן לומר דהא והא גרמא ליה, והגם דדחוק הוא איכא לי סייעתא קצת בזה מדברי היפ"ל (הנ"ל) שכ' בהא דסנהדרין (ג' ע"א) דחנניה מישאל ועזריה מתו בעיה"ר די"ל שמתו נמי על שעברו עמ"ש בתורה ונשמרתם וכו' יעוי"ש, הרי דהגם שנכתב להדיא סיבה אחרת י"ל דהא והא גרים ודוק היטב.

וטרם אכלה לדבר אזכיר מילתא חדתא שראיתי להגהיד"א זיע"א בספרו עין זוכר (מערכת המ"ס אות ע"א) שהבי"ד ספר הקנה (דפ"ג) שכתב דכל מעשה בחסיד אחד הוא ריב"ב או ריב"א או ר' יהודה הנשיא (וכן היתה גרסמו בגמ' כפי הנראה) ולפ"ז אשכחנא פתרי באופ"א, אלא דבקושטא גם זה איננו שווה לי, דרבי נפטר אף הוא מחוליו כמבואר בכתובות קד ע"א וע"כ דצ"ל כמש"כ לעיל בס"ד. אמנם כאמור גוף דברי מפרשים אלו ל"מ כעת וה' יאיר עיני.

והלום ראיתי עוד בספר הנכבד כרם יוסף עמ"ס ב"ק (עמ' תרכ-תרכ"ו) שהאריך הרבה בפתגמא דנא וביישוב דברי רבינו ובחלק מדברינו הדברים שוים יעוי"ש.

מחילת הנפגע ללא בקשת הפוגע אם מהני

ב. כתב רבינו בערך תשובה: אָבֵל אִם צָעַר תְּחַבֵּר וְחָטָא פְּגָמָהּ בֵּין בְּגוֹפוֹ בֵּין בְּמַמוֹנוֹ בֵּין בְּכַבּוֹדוֹ, אֵינוֹ נִמְחָל לוֹ עַד שְׂיִרְצֵהוּ וְאִם הִנָּחֵל יִמְחָל מֵעַצְמוֹ וְיַעֲבִיר עַל מְדוּתָיו, וְכִמְנָהג הָעוֹלָם שְׂאוֹמְרִים בְּכָל

הירושלמי מבואר דנפטר מאותה מחלה. ומעתה ניתי וניחוי האי חסיד מאן הוא ובאמת הגם דבתמורה (ט"ו ע"ג) מספק"ל לגמ' מאן הוא, מ"מ דברים מפורשים בזה איכא בירושלמי (סוטה טז) ובתוספתא (נ"ק פ"ח ה"ד) דהיה זה ר"י בן בבא. אלא דזה צ"ע טובא דבגמ' דידן (סנהדרין וסוטה הנ"ל) מפורש דריב"ב מי' הרוג"מ היה. והקשה כן מוהרח"פ (טז) וכ' דצריך לומר דמדרשים חלוקים הם. וראה עוד למרן הגרע"י שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ד (מו"מ סי' ו' אות ג) שהביא כל הנ"ל וצייד לומר דהיא פלוגתת גמ' בבלי וירושלמי דדוקא להירושלמי מוקמינן האי עובדא בריב"ב אך לשיטת הבבלי שריב"ב נהרג על הסמיכה ומעשרה הרוג"מ היה, א"כ אפשר"ל דאותו חסיד היה ר"י בר אלעאי (יעוי"ש שהציג אסמכתא לזה). ובקושטא דכהשערה זו מבואר להדיא בדברי הרשב"ץ בספרו מגן אבות (פ"ד מט"ו) דאותו חסיד היה ר"י בר אלעאי (וכן מתפרש ד' הרמז"ס דהקדמתו לפיה"מ דכל מעשה בחסיד אחד ציה איירי).

ואחר דחזינן כל זה תתעורר הקושיא הנ"ל ע"ד רבינו שכ' דאותו חסיד (דברכות לז) נפטר מחמת מעשה דאותו הגמון, דממ"נ אם ריב"ב הוא נהרג על הסמיכה או מחוליו וכאמור ר"י בר אלעאי הוא נפטר מאותה מחלה להאוקימתא הנ"ל.

וכעת אבוא אל היישוב בס"ד ואומר, דהגם דבפשיטות קשה לומר דהכא היה זה ריב"ב דממ"נ אינו עולה בקנה אחד בין להבבלי ובין להירושלמי והתוספתא וכאמור מ"מ זאת ניתן ליאמר שהיה זה ר"י ברבי אלעאי, דאוקימתא הנ"ל דלשיטת הבבלי (נ"ק פ') הוא ריב"א אינה מוכרחת, די"ל כמוהרח"פ דמדרשים חלוקים הם על מה נהרג ריב"ב, וריב"א במקומו עומד. [אלא דלהרשב"ץ הנ"ל שכתב להדיא בהך דב"ק (דף פ) דהיה זה ריב"א, וכן מצאתי צד כזה בספר יוחסין (מאמר ראשון ד"ה ר' יהודה) לא ידעתי מענה].

אמנם עוד יש להתבונן בזה, דהא בב"ק שם אחז"ל שלא היה בו באותו חסיד שום עוון מלבד זה שעבר ע"ד חבריו לקשור עז בכרעי מיטתו ולדברי רבינו ז"ל

אינו מכוון לעבירה ותו א"צ להמציא עצמו לפניו, ומזה מוכח שצריך החוטא בעצמו לבקש מחילה. ולגוף שיטת רבינו וכוונתו בזה עמד בס' שוה"ש הנ"ל מהו שכתב דמועיל הרבה ועכ"פ לא סגי בזה, ורצה לפרש דמועיל שלא יענש בסיבתו (כלשון הנוסח צהריי מוסל) אבל אין כאן כפרת החטא. ע"כ. ולכאורה קצ"ע מההיא דיומא שאע"פ שמחל לו נענש כמבואר שם, אלא דע"ז י"ל בפשיטות ששוב חטא לו בקוראו אבא וכו' לשון זלזול כמ"ש במהרש"א וברש"ש שם. וע"ע במשנ"ת בזה להלן (וצמוסגר). ובגוף הענין דברו באחרונים בזה, הנה יעוין בשו"ת אז נדברו (מ"צ סי' סה) שכ' בריש דבריו דחייב לפייסו בעצמו משום דזהו תנאי בתשובה בדברים שבין אדם לחבירו אף כשהוא נתפייס מעצמו. (ולכאורה זוהי נמי כוונת רבינו המסגר הדק היטב נדצריי). ושוב כ' אח"כ שהסיבה דל"מ משום שייתכן שלא מחל לו על עצם בקשת המחילה כי רצון הנפגע בזה כדי שע"כ יתבייש ויכיר חטאו ויזהר על להבא (וחא"א אפי"ה אס נאמר שנקטת המחילה היא מדין פיוס). ולפ"ז כתב דבמחל לו במפורש ולא התנה בזה שום תנאי מסתבר דמהני שהרי אין ממי לבקש מחילה. ושוב הביא הך דיומא שמוכח שאף במוחל במפורש (שק מסתמא היה שם) לא מהני. ודחה דשאני התם שהשני החזיק במחלוקת ומה מהני המחילה שהרי הוא כחוזר בכל רגע על סורו לבזות את רב, עכ"ד. אמנם אח"כ נשאל שוב על זאת (צמ"ז סי' סה) דמד' רבינו המחבר הנ"ל מוכח דל"מ אף במוחל במפורש כאמירת הריני מוחל ושכ"ה בס' מועז"ז דלקמיה. ושוב חזר להשיב דהתם שאני שעמד במרדו ולא נתחרט כלל ואה"נ שבמוחל הנפגע במפורש והפוגע אף הוא מתחרט על מעשיו הראשונים מהני. (וצאמט שדעת רבינו דל"מ לכא"ז צ"צ דאף אס נאמר שזהו תנאי צעניי צ"א לחזירו הוא צ"ע מסבירא דסו"ס הכל תלוי בדעת חזירו בעל הדבר ומדוע לא סגי בזה אלא"כ נאמר שיש לזכר שיכנע ויתבייש או כדי שיכיר אשר לא טוב עשה, וצ"ע). וראה עוד במועדים וזמנים (הג"ל) משם הגר"י בלאזור (כוכבי אור סי' ה) דרק כשמבקש מחילה מהני שמבזה עצמו יעו"י"ש. וראה עוד בשו"ת דבר יהושע אהרנברג (מ"ה סי' כ) שנשאל בזאת והוכיח מדברי

לילה הריני מוחל וסולח וכו', לא סגי בהכי, דנהי דמועיל הרבה, אבל על-כל-פנים חייבא רמ"א עלה דאנש לעשות את מה שמטל עליו ולרצות את חברו. תדע, דהא מיתי בש"ס (יומא פו, א) עבדא דרב, דהנה מהדר וממצי נפשה להחזיר טבחה בכל מעלי יומא דכפורי כי היכי דלשאל מנה מחילה, ותהנה לה כפרה, שמע מנה דלא סגי כשימחל הנחבל מעצמו לחוד, ע"כ. מבואר דעת רבינו שמחילת הנפגע לפוגע אינה מועילה (כ"כ) אף כשמוחל בפירוש (צאמית הריני מוסל וכו') עד שירצה הפוגע את חבירו, וראיתו מהך דיומא. וראיתי למו"ר הגר"ח סופר שליט"א (צהערות כמ"י כאן) שכ' לדחות הראיה בזה"ל: ואולי יש לדחות ולומר דאכן אם מוחל סגי אבל רב אסור היה לו למחול כי ת"ח צריך להיות נוקם ונוטר כנחש [ואסור לו למחול על כבודו] יומא כב ב. עכ"ד. אלא שבספרו שובי השולמית (מ"ה סי' יג) דחה זאת בפשיטות דהא הכא רב בעצמו מחל על כבודו והלך להתפייס עם אותו הקצב, ומה גם די"ל דעובדא דהקצב עם רב לא היתה בפרהסיא וכל כי האי אין איסור למחול כמ"ש מרן ז"ל בש"ע יו"ד סוס"י רמ"ג. עכ"ל. ובהיותי בזה אציין לדברי הריטב"א במגילה כח ע"א אהא דאמר מר זוטרא דלא סליק לפורייה עד דקאמר שרי ליה מריה לכל מאן דצערן והקשה דאמרי' כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו ת"ח (כנ"ל). ות' דההיא במי שחטא לו במילי דשמיא ולייסר את החוטאים. וכ"כ המאירי שם. ולפ"ז א"ש דהכא י"ל דהיה במילי ידיה ולכך יכל למחול לו. (אלא שנהגות כור לזה הך ע"ז דצגמ' יומא הנ"ל מבואר דמיירי אף צמילי ידיה כההיא דהנעלצין ואינם עולצים וכו' ולפ"ז אכתי קשיא).

עוד כ' בשובי השולמית שם דלכאורה יש לדחות הראיה עפמ"ש בנזיר (כג ע"א) במי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה טעון כפרה וסליחה כדילפינן מקרא דאישתה הפרם וה' יסלח לה. וה"נ י"ל הכא דהגם שרב מחל לאותו קצב לא די בזה משום שהוא לא ידע מזאת ומכוון לעבירה. ובאמת שכזאת כ' לדחות בספר מועדים וזמנים (מ"א סי' נד) אך דחה דחייתו דסו"ס היה לו לרב להודיעו שמוחל לו ואז

כג-נד): ויש אשר ישעו בדברי שקר באמרם אם גזלתי וחמסתי וחרפתי וגדפתי חבירי שלום יהיה לי שהרי הוא אומר סדר ק"ש שעל המטה, ושם נאמר: הריני מוחל וסולח וכו'. ולא צדקו בדבריהם, שאפי' אם האומר ק"ש יאמר זה בלב שלם ומוחל מחילה גמורה וכו', אפי' הכי החוטאים לא נפטרו מעונשם, תדע, שהרי ספרו בש"ס על רב שהיה ממציא עצמו כל מעלי יומא דכפורי לההוא טבח שחטא לו כדי שישאל מחילה ויפטר ואם איתא מה לו לבקש את הטבח, הא סמי בידיה למחול לו. אלא ודאי הענין הוא כך שהחוטא לחבירו, ענוש יענש על שני דברים: אחד, על שחטא לחבירו, וזאת שנית, על שלא קיים מצות השבה ומצות שאילת מחילה שחייבתו תורה כמו שלמדו רז"ל מפסוק השב אשת האיש ויתפלל בעדך. והמוחל לחבירו אהני מיהא לפוטרו מהעונש הראשון אבל העונש השני אין פוטר עד דיעבד כדמבעי למעבד וכו'. וכ"ש אם הוא ת"ח שאינו רשאי למחול וכו' ולכן עשה זאת והנצל, התרפס ובקש מחילה מרעך, כי מוטב שתתבייש בעוה"ז ותנקה מחטא זה. עכ"ל"ק. עוד יש לציין לדבריו לעיל בערך דבור (נד"ה מ"ה לדון ולהורות) שמשמע שם שעכ"פ מהני במקצת ועי"ש בהערות.

נכתב לע"נ ידידי הבחור היקר שנזכך ביסורין ינון
פתחיה ז"ל בן שולמית תחי' ת.נ.צ.ב.ה

הירושלמי (פ"ד דשנעו סוף ה"ז) בעובדא דר' טרפון שהכוהו השומרין וכשבקשו מחילתו אמר להם שעל כל מקל ומקל שירד עליו מחל להם מקודם ומוכח דמהני מחילת הנפגע בין קודם החטא ובין לאחריו הגם שהפוגע לא ביקש מחילתו יעוי"ש. וכן הסיק במסקנתו ושכ"מ מהא דהריני מוחל ומנוסח התפילה זכה בעיוהכ"פ (ומא"ס זיין גס נש"ס אז נדנרו ס"ז ה"ל). וע"ע בכ"ז בס' שובי השולמית הנ"ל ובקובץ עלים לתרופה גליון ש"צ ובספר לקט תשובה וצדקה (עמ' קפ"א). [עי' למו"ר מרן רשכבה"ג רבינו עובדיה יוסף שליט"א, ה' ישלח לו רפוא"ש במהרה, במש"כ בספרו ענף עץ אבות (עמ' שסג נד"ה ומוחל). המערכת].

ואגב דאיירינן בזה אומר שבגוף לשון רבינו בכאן יש להעיר קצת, חדא, שהיה לו להזכיר ג"כ מעשה דר' זירא הנזכר שם דהוה ממציא נפשיה לפני החוטא כדי שיבקש מחילתו (ורבינו העמיק לשון זו גזי רב). תו צ"ע לישנא דבכל מעלי יומא דכפורי שכתב כאן מהו דלא נכתב לפנינו שבא לפנינו כמה פעמים (ועי' נגמ' שס נע"ז גזי רב ודו"ק נ"ה). שו"ר בשוה"ש הנ"ל שהרגיש קצת בזה.

אחר כתבי כל זאת ראיתי כי דברי רבינו המחבר עשירים במקום אחר הלא הם כתובים בספרו "יעלו חסידים" אשר דיבר מענין זה בהרחבה ובדבריו שם יתיישבו היטב דבריו שבכאן והנני להעתיק לשונו (סי')

שוב ניתן להשיג את סדרת הספרים הנפלאה

"והאיש מרדכי" - הלכות שבת, תרומות ומעשרות, ועוד

לקט דינים והלכות ע"פ פסקי מרן הש"ע והרמ"א וגדולי הפוסקים
האחרונים עד גדולי דורנו שליט"א, וע"פ פסקי מרן הגר"ע יוסף שליט"א

מאת הגאון הרב חיים רביבו שליט"א

ניתן להשיג (במחיר מיוחד) אצל הרב המחבר, בטל': 03-5798686

סימן כג

הרב שמואל זכאי

מח"ס "ברכת שמואל"

ביתר עילית

בענין ספק ברכות להקל משום דעת פוסק יחיד

בדעת פוסק יחיד הסובר דלא מברכים, ואומרים בזה סב"ל וחוששים לדעת היחיד. דהנה על הא דקיימא לן (א"ח סימן קסו סעיף ו) שאם שח בין ברכה לטעימה בדברים שהם צורך הסעודה דלא הוי הפסק, הביא הבית יוסף (שם ד"ה ואלל) שנחלקו הראשונים האם זהו דוקא כשהפסיק לצורך דברים שהם צורך ברכת המוציא, או דגם הפסקה לצורך דברים שהם צורך הסעודה לא הוי הפסק. דדעת התוס', הטור, המרדכי, והרשב"א שדוקא הפסק לצורך ברכת המוציא הוא דלא הוי הפסק, אולם הפסק לצורך הסעודה הוי הפסק וצריך לברך שוב, אבל לדעת הרמב"ם כל שהשיח מעניין האכילה, ולא דוקא לצורך ברכת המוציא, לא הוי הפסק. וכתב ע"ז הבית יוסף בזה"ל: וכיון דספק ברכות הוא נקטינן לקולא. ע"כ. וחזינן שאע"פ שרוב הפוסקים סוברים שאם הפסיק לצורכי הסעודה חשיב הפסק וצריך לחזור ולברך, מ"מ פסק מרן הבית יוסף דאין לו לחזור ולברך, כי חשש לדעת הרמב"ם שהיא דעה יחידאה דס"ל שלא יחזור לברך. הרי לנו מבואר להדיא דדעת מרן הבית יוסף היא שאפילו שיש רק פוסק אחד הסובר שלא מברכים, חוששים לדעתו ולא מברכין.

ואחר כותבי זאת בירחון אור תורה (סיון תש"ע, סימן קנו) השיב על ראייה זו הגאון הגדול רבי מאיר מאזוז שליט"א (שם תמוז תש"ע, סימן קלה) דיש לדחות דשאני הרמב"ם דרב גובריה, ורוב דבריו הם על פי הגאונים רבינו חננאל ורבינו האי, וכמ"ש מרן במגיד מישרים פרשת ויקהל. ולכן דוקא כאן שהסובר לא לברך הוא הרמב"ם, לכן חשש מרן הבית יוסף לשיטתו, אבל משא"כ בעלמא לעולם רק כשיש לפחות ב' פוסקים הסוברים לא לברך אזי חיישינן לסב"ל.

אולם לאה"ר נראה שיש להשיב על דבריו, דהנה כתב הבית יוסף (א"ח סימן קנט) וז"ל: נראה דאע"ג

הנה קיי"ל דכשיש מחלוקת הפוסקים בהלכות ברכות ויש מהפוסקים הסוברים לברך ומאידך יש הסוברים שלא לברך, נקטינן דספק ברכות להקל ולא מברכים. וכ"כ מרן היחיד"א בשו"ת חיים שאל ח"ב (סימן טו) ובברכי יוסף (א"ח סימן ז סק"ג). והטעם בזה הוא משום חומר איסור ברכה שאינה צריכה כמבואר בגמ' (שזעוט לט.) דכל העולם נזדעזע כשאמר הקב"ה "לא תשא".

ויש לחקור באופן שרוב הפוסקים סוברים לברך ומיעוטם סוברים שלא לברך, דקיי"ל בזה דספק ברכות להקל ולא מברכים משום דעת המיעוט, האם הדבר אמור ג"כ כשפוסק אחד בלבד סובר לא לברך ולעומתו רוב הפוסקים ס"ל לברך, האם גם באופן זה חוששים לדעת הפוסק היחיד ולא מברכים, או שמא דמכיון שהסובר שלא לברך הוא יחיד ממש, אזי יש לנקוט כדעת רוב הפוסקים ומורינן לברך. ועייין בשדי חמד (מערכת ברכות כלל יח' אות ד') שדן בזה והביא דכתב בפתח הדביר (מ"א דף ריא ע"א) בשם ספר נר מצוה (מ"ז ס' כא) דדוקא כשהאומרים שלא לברך הם לפחות שניים מן הפוסקים, אף דהסוברים לברך הם רבים יותר ויותר, בזה אמרינן תרי כמאה והדרינן לכללין דספק ברכות להקל, אבל כשסברת האומר שלא לברך היא יחידאה ממש והוא באחד, בכה"ג ודאי אזלינן בתר הרבים ולא חיישינן לסברת היחיד האומר שלא לברך, וכ"כ עוד רבים מן האחרונים, ע"ש. אולם בשו"ת חסד לאברהם אלקלעי (סימן יח) נקט שאפילו ביחיד נגד כמה פוסקים אמרינן סב"ל. [והביא דבריהם מרן הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר ח"ב (א"ח סימן יז), ע"ש. וראה עוד בש"ע הגר"ז (סימן תלה קונטרס אחרון אות א) ובכף החיים סימן קלז ס"ק יט].

ונראה לענ"ד להוכיח דדעת מרן הבית יוסף בזה היא כדעת החסד לאברהם הנ"ל דמתחשבים אפילו

המאמר מרדכי (סימן רכז ס"ק ז') גבי ברכת חכם הרזים שמרן הש"ע לא חשש לשיטת הרמב"ם, ולדעתו יש לברך ברכה זו גם בחוץ לארץ בניגוד לדעתו של הרמב"ם שיש לברך ברכה זו דוקא בארץ ישראל, משום שמדברי כל הפוסקים משמע היפך דבריו. ע"ש. ושוב חזינן דאין זה מחויב שתמיד יחשוש מרן לדעת הרמב"ם למרות שרב גובריה.

ועוד נראה לי בס"ד להוכיח שלדעת מרן חיישינן לסב"ל משום פוסק אחד בלבד. וזאת ממה שכתב בשלחנו הטהור (אורח חיים סימן רסג סעיף ח) לגבי מצות הדלקת נרות שבת, וז"ל: שנים או שלושה בעלי בתים האוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו. ויש מגמגם בדבר. ונכון ליהזר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד. עכ"ל. והנה הדעה הראשונה שהביא מרן בסתם זו דעת מהרי"ל (נמשונומי סימן נג), ומה שהביא אחר כך "ויש מגמגם בדבר" זו דעת האור זרוע כמבואר כל זה בבית יוסף שם. והנה דעת האור זרוע שלא יברך אלא אחד היא דעה יחידה נגד המנהג שהעיד המהרי"ל שנהגו לברך כל אחד ואחד, ועכ"ז חשש מרן לדעת האור זרוע ופסק בש"ע דמשום ספק ברכות לא יברך. הרי לנו דמבואר להדיא בדברי הש"ע שחוששים לסב"ל גם משום דעת יחיד. ואל תשיבני דבנידון זה גם דעת המהרי"ל הסובר לברך היא דעת יחיד, ומשו"ה חשש מרן לשיטת האור זרוע. דזה אינו, שהרי העיד המהרי"ל שכן הוא המנהג, שכל אחד ואחד מברך. וידוע כחו הגדול של מנהג ישראל וזהו משום שנתייחס על ידי גדולי הדורות, כמבואר באריכות בספרי האחרונים (עיין שדי חמד מערכת מ' כלל לו, ד"ה וכתב הרב נאור המיס), ועכ"ז פסק מרן לא לברך משום שחשש לדעת האור זרוע שהיא דעת יחיד.

ועוד נראה להוכיח שלדעת מרן חיישינן לסב"ל משום פוסק אחד, דהנה הטור (יו"ד סימן שלז) הביא את דברי הגמ' מועד קטן (טו.) שנסתפקה האם מנודה או מצורע מותרים בהנחת תפילין, והוי בעיא דלא איפשטא. וכתב הטור דדעת הרי"ף (שם דף ז:.) והרא"ש (שם סימן ד') לקולא, ובבית יוסף שם הוסיף שנראה שכן דעת הרמב"ם (פרק ז' מהל' תלמוד מורה הלכה ד'). ונמצא דשלושה עמודי הוראה שהם הרי"ף הרא"ש והרמב"ם סבירא להו דמנודה ומצורע מותרים

דהרי"ף והרמב"ם הווי רוב בנין, כיון דאיכא רוב מנין דפליגי עליהו נקטינן לקולא. עכ"ל. ומבואר יוצא מדבריו דלמרות שהרי"ף והרמב"ם החמירו בנידון שם, מ"מ הבית יוסף פסק לקולא נגד ב' עמודי הוראה. וזאת משום דסוף סוף רוב הפוסקים שהם רוב מנין חולקים עליהם. וא"כ הוא הדין נמי לנידוננו, דכיון שהבית יוסף הביא שרוב הפוסקים שהם רש"י, תוס', טור, מרדכי, והרשב"א, כולו סבירא להו שצריך לברך ורק הרמב"ם ס"ל דלא מברך, א"כ שוב יש כאן רוב מנין נגד דעת הרמב"ם, וממילא לא שייך לומר כאן דשאני הרמב"ם דרב גובריה וכו' שהרי קיי"ל כרוב מנין נגד רוב בנין. וא"כ בנידוננו אין שום מעליותא שזו שיטת הרמב"ם, ורק משום סב"ל חשש הבית יוסף לשיטת הרמב"ם. ועל כרחק שלדעת מרן יש לחוש לסב"ל גם משום דעת יחיד. [ועיין עוד להגאון ר' יהודה ברכה שליט"א בשו"ת ברכת יהודה ח"ד (עמוד רפז) שהביא את דברינו הנ"ל ובמה שכתב על זה, ע"ש].

ועוד יש להשיב על דבריו דהנה נחלקו הראשונים האם הרהור כדיבור דמי או לא. והובאו דבריהם בבית יוסף לקמן (סימן קפה), דדעת רוב הראשונים שהרהור לאו כדיבור דמי, אולם דעת הרמב"ם (פרק א' מהל' ברכות הלכה ז) והסמ"ג (עשין כו דף ק"א.) שהרהור כדיבור דמי. ומרן הש"ע לקמן (סימן קפה סעיף ז וכן נסימן כו סעיף ג) פסק כדעת רוב הראשונים שהרהור לאו כדיבור דמי, ודלא כהרמב"ם. וממילא לדעת מרן אם הרהר הברכה בליבו לא יצא ידי חובה, וצריך שוב לחזור ולברך ולהוציא הברכה בשפתיו. והנה למרות שלדעת הרמב"ם שפסק הרהור כדיבור דמי בכה"ג כבר יצא ידי חובה, ואם יברך שוב בעקימת שפתיו תהיה זו ברכה לבטלה, עכ"ז מרן לא חשש לדבריו ופסק שהרהור לאו כדיבור וצריך לשוב ולברך בפיו. ואי נימא כדברי הגר"מ מאזוז, א"כ היה לו למרן לחוש לשיטת הרמב"ם ולפסוק שהרהור כדיבור דמי משום דספק ברכות להקל. ומה גם שהסמ"ג ג"כ סובר כהרמב"ם. אולם חזינן דלמרות שהרמב"ם רב גובריה, מרן לא פסק כמותו ולא חשש לסב"ל, והיכא דהיה נראה למרן לחשוש לסב"ל חשש והיכא דלא היה נראה לו לחשוש לא חשש, ואין זה מחויב שמרן תמיד יחשוש לדעת הרמב"ם. וכן יש להוכיח ממה שכתב

ונראה להוכיח שגם דעת הגרעק"א היא שיש לחוש לסב"ל משום דעת יחיד, דהנה כתב הטור (א"ח הלכות מפילין סימן ל) שאדם הרוצה לצאת לדרך בהשכמה [היינו קודם שהגיע זמן הנחת תפילין], יכול להניחם קודם זמנן בלא ברכה ולכשיגיע זמנן ימשמש בהן ויברך, והוסיף שרבינו פרץ כתב דמכיון שקיימא לן דלילה זמן תפילין הוא אלא שאין להניחן בלילה משום גזרה שמא יישן בהן, אזי מי שרוצה לצאת לדרך יכול להניחם קודם זמנן ולברך עליהן מיד. ובשלחן ערוך שם (סעיף ג') פסק בזה"ל: היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה, מניחם, וכשיגיע זמנן ימשמש בהם ויברך, דליכא למיחש שמא יישן בהם, כיון שהשכים ויצא לדרך. עכ"ל. הרי שפסק להדיא דלא כרבינו פרץ ושאין לברך על התפילין לפני שהגיע זמן הנחתם. והנה הגאון רבי עקיבא איגר בהגהותיו לש"ע שם כתב: אם בירך בהשכמה, נלע"ד דאינו חוזר ומברך כיון דדעת רבינו פרץ דלכתחילה מברך כשמניחם בהשכמה, א"כ אם עשה אינו חוזר ומברך מספק שמא הלכה כרבינו פרץ. עכ"ל. והנה דעת רבינו פרץ היא דעה יחידאה, ועם כל זאת חשש הגרעק"א לשיטתו משום סב"ל, הרי לנו מבואר להדיא שדעת הגרעק"א היא שיש לחוש לסב"ל משום דעת יחיד.

ומכל מקום לענין דינא מורינן דלא אמרינן סב"ל רק משום דעת יחיד, שהרי כך נקטו רוב הפוסקים ובעלי הכללים כמבואר לעיל. ורק כשיש ב' פוסקים ומעלה הסוברים לא לברך, בזה הוא דחוששים לדעתם ואמרינן ספק ברכות להקל.

להניח תפילין. והנה בש"ע (א"ח סימן לח סעיף יג) כתב מרן: מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין. ובבית יוסף (סס) כתב דכן כתב בעיטור (הל' מפילין ס"ז ס"א ע"ד) דמנודה ומצורע אסורים בהנחת תפילין, ועפ"ז פסק בש"ע לחומרא. והקשה מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה (א"ח יג) האך פסק מרן להחמיר כדעת בעל העיטור, והרי ביורה דעה הביא בבית יוסף שדעת הרי"ף הרא"ש והרמב"ם לקולא, ומשמע שדעתו לפסוק כמותם. ועוד, שהרי בש"ע (יו"ד שס סעיף ז) מנה את הדברים האסורים על מנודה, ולא הזכיר איסור הנחת תפילין, וא"כ משמע דמותר בהנחת תפילין, וא"כ דברי מרן לכאורה סותרין, דביורה דעה משמע דמנודה ומצורע מותרים להניח תפילין, ואילו באורח חיים כתב לאסור.

ותירץ השלחן גבוה (א"ח סימן לח ס"ק כד) דאין זו סתירה, דמה שפסק באורח חיים להחמיר כבעל העיטור, זהו משום דכאן ביתו, בהלכות תפילין, וסוגיא בדוכתא עדיפא, ואילו ביורה דעה סמך על מה שכתב באורח חיים. ועל עצם מה שפסק כדעת בעל העיטור ולא כשלושה עמודי הוראה, זהו משום שחשש לספק ברכות להקל, דאם יניחם בברכה אזי לבעל העיטור עובר משום "לא תשא" ולכן שב ואל תעשה עדיף. עכ"ד. והנה דעת בעל העיטור היא דעה יחידאה, ועכ"ז – להבנת השלחן גבוה – מרן חשש לשיטתו משום סב"ל נגד שלושה עמודי הוראה. א"כ הרי לנו מבואר להדיא שיש לחוש לסב"ל אף דהוי רק דעת יחיד. [וכידוע בעל השלחן גבוה הוא מגדולי בעלי הכללים בדעת הש"ע].

בשורה טובה לשוחרי תורה ותושיה עם צאתו לאור של הספר

שאלות ותשובות הלכה למשה

שו"ת בנושאים אקטואליים ושכיחים בעניני אור"ח ויורה דעה ועוד

מאת הגאון הרב יניב נסיר שליט"א

לרגל ההוצאה מחירו: 20 ש"ח (לפונים דרך הפרסום ב"יתד המאיר")

ניתן להשיג אצל המחבר בטל': 052-715-0637

סימן בד

הרב רן יוסף חיים מסעוד אבוהצירא

מח"ס "מריח ניהוח"

עפולה

בדין מקלוני בושם לריח טוב האם מותר להופכם בשבת ויום טוב

הסתפקתי בעניין מה שמצוי היום בחנויות בקבוקי בושם אשר מצורפים לו מקלוני עץ שתוחבים אותם בתוך הבקבוק של בושם והוא מפיץ ריח נעים בבית, ומדי פעם הופכים את המקלוני כאשר נתאדה הריח מן המקלוני שמחוץ לבקבוק הבושם, עוד אוסיף פרט נוסף על בקבוקי הבושם, שיש בקבוקי בושם שהבושם שבתוכם הוא עם צבע ושאלתי א. האם מותר להפוך את המקלוני שהתחתון יהיה עליון והעליון תחתון האם יש בזה משום מוליד ריח בשבת ויו"ט או לא והטעם. ב. האם יש בזה משום צובע להפוך מקלוני אלא בבקבוקי הבושם שהם עם צבע או לא והטעם.

ועל זה ענה לי הרה"ג בניהו דיין שליט"א (ירושלים), מחבר ספר שו"ת "דברי בניהו" (טו חלקים), וז"ל:

א. הנה בענין הולדת ריח בשבת או ביום טוב כתב רמ"א (סימן תקי"א סעיף ד) אסור לסחוף כוס מבוסס על הבגדים משום דמוליד בהן ריחא (המגיד משנה פ"א והגהות אשרי ספ"ז דעילה). וכתב שם הט"ז (אות ט) וראיתי בקצת קהילות השופכין שמן של ריח שקורין שפירנג"ר לתוך המים ביו"ט לצורך נטילת ידי הכהנים לדוכן ואיסורא קא עבדי דמולידין ריח במים ואפילו שופכים בערב יו"ט מ"מ מולידין ריח ביום טוב ע"י הכהנים וזה נוחא להו ומכונים לכך ע"כ יש למנוע מלעשות כן. וכתב הבאר היטב (אות ז) דכ"כ הלך"ט חלק א (סימן יט).

ב. אמנם בשו"ת חכם צבי (סימן צו) כתב לחלוק על דברי הט"ז והמג"א הנ"ל והעלה להתיר ליתן ריח במים וז"ל ואני אומר הנח להם לישראל אם אינן נביאים וכו', דלא מבעיא ברחיצת ידיים במים המריחים אין בה שום נדנוד איסור דהא אמרינן בהמביא כדי יין (דף לג) עצי בשמים מוללו ומריח בו, ופרש"י בין אצבעותיו וא"כ לא מבעיא לדברי הרוקח ומהרי"ל דאסרי להניח אתרוג על הבגד ביו"ט משום דמוליד ריח וכותיהו פסק הרב רמ"א בהגהותיו (סימן תרנ"ח), וא"כ לדידהו כל פסיק רישא באולודי ריחא אסור, ותקשה להו הך גמרא דמוללו

ומריח בו דהרי ע"כ נולד ריח באצבעותיו, אלא ודאי דלא שייך אולודי ריחא בבשר האדם. וכן יש ראייה ממתני' דשמנה שרצים (דף ק"א) בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן שכן דרכן לסוך בחול, ואי ס"ד דשייך אולודי ריחא בבשר האדם הני דבני מלכים לא מוכחא מילתא דלרפואה עביד ליתסר מיהא משום אולודא ריחא אלא ודאי לא שייך אולודא ריחא בבשר האדם. אלא אפילו למהרש"ל החולק על הרוקח ומהרי"ל וס"ל דלא שייך למיסר באולודי ריחא, אלא במכוין ממש, אבל לא בשאינו מכוין אף שהוא פסיק רישא עכ"ז מוכח שפיר דשרי דמסתמא כל המולל עצי בשמים באצבעותיו דעתו שיתבסמו אצבעותיו וכאותה שאמרו משל למוכר אפרסמון א"ל המתן שאמדוד אני כדי שאתבשם אני ואתה, ואי ס"ד דלא שרי אלא באינו מתכוין שיתבשמו אצבעותיו או בסתמא דוקא אבל לא במתכוין שיתבשמו אצבעותיו, הו"ל לפרש ומדלא פירש ש"מ דבכל גוונא שרי, ועוד לא יהא חמור מן הצובע שהוא אב מלאכה ואמרינן בא"ח (סימן ע"א) דאף לפ"ד המחמיר באוכל תותים לא החמיר אלא בנגיעת ידיו במפה או בגד, אבל בצביעות ידיו לית לן בה, ואף דהתם מקלקל והכא מתקן, מ"מ הא חזינן דבבגד אסור אף דמקלקל ש"מ דלא גמרינן ידיים מבגד, וכיוצא ה"ה נמי הכא לא גמרינן ידיים משיראי דאסרינן בגמרא והסיק סוף דבר, כיון דבגמ' לא אשכחן דשייך מוליד ריחא אלא במידי דלאו מאכל ומשקה הוא, אבל במידי דמאכל משקה הוא לא אשכחן דשייך ביה מוליד ריחא, אין לנו לאסור מדעתנו כיון דמילי דרבנן נינהו המחמיר עליו להביא ראייה וכו', וכ"ש שכבר נהגו להתיר בכמה קהילות קדושות, וכבר אמרו כל מקום שהלכה רופפת בידך פוק חזי מאי עמא דבר עכת"ד ע"ש.

ג. וכן ראיתי לגינת ורדים (כלל ג סימן טו) שכתב לפי שראיתי חסידים ואנשי מעשה ישמרם ה' שכשנותנים להם בשבתות וביו"ט מי ורדים להריח בהם נזהרים שלא לנגב ולקנח את ידיהם ופניהם במפה משום איסור נולד

כתב דכל שהוא מכוין להוליד ריחא אסור. וכן דעת הבית דוד ח"א (סימן נ"ג) דכל שהוא מתכוין להוליד ריחא בין בגוף האדם בין בכלים אסור וכל שאינו מכוין מותר. ועוד עיין בשו"ת שואל ומשיב תניינא ח"ב (סימן ז) שהאריך קצת בהאי פלוגתא והכריע כדעת הט"ז וכן הקשל"ה בדיני יו"ט פסק כדברי הט"ז. וכן פסק ר"ז (סימן מקי"א). וסיים בכף החיים ולענין דינא דכל שהוא מכוין להוליד ריחא כגון שנותן מי ורדים לתוך מים כדי לרחוץ בהם פניו וידיו או לרחוץ במי ורדים עצמם פניו וידיו וכ"ש שערור אסור כיון שרבו האוסרים בזה אבל אם נותן באוכלים ומשקין כדי למתקם או אם שופך לתוך ידו כדי להריח במי הורדים עצמם כמו שנוהגים במקצת מקומות שביום שמחות נותנים מי ורדים לתוך יד של כל אחד ואחד כדי לברך ואינו מכוין להוליד ריחא בידו יש להתיר. וכן פסק בשו"ת רב פעלים ח"ב (סימן נ"א) ע"ש. המתבאר מדבריו וכן משו"ת רב פעלים שיש חילוק בין אוכלים ומשקים שבזה שרי ליתן מי ורדים, לבין גופו ושערור וידיו דאם מתכוין להוליד בהם ריחא אסור, ובשמחות שנותנים על הידים מי ורדים מותר מכיון שאינו מתכוין להוליד ריחא אלא בשביל הברכה אבל היכא שכוונתו להוליד ריחא אף במים יש לאסור. אמנם חזינן לעיל בדברי הגינת ורדים שכתב שאף שמתכוין להריח מ"מ שרי בגלל שאינו מתקיים וכתב שם להתיר אף בשערור ובזקנו כיון דהוי מילי דרבנן ואזלינן ביה לקולא.

ה). ועיין בראשון לציון בחידושי לביצה כב שהאריך בדין הולדת ריח וכתב ולענין הלכה נראה להתיר אולודי ריחא דהא גדולי המורים לא חששו לאיסור זה ומה גם דהוי מלתא דרבנן דכל כי האי אזלינן לקולא וכו' ושרי לתת תבלין על אוכלין בשבת אפילו תבלין שמולדין ריח במאכל וכמו כן לערב מים של ורדין ביין או במים ודלא גדעת המג"א שאסור והוא ז"ל אסר לחושבו דהא מלתא הוי מלתא דפשיטא דאולודי ריחא אסור ואלו עמד בסודינו לא היה פוסק לאסור. חזינן מדבריו שהעלה להתיר לתת ריח במים ואין בו איסור של אולודי ריחא.

ועיין בשו"ת רב פעלים שכתב שהגינת ורדים (כלל ג סימן נ"א) התיר בידים ובפנים ובזקן ושרי לקנחן ולנגבן במפה, ואין כאן חשש, ורק לתת מי ורדים לתוך המים הסכים לאסור כדעת הט"ז ומג"א, ועיין להרב הנז' בגן המלך (סימן ס"א) והרב נחפה בכסף או"ח (סימן ז) הסכים להתיר לתת ריח טוב באוכלים ומשקים, והסכים עמו מהר"י עייאש בשבט יהודה בסופו, וכאשר ציין עליהם הרב חיד"א ז"ל במחזיק ברכה שם שכתב (נ"א) מורי הרב בספר נחפה בכסף קיים המנהג שנהגו ליתן מי ורדים

שקולטת המפה ריח הבושם, ויש עוד מפריזין על המידה שלא לתת המי ורדים אפילו בידיהם שמוליד ריח בידיהם אלא נוטלין הכלי שבו מי הורדים ומריחין בו וע"כ באתי לחזור להלכה. ונראה דליכא למיחש למידי דכיון דאיסור נולד לא הוי אלא חומרא דרבנן בעלמא לא חיישינן לה. וכ"כ רש"י בפ"ב דביצה (דף נ"ג) וז"ל דקמוליד ריחא שנכנס בחרס שלא היה בו ריח, ואם מדרבנן שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעשות מלאכה חדשה עכ"ל. וכיון דאיסור נולד הוי דרבנן כי לא מכוין ליה אע"ג דהוי פסיק רישיה שרי וכו', בר מכל דין הלא כבר הוכחנו בפתיחה דברינו דברי הר"ן דבשלהי פרק המביא דכל מידי דהוי איסורא מדרבנן כי לא מכוין אע"ג דהוי פסיק רישיה והשתא דאסיקנא דכל שאינו מכוין שרי ובמתכוין אסור, א"כ יש לאסור שלא לקבל מי ורדין ע"ג ידיו ושלא להעבירן על פניו דהא קמכיון וניחא ליה שיהיו פניו וידיו מבושמות מריח מי הורדים, מ"מ גם בזה יש להקל משום דריח זה שעל ידיו ועל פניו אינו מתקיים, ויש להביא ראיה לזה דאמרינן בפרק המביא (דף נ"ג) ומייתי לה הטא"ח בהלכות שבת (סימן נ"א) וז"ל מותר לטלטל עצי בשמים להריח ולהניף בהן לחולה ומוללו להריח בו וקוטמו להריח בו אחד קשין ואחד רכין עכ"ל. והא דנקט לחולה אורחא בעלמא נקט דאפילו לשאינו חולה שרי, והשתא מדשרינן למולל עצי בשמים בידים, וע"כ איכא אולודי ריחא בידים שמולל בהן עצי בשמים וגם ניחא ליה ומכיון לכך ואע"פ כן שרי, דנראה דטעמא דהך שריותא הוי בשביל שאינו מתקיים ועומד הריח בידים וכו', אבל בכה"ג דלית ביה אלא איסורא דרבנן בעלמא שמא חשיבא מוליד ריח אין לחוש, ומותר לתת בשבת ויו"ט מי הבושם גם בשערור בזמן הזה דלא חשידי אעבירה, והסיק שם דכיון דהוי איסורא דרבנן בכה"ג שאינו מתכוין ואינו מתקיים אזלינן בה לקולא עכ"ל. חזינן מדבריו שהביא ראיה מדברי הגמרא בביצה הנ"ל דמוללו ומריח בו דכיון דהוי ריח שאינו מתקיים שרי אף שמתכוין לריח ומכיון דהוי מילי דרבנן אזלינן לקולא.

ד). והנה החיד"א בברכ"י (סימן מקי"א אות ה) כתב יש נוהגין להטיל מי ורדים לתוך הכוס של יין בשבת ויו"ט והעידו שנעשה בפני רבנים ולא מיחו ומורי הרב בספר נחפה בכסף הליץ בעד המנהג והתיר בפשיטות ע"ש (סימן ז) ושם כתב דגדולי ישראל עצמם כן עשו. ושם העלה מורי הרב זלה"ה להלכה דיש להחמיר לתת בשמים במים העומדים לרחיצה בשבת אך אם נתונים נתונים המה במים בע"ש מותר לרחוץ בהם. ועיין בכף החיים סופר (סימן קכ"א אות מד) שכתב שבליקוטי הפר"ח (סימן מקי"א)

לתוך כוס של יין בשבת ויו"ט והסכים עמו מהר"י עייאש בסוף ספרו שבט יהודה ע"ש.

ו). עוד ראיתי בשער המלך (פ"ד מהלכות יו"ט הלכה ו) שכתב לדייק מדברי רש"י שפירש שמוליד ריחא שנכנס בחרס שלא היה בו ריח ואסור מדרבנן וכו', ויש לדקדק דאמאי לא כתב רש"י משום דקמוליד ריחא בפירות עצמן וס"ל דאסור משום דאינו שוה לכל נפש, ומכח זה היה נראה להוכיח שדעת רש"י כמ"ש החכם צבי (סימן נד) דבאוכלין ומשקין אין בהם משום מוליד ריחא, ושלא כדעת הט"ז (סימן תקי"א סק"ח) שכתב שאותן שנוהגין להטיל שמן של ריח בתוך המים ביו"ט לצורך נט"י לכהנים איסורא קא עבדי דמולידין ריח במים יע"ש, וכו' וע"ש שהאריך ליישב דעת הט"ז וסיים ולענין הלכה נראה לי כי הסומך לדעת הרש"ל לא הפסיד כי יש לו סמוכות מדברי הר"ן ז"ל והרמב"ם שכתבנו ועיין בפרי חדש ז"ל בלקוטי או"ח (סימן תקי"א) כנ"ל ודו"ק עכ"ד ע"ש. חזינן דהעלה שהסומך על דברי רש"ל יש לו סמוכות מדברי הראשונים שכתבו להקל בנתינת ריח במים.

ז). ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ו (סימן לו אות י) שהביא שהגאון משחא דרבנותא בסוה"ס (דף לו ע"ג) כתב שאף באוכלין ומשקין אם כוונתו לאולודי ריחא אסור ורק אם מתכוין לאכול ולשתות מותר ע"ש אמנם בשו"ת מעט מים (סימן לג) הביא דבריו ודחהו שכיון שאינו מתקיים הריח כ"כ אלא לפי שעה, כי הריח נפגם מיום ליום, כמ"ש המשד"ר שם, הילכך יש להתיר והביא את דברי הראשון לציון (נצי"ב נג) שכתב שעיקר דין אולודי ריחא לאו מילתא פסיקתא היא ולכן התיר לתת מים לתוך הקנקן של מים ורדים כדי שיקלוט הריח ויזלף על האורחים המזומנים לסעודת חתן ובעל ברית כנהוג כשנגמרו מי ורדים מהכלי כדי שלא יבא לידי בושת פנים דאיהו לא קמכוין לאולודי ריחא אלא כוונתו לצאת ידי כבוד הבריות ולא יבא לידי בושת פנים והגם דפסיק רישיה בדרבנן אסר המג"ר (סימן שיד סק"ה) ודלא כתרומת הדשן, בכה"ג דהוי איסור קלוש כ"ע יודו להקל וגם אין לך כבוד הבריות גדול מזה ע"ש. ונראה דכיון דעיקר האיסור בהולדת ריח הוא רק מדרבנן והוי פלוגתא בדרבנן הוי כספק באיסור דרבנן דיש להקל. ובפרט שי"ל דבנידו"ד כו"ע יודו דשרי דהוי כמו דין מלילת עשבים דשרי (נסימן שכ"ג ס"ה) וכתב המג"א (סק"ה יא) ואסור לסחוף כוס מבושם על הבגדים משום דמוליד בהן ריחא מ"מ למלול עשבים שרי והטעם לחלק דהתם ריחא

מיהא איתא ואוסופי הוא דקמוסיף כמבואר בגמרא ואין להביא ראיה מכאן דבגד שמריח כבר מותר ליתן עליו בשמים שיריח יותר, דשאני הכא שהריח הוא שם רק שמוסיפו במלילתו שיצא הריח משא"כ בבגד דמ"מ מוסיף ריח חדש ומ"מ אתרוג שהיה מונח מעיו"ט על הבגד ונטלו מותר להחזירו ביו"ט דאינו מריח יותר בשביל כך עיין (סימן תרנ"ח) ע"ש.

ח). ונראה לענ"ד דנידו"ד הוי כמלילת בשמים שהרי הבושם נמצא בבקבוק והוא רק מניח מקלות הללו כדי להפיץ את הריח בבית וכבר הריח נמצא בבקבוק והוי כמו בשמים שמונחים וע"י המלילה יוצא מהם הריח ביותר ולכן נראה דאין בזה איסור של מוליד ריח דכבר הריח קיים, וכן לענין צביעה נראה דג"כ יש להתיר דכיון שאין דעתו לצבוע את המקלות ולא הוי כעין הצבע הוי פסיק רישיה באיסור דרבנן דלא ניחא ליה ולא איכפת ליה בצביעת המקלות שיש להקל בזה וכן הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דהרי אין הוא צריך לצביעת המקלות הללו ולא זו היא מטרתו ולכן במקום דהוי איסור דרבנן בצירוף דהוי פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה ולא איכפת ליה נראה דשפיר דמי. ועיין מה שהאריך בדין פסיק רישיה בשו"ת באר יצחק לגאון רבי יצחק אלחנן (סימן טו) שעמד ליישב את דברי תרומת הדשן (סימן סד) באורך ויישב את כל קושיות המג"א (נסימן שיד אות ה) והבאתי את כל דבריו בשו"ת דברי בנייהו חלק ט (סימן ע"א). ושם העלה דפסיק רישיה דלא ניח"ל בדרבנן יש להקל בפשיטות שהרי התוס' (קג.) בסד"ה לא צריכא. כתבו דלכן באית ליה הושענא אחריתי מותר למעט משום דהוי פסיק רישיה דלא ניח"ל בדרבנן דבלא ניח"ל יש להקל בפשיטות באיסור דרבנן, אף לחולקים על הערוך והא דמבואר (סימן ש"ג) גבי גרירה דבפסיק רישיה אסור, י"ל שטעם האוסרים שם משום דגרירה הוי מתקן א"כ הוא פסיק רישיה דניחא ליה ובכה"ג יש לאסור וכו', ולכן נראה בדרבנן יש להקל בפסיק רישיה דלא ניח"ל דלא גזרינן גזירה לגזירה וסיים שם היוצא לנו מכל זה הוא שדברי תרומת הדשן ברורים ונכונים לכן יש להקל בדרבנן בפסיק רישיה דניח"ל וכ"ש היכא דלא ניח"ל וגם הוא במקום דלא אפשר ליה עכ"ד ע"ש. ועיין בשו"ת יביע אומר חלק ה (סימן כ"א אות ג) מה שהאריך בפסיק רישיה בדרבנן.

ט). וראה עוד בשו"ת יביע אומר ח"ד (סימן נד) שהאריך בדין בפסיק רישיה בדרבנן כיד ה' הטובה עליו לא הניח זוית ופינה שלא דן בה ליישב את דברי תרומת

ובשו"ת רב פעלים חלק ב (סימן נא). ובשער המלך הלכות יו"ט (פרק ד הלכה ו). ובחידושי הראשון לציון בביצה (כב). ובשו"ת יביע אומר חלק ו (סימן לו אות י). ובשו"ת יביע אומר חלק ד (סימן לד). ובשו"ת באר יצחק (סימן טו). ובשו"ת דברי בניהו חלק ט (סימן עא) בדין פסיק רישיה ע"ש.

ע"כ תשובת הרה"ג בניהו דיין שליט"א.

והרה"ג אלון ארביב שליט"א מח"ס "חקת הפסח" (נמניה), השיב לי על עניין זה וז"ל:

בענין מה שהסתפק הרב רן יוסף חיים מסעוד אבוחצירא שליט"א (עפולה) בקובץ "בית הלל" גיליון ל"ח (תמוז ה'תשס"ט) בעמ' צו בענין מקלוני בושם האם מותר להופכם בשבת, ותחילה וראש אכתוב את שאלתו וזה החלי:

(א) בקבוקי הבושם אשר מצורפים לו מקלוני עץ שתוחבים אותם בתוך הבקבוק של הבושם והוא מפיץ ריח וכו', ומדי פעם הופכים, השאלה, האם מותר להפוך שהתחתון יהיה עליון והעליון תחתון, האם יש בזה משום מוליד ריח בשבת או לא והטעם?

המקור להולדת ריח בשבת וביו"ט הינו

הנה הגמ' בביצה (דף כג:) איבעיא להו: מהו לעשן? רב ירמיה בר אבא אמר רב: אסור, ושמואל אמר: מותר. רב הונא אמר אסור, מפני שמכבה. אמר ליה רב נחמן: ונימא מר מפני שמבעיר! – אמר ליה: תחלתו מכבה וסופו מבעיר. אמר רב יהודה: על גבי גחלת – אסור, (דף כג.) על גבי חרס – מותר. ורבה אמר: על גבי חרס נמי אסור, משום דקא מוליד ריחא. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: סחופי כסא אשיראי ביומא טבא – אסור. מאי טעמא – משום דקמוליד ריחא. – ומאי שנא ממוללו ומריח בו, וקוטמו ומריח בו? – התם – ריחא מיהא איתא, ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא. הכא – אולודי הוא דקמוליד ריחא. רבא אמר: על גבי גחלת נמי מותר, מידי דהוה אבשרא אגומרי.

דעת הראשונים

הגאון בעל יחו"ד (מ"א סי' לא) הביא את דעת הגאון רבנו חיים בן עטר זצ"ל בספר ראשון לציון, בחידושו לביצה (כג.), דרבתינו הראשונים הרי"ף והרמב"ם והרא"ש השמיטו הלכה זו דס"ל שאין הלכה כרבה ורב יוסף בזה, מפני שרבא ורב אשי שהם אמוראים מאוחרים יותר חולקים עליהם, והלכה כבתראי, ודחה דברי הרב

הדשן. (וצאות לא) כתב דהכנ"ג (סימן שז נהג"ט) הביא להלכה את דברי ת"ה (סימן סו) שבאיסור דרבנן יש חילוק בין מתכוין גמור לשאינו מתכוין והוא פסיק רישיה, וכן בספר פרי האדמה (סימן שז ס"ק מג) נקיט דברי ת"ה לדינא, וכן הגאון ישועות יעקב בכמה דוכתי סמך ע"ד ת"ה להלכה ומהם (סימן רנג ס"ק יד. וצמינ רעו סק"א. וצמינ שטו סק"ב) ועוד לו (צמינ תרמו סק"ד) וכו'. וכן פסק בשו"ת מעט מים (סימן לג) שבפסיק רישא בדרבנן שרי. עוד כתב אתה הראת לדעת כי כמה גדולים מהמחברים האחרונים החזיקו בכל עוזו בשיטת ת"ה בשם המרדכי דפ"ר בדרבנן שרי. וכמה מייחסים כן לדעת רש"י והרמב"ם והר"ן וכן מבואר במאירי להקל בזה, וכן דעת רבינו משה מבדריש והרא"ש מלוניל והאהל מועד להקל וכן מוכח באור זרוע ח"ב (סוף אות ט) ע"ש. והא ודאי שאין מקום לדחות דברי רבותינו הראשונים מסוגיות מפורשות דכל רז לא אניס להו. והנה גם מרן הב"י (סימן שטו) סובר מעיקר הדין פ"ר בדרבנן להתיר, ועכ"פ במקום צורך שפיר יש לסמוך על כך להלכה דכן ס"ל לרבים מן האחרונים. והם השלטי גיבורים. הפר"ח. גינת ורדים. לשון לימודים. פרי האדמה. ישועות יעקב. הגרע"א. עמק הלכה. פתח הדביר. התורת חסד מלובלין. ועוד חלק מן הראשונים הר"ן. המאירי. ורבינו משה מבדריש. והרא"ש מלוניל. ואהל מועד. וסייעתם וכולה מילתא דרבנן היא במקום הצורך ודאי שיש מקום רב לסמוך עליהם עכת"ד בקיצור ע"ש. וא"כ ה"ה בנידו"ד נראה דיש להתיר מהני טעמי הנ"ל.

בסיכום: נראה דמכיון דבנידו"ד דהוי איסור של הולדת ריח הוא רק מדרבנן וכמבואר בפוסקים הנ"ל וכאן הריח כבר קיים בבקבוק של הבושם ורק שנותן את המקלות להפיץ את הריח ביותר שמותר, כדין מלילת עצי בשמים שהריח בהם קיים ומולל להוציא את הריח דיש להתיר בנידו"ד. ואף אם הבושם הוא עם צבע ומניח בו את המקלות כדי להפיץ את הריח יש להתיר, כיון דאין מתכוין לצבוע את העץ ואף דהוי פסיק רישיה, אמנם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וגם לא הוי כעין הצבע, וגם לא איכפת ליה בצביעת המקל או לא יצבע אין לו נפק"מ בזה דעיקר מטרתו הוא להפיץ את הריח שיש בבקבוק של הבושם נראה דהוי כדין פסיק רישיה בדרבנן דלא ניחא ליה ולא איכפת ליה שיש להתיר כשעושה את זה לכבוד שבת שיהיה ביתו מבושם בריח שיש בו משום ענג שבת. עיין רמ"א (סימן תקי"א סעיף ד). ובט"ז שם (אות ט). ובמג"א שם (ס"ק יא). ובשו"ת חכם צבי סימן צב). ובמחזיק ברכה (סימן תקי"א אות ד).

היה מונח מין בושם זה על בגד זה בענין שכבר נכנס ריח הבושם בבגד, מותר להניח עליו ביו"ט עוד ממין הבושם זה כדי להוסיף ריח בושם זה בבגד. אבל אסור להניח עליו מין בושם אחר שהרי הוא מוליד ריח חדש בבגד ביו"ט. ודמי למקלות שהבושם היה מונח שם מבעוד יום ומותר להפוך המקלונים ביום שבת, ואין בזה מוליד ריח בשבת. הנלע"ד כתבתי.

ואף שבמקלות הריח הוא באויר ואין בזה איסור של הולדת ריח כי איסור זה נאמר רק על בגד או על לבנים, מ"מ נראה שגם הכנסת חלק של המקלות המונחים מחוץ אינם טבולים בכוס וע"י שיהפכם יכניסם לתוך הבושם, אין בזה איסור הולדת ריח כי כבר היה בהם ריח ואינו מוסיף ריח חדש.

עוד יש צד להקל בנד"ד ע"פ מה שכתבו הפוסקים שכאשר אינו מכוין לריח שרי. וגם כאן בהכנסת המקלות לכוס הבושם אינו מכוין להוליד ריח.

וז"ל ש"ע הרב שם: "... ולא התירו לעשן אלא כשאינו מתכוין שיקלטו הפירות ריח הבושם אלא טעם הבושם והיו יותר טובים לאכילה ואע"פ שממילא נולד בהם ריח חדש, מ"מ כיון (שהעיקר) שהוא אינו מתכוין להוליד לא גזרו עליו. ולפיכך, מותר להניח מיני בשמים על הבגד אם אינו מתכוין להוליד ריח בבגד". עכ"ל.

וראה גם בכף החיים (סי' קכח אות מד) שהביא דברי הט"ז בסי' תקיא סק"ח לגבי המנהג ששופכין שמן לתוך מים ביו"ט לצורך נטילת ידי הכהנים לדוכן, ועי"כ מולידים ריח, שכתב שיש להמנע מכך. וליקט כמה פוסקים שהכריעו כט"ז וכתב שם: ע"כ הנראה לענין דינא דכל שהוא מכוין להוליד ריחא כגון שנותן מי ורדים לתוך המים כדי לרחוץ בהם פניו וידי או לרחוץ במי ורדים עצמם פניו וידיו וכ"ש שעררו אסור כיון שרבו הפוסקים בזה. אבל אם נותן באוכלין ובמשקין כדי למתקם או אם שופך לתוך ידו כדי להריח במי ורדים עצמם כמו שנוהגים בקצת מקומות שביום שמחות נותנים מי ורדים לתוך יד של כל אחד ואחד כדי לברך ואינו מכוין להוליד ריחא בידו יש להתיר וכן פסק הרב רב פעלים (ח"צ סי' נא). עיין גם ילקו"י שבת (כך ז' עמ' קד).

בסיכום:

שרי להחליף במקלוני העץ ובתנאי שהמקלות היו לפני כן תחובים בעץ עוד קודם, (הומלפו נענה). ע"כ תשובת הרה"ג אלון ארביב שליט"א.

המגיד שהביא להלכה דין זה. וכו', ואף בספר ראשון לציון סיים: שהעולם נהגו להחמיר, והרי זה כדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור שאי אתה רשאי להתירם בפניהם, כמבואר בפסחים (נ:), ורק בהצטרף ספק נוסף בדבר יש להקל. ע"כ.

הולדת ריחא בשבת או ביו"ט

הב"י בסי' תקיא הביא דבר הגמ', רש"י והמ"מ, אך בש"ע השמיט דין הולדת הריח, ואילו הרמ"א (הוצאה נסי' תקיא סע' ז) כתב דאסור לסחוף כוס מבושם על הבגדים, משום דמוליד בהן ריחא.

וראה בכף החיים (סי' תקיא אות מה) שכתב על הרמ"א: "כ"פ הרשב"א בספר עבודת הקדש ור"א ח"א וריא"ז והג"א ספ"ב דביצה וכן דעת הרמב"ן והר"ן דמוליד ריח אסור במכוין יעו"ש. ודלא כהרב ראשון לציון בשיטתו יעו"ש, ערוך השלחן (אות ג').

וכתב המשנ"ב (שס, סקכ"ו) ואסור וכו' על הבגדים – ואפילו בגד שמריח כבר אין ליתן עליו כדי שיריח יותר ומ"מ אתרוג שהיה מונח מעיו"ט על הבגד ונטלו ממנו מותר להתזירו דאינו מריח יותר בשביל כך.

לכאורה, דין האתרוג דמי למקלות הבושם דמותר להחליפם בשבת או ביו"ט, ובלבד שבמקלות קיים ריח מכבר, שכבר הפכם בעבר, ודו"ק.

צד היתרא

וכתב הש"ע הרב (סז) בדין מי שהניח מין בושם על בגד וז"ל: ואם כבר היה מונח מין בושם זה על בגד זה בענין שכבר נכנס ריח הבושם בבגד מותר להניח עליו ביו"ט עוד ממין בושם זה כדי להוסיף ריח בושם זה בבגד אבל אסור להניח עליו מין בושם אחר שהרי הוא מוליד ריח חדש בבגד ביו"ט.

ועוד, מדקדוק בדברי רש"י על ביצה (כג.) ד"ה דקמוליד ריחא – כתב לגבי הולדת ריח "שנכנס בחרס, שלא היה בו ריח..." משמע דאם היה ריח, שרי, ודו"ק.

וכן מצינו בספר "שמירת שבת כהלכתה" (עמ' קפ, אות עו) דכתב דמותר להחזיר עשבי בושם בין הלבנים כשהיו בהם מבעוד יום, וריח הבשמים כבר נכנס בהם בבגדים, והוסיף שם בהערות בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל דרק אולודי הוא דאסור אבל להוסיף שרי, מסתבר שרק מין אחר של בושם הוא דאסור להוסיף כיון שזה ריח חדש שלא היה מקודם, אבל מאותו מין עצמו שפיר להוסיף. ע"כ. ולמעשה דין זה כתב בש"ע הרב (סז ס"ז): ואם כבר

סימן כה

יתדות | מכתבים ותגובות

ניתן לשלוח חידושים והערות למדור זה, גם בכתב־יד, (נר"ו נקי וקריא) עד 400 מילים לערך השולחים מכתבים ב"פקס", נא להקפיד לכתוב בכתב ברור, ולהשאיר מרווח ראוי בשוליים ובין השורות. **[הננו להתנצל בפני שולחי מכתבים ומאמרים - שמחוסר מקום נדחו לחודשים הבאים]**

היוצא בשיירה סמוך לשבת לדבר מצוה אם 'חייב' לפסוק שישבתו | תגובה

לכבוד מערכת הירחון הנכבד והחשוב 'יתד המאיר' ה' עליהם יחיו!

הנה בירחון תמוז (ס' תרג' הע' 3) הערתי על הגאון מנוחת אהבה זצ"ל. ולאחר מכן בירחון אב (עמ' 48) קם תלמידו הר"ר חננאל כהן נר"ו להעיר על דברי בשובה ונחת, וז"ל: אגב שטפיה לא עיין יפה בברכ"י, דהברכ"י דחה מה שכתבו ליישב דעת 'הרשב"ץ' מקושיית הש"ך, וכתבו דהרשב"ץ נמי ס"ל דהפסיקה לעיכובא. וע"ז כתב דא"א לתרץ כן, 'דהרשב"ץ' בתשו' ס"ל להדיא דהפסיקה אינה לעיכובא. אבל בעיקר דבריהם דס"ל בדעת 'מון והרמב"ם' דהפסיקה לעיכובא לא דחה והשיב כלום, והמעין בגוף דברי האחרונים שהביא הברכ"י, יראה דס"ל בדעת הרמב"ם ומון, דהפסיקה לעיכובא ע"ש. וזהו כמ"ש מו"ר במנו"א. ע"כ דבריו הנעימים של החכם הנזכר.

ודבריו נאמנו מאד לענין זה שלא דקדקתי יפה 'בצורת' הדברים שבאו במאמרי בדרך הערה, ואני אגב שטף העיון טעיתי ויחסתי שדברי המנו"א מכוונים לדעת הרשב"ץ ומון ז"ל כאחד, והאמת שבמנו"א כבר סיים קודם לכן לדבר מדעת מון, ועבר לדבר בדעת האחרונים לעצמם. ותשוח"ח על שהעמידני על האמת והיושר.

אלא שלמעשה עדיין ל"ז להבין מה משיב בעיקר ההערה על הגאון מנו"א זצ"ל, שלכאורה עדיין במקומה עומדת. שהרי במנו"א ח"א (עמ' 3) כ' וז"ל: ובתשב"ץ משמע שאף לדעת הרמב"ם אין הפסיקה מעכבת רק חומרא לכתחילה. וכ"כ הא"ר, וכ' המשנ"ב שכן הסכימו רוחא"ח ע"ש. אולם מדברי האחרונים שהביא הברכ"י מבואר דהפסיקה בזה היא לעיכובא. עכ"ל.

וע"ז שפיר באה התימה "דאטו לא סיימוה קמיה דחיית דבריהם וגילוי טעותם, מחמת שלא ראו הדברים במקורם, וכמבואר זה בברכ"י שם". שהרי במנו"א לא ציין לגוף דברי אותם אחרונים, רק למה שהביא הברכ"י דבריהם, ומבואר שע"ז סמך בדבריו, ולמד שכך דעת אותם אחרונים להלכה. ובאמת שבברכ"י לא הביא אלא שכתבו ליישב כך את הרשב"ץ, ותכף גילה טעותם ודחה דבריהם.

ואף למטוניה דהחכם המשיב הנז', שכ' שכן מבואר בגוף דבריהם. אולם אחר דברי הרשב"ץ בתשו' שהסביר אף בדעת הרמב"ם שהפסיקה אינה לעיכובא, ומון גם הוא ראה דברי הרשב"ץ ומשמע בכל דבריו בב"י (נאו"מ וצו"ד) שתפס דבריו במושלם, ועכ"פ לא כ' לחלוק, וכבר כתב החיד"א בברכ"י שהאחרונים הנזכרים לא ראו תשובה זו בשלמותה ולכן יחסו לרשב"ץ בטעות שסובר לעיכובא. הנה מכל זה יש לנו לומר, שדעתם של אלו האחרונים שוב אינה מכרעת עוד לגבי דעת הרמב"ם הרשב"ץ ומון ז"ל, ולא נותר אלא מ"ש במנו"א קודם לכן שדעת רוחא"ח דהפסיקה אינה לעיכובא, ותל"מ. וכמו שבאמת פסק בילקו"י שבת ח"א (עמ' מ), וכן העלה מון יצ"ו בחזו"ע שבת א (עמ' קכז).

בברכה רבה והערכה, שמעון ללוש ס"ט, אלעד

נשימה אחת בסדר תקיעות דמיושב | תגובה

לכבוד הירחון הנפלא 'יתד המאיר', שלום רב!

ראיתי בגליון אלול תשע"ג (ס' תרפז) תשובתו של הרה"ג ר' אליהו עזריאל שליט"א בדין נשימה אחת בתקיעות, וביאר בדבריו שכן לפי דעת מון הב"י (ס' תקז) נשימה אחת היינו "בלתי שום הפסק כלל", והביא לזה סיוע מדברי ראשונים ואחרונים, ע"ש.

ואף גם זאת אציין שכן מצאתי בספר הלכות חג בחג (ימים נוראים פי"ז ה"ט וזמקורות לו ו-לט), ע"ש. וכמו כן האריך בספר קול שופר (לר' מנחם אזיטן, ח"א סי' ד מאות י' והלאה), לחקור ולדון בנשימה זו מה היא מדברי הראשונים כמלאכים, ע"ש. ושו"ר אח"ז להגאון האדיר רבי שריה דבליצקי שליט"א בספרו "זרח השמש" (עמ' מ נאות קז), ע"ש. ואכמ"ל.

בברכת אשרי העם יודעי תרועה
הצב"י **יעקב ישראל אברג'ל**, בני ברק

ריבון עלם ועלמיה | ספק

יש לעיין, האם מותר לשיר בליל שבת זמר י-ה ריבון עלם ועלמיה, "פעמיים", בשני ניגונים שונים, או אפילו באותו ניגון, או שמיחזי כשתי רשויות ח"ו? (א.ה. לאה נמכתב הנא, אות ד, ודו"ק, המערכת).
בברכת כהנים באהבה כעתירת **גמליאל הכהן רבינוביץ**, מח"ס "גם אני אודך"

הערה קצרה בענין אמירת ג' פעמים י"ג מדות בימים טובים ובימים נוראים | מכתב

הלום חזיתיה לראב"ד העדה"ח הגר"מ שטרנבוך שליט"א, בספרו תשובות והנהגות (ס"ה סי' קלד סוף אות א), שכתב לענין אמירת ג' פעמים י"ג מדות בפתיחת ההיכל ברגלים בר"ה ויוהכ"פ בזה"ל: ולפי השמועה, הגר"ח מבריסק זצ"ל הקפיד לעצמו לומר תמיד רק פעם אחת, מפני שיותר מזה הוא כעין שמע שמע שמשותקים אותו. עכ"ל. א"ה, ראה להגאון הרב תורה לשמה (אור"ח סי' מה) שנשאל בשאלה זו, והשיב בזה"ל: אין לחוש חששות אלו מדעתנו אלא רק במקום שחששו בו חז"ל שהוא בפסוק שמע ישראל ובמודים וכו'. עכ"ל. [וכדרך אגב, בין תבין מלשון הרב תול"ש דדעתו דאין איסור באמירת י"ג מדות בי"ט ובימיו"ן בשעת פתיחת ההיכל, דאל"כ היה לו למחות ביד השואל. ועי' להגאון הימ"ה שליט"א בהגהותיו לספר מעשה נסים כצ"רי (דף קלד ד"ה א"ה) ובשו"ת וישב הים (ס"ז סי' יא אות י ד"ה וכן מוכח). וצל"ע. ובפרט לדעתו הברורה דמרן הרי"ח הטוב הוא מחבר שו"ת תול"ש, והוא בעצמו האר"י נעשה שוא"ל. [וכמו שהאריך בכך בשו"ת תול"ש שיצא לאור מקרוב ע"י מכוננו החשוב] דמן התימה היא, דאי איסורא איכא, היכי סלקא ליה על דעתיה לשאול כזו שאלה ולא העיר בה מידי. ובמק"א הארכתי בזה בס"ד מפי סופרים וספרים, והסכים עימי לדינא מו"ר ראש הישיבה הגאון הראש"ל בעל הילקוט יוסף שליט"א. ואי"ה יפורסם בקרוב.

עבדיאל דב **ישראל**, עיה"ק ירושלים תובב"א

בירור דברי החזו"א באגרותיו גבי רבינו תם | תגובה

למערכת הנכבדה "יתד המאיר", שלום טובה וברכה!
הנה ביתד המאיר גליון אלול תשע"ג (סי' תרפד עמ' לא), ציינתי לדברי האגרות חזו"א (ס"ז סי' מא) גבי דעת ר"ת בזמן הלילה דס"ל שיש להחמיר כדעתו. ע"כ.
ועתה הופיע זרח עלינו אור יקרות הראשון לציון שליט"א בספרו החדש (שינא לאור לכבוד מעמד ההכמרה), ילקוט יוסף – סוכה (עמ' רמא-רמז), וראיתי לו שהביא את אותה אגרת במלואה מכת"י של החזו"א, ושם מוכח בהדיא שדברי ר"ת שהוזכרו בתוכה אינם על זמן הלילה (כפי שניתן להצין מהאגרת המקורית שהודפסה נספר), אלא מיירי על ענין דעת ר"ת בקוצו של יו"ד. ע"ש ודו"ק. ושוב הראוני להגאון הנאמ"ן בסוף קונטרס "בין השמשות" (הנדפס נסוף משנ"צ איש מנלים ס"ג), שנגע מכבר בנקודות אלו, ע"ש. אולם להנ"ל אתי שפיר.

בברכה, **יעקב ישראל אברג'ל**, בני ברק

ההחיבורים שנתקבלו בישראל | מכתב

באתי לשאול בפני הלומדים במה שכתב הגאון רבי שי"ח קנייבסקי שליט"א בספר אורחות יושר (סי' יא ערך טהרה) בשם ספר אחד, שכל החיבורים שנתקבלו בכל ישראל הם אלו שהמחבר נזהר בטבילת עזרא, עכ"ל. אשמח ואודה מאוד למי שימצא הספר שכתב כן.

הנ"ל

בדין פרגולה (עס מסמרים) לסכך | תגובה

רואה הייתי מ"ש בזה ידידנו הדגול הרה"ג ר' אליהו עזריאל נר"ו לאורך ולרוחב (צירחון תשרי שנה זו סימן ט), ודבריו נאמנו מאד יתנו עדיהם ויצדקו.

והנה באות ו' הביא מ"ש בשו"ת דברי דוד (טהרי א לו), שפסל בזה ע"פ הרשב"א בתשובה משם אחד מרבותיו, ושכ"כ לאסור בזה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ואף החולקים עליו לא נחלקו אלא משום שהמחצלת דקה ורכה וכו'. ע"כ (משו"ת דברי דוד). וכתב להשיג עליו לנכון, כי מה שנסתייע מתשובת הרשב"א, הרואה יראה שלא החליט לאסור מטעם זה (משום שהנסרים ממונרים נמסרים), ואדרבא התיר במקום שנהגו. ושכ"כ בשו"ת אבני נזר, וכ"ה בחזו"ע (עמ' כח), וגם בשו"ת אבן ישראל (ח מד) כתב כיו"ב. הא קמן שגם בנסרים שאינם רכים יש להתיר עכ"פ במקום שנהגו. עכ"ד.

ועוד יש להוסיף ולחזק ההיתר בזה ע"פ מה שצייד מרן מלכא (הי"ת יחש לו רפואתו שלימה לרעות לאן מרעיתו עד זיאת משימתו ועד נכלל למן), בחזו"ע (עמ' כד), לחלק בין נידון הרשב"א למחצלת, דשמה במחצלת שיש הפסק אויר בין הדיקטים לא קאמר. ע"כ. ולפ"ז ה"נ בנ"ד כיון שאין הנסרים בהמשך אחד, אפשר דאף רביה דהרשב"א לא קאסר, דלא קסבר אלא דומיא ד'נסר רחב ארבעה'. וא"כ הכא אית לן ס"ס, שמא כהחולקים שהביא הרשב"א באותה תשובה, ושמה אף האוסר היינו דוקא בהמשך אחד וברצף, דומיא דנסר רחב ד'.

מה גם שבלשון הרשב"א יש לדקדק שהאוסר הוא יחיד כנגד רבים, וגם מעין סברא מחודשת של אחד מרבותיו שלא נתקבלה בהסכמה אצל חכמי אותו הדור.

ומ"ש עוד ידידנו הנ"ל להוכיח מדברי האבני נזר דס"ל דהרשב"א מיקל אפילו באופן שהאוויר בין הנסרים יותר מהנסרים, ע"כ, הנה יש לומר דכ"ש לפי דברי מרן מלכא יצ"ו בחזו"ע הנ"ל, שחילק איפכא, דשמה ביש הפסק אויר לא קאמר הרשב"א כלל שיש הו"א לאסור, ע"ש. ודו"ק.

ביקרא דאורייתא שמעון ללוש ס"ט, מחב"ס "נשמע קולם", אלעד

אם להתפלל בסוכת בית כנסת | תגובה

ראיתי מ"ש הר"ר גיא מור נר"ו (צירחון תשרי שנה זו סימן ה) בטוטו"ד כיד ה' הטובה עליו, והעלה שהנכון להתפלל בביהכ"נ, ורק הנענועים יעשה בסוכה. ומקורו טהור מפי ספרים וסופרים, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים. ושכ"כ בחזו"ע (סוכות עמ' קמז).

והנה בחזו"ע ציין מקורו בכה"ח (סי' ז אומ נא), ושם בכה"ח כתב הטעם ע"פ רבנו יונה בשם הגאונים שהובא בב", שאפי' כשאין הציבור מתפללין יש לו לאדם להתפלל בביהכ"נ, "מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפילת ציבור". עכ"ל.

ולפ"ז נראה, דסוכת ביהכ"נ שקבעוה וייחדוה לתפילת ציבור, ע"י שנתנו בה הספסלים והתיבה לכל ז' ימי החג, שפיר חשיבא ביהכ"נ לימים אלו, ואדרבא יתפללו בה ויריחו כפול.

ומעין זה השיב מו"ר הרב הראשי לישראל הגאון רבי יצחק יוסף יצ"ו במכתב לפני כשלש שנים, לידידנו הר"ר משה שרון נר"ו, לגבי ברכת מעין שבע בליל שבת, בגן ילדים, שבשבת קובעים ומיחדים אותו רק לביהכ"נ, ע"י ספסלים ותיבה וס"ת המיוחדים את המקום לתפילה בלבד. והשיב דשפיר דמי לברך שם מעין שבע, שהרי הוא כבית הכנסת לגבי שבת. ונראה בכוונתו, דלא דמי לחצרות של בתים וכן לובי של בנין רב קומות וכיו"ב שאין מברכים בהם מעין שבע אף שמתקבצים שם קבוע להתפלל כל שבת, וכמו שהרחיב בזה בילקוט יוסף (משע"א סי' רסא, עמוד תקל"ה ועמוד תקמ"ה), דשאני הכא שהגן ילדים בשבת הרי הוא מיוחד לתפילה בלבד, משא"כ הני שאף בשעת התפילה אינם מופקעים משימושם התדירי, ולכן עדיין משמשים כלובי וכחצר הבית ושמן עליהם אף בשעות התפילה ממש.

ולכאורה לפ"ז ה"נ דכוותיה לגבי סוכת ביהכ"נ שיחדוה לתפילות בספסלים ותיבה לכל ז' ימי החג, דהרי הוא כבית הכנסת לענין ז' ימי החג, ואתי שפיר עם מקור הדין בלשון רבנו יונה שכתב "מפני שהוא קבוע ומיוחד לתפילת ציבור", והרי הוא כמבואר. זהו מה שעלה בידינו בס"ד בדיבוק חברים ת"ח, לפני כשנתיים, לענין סוכת ביהכ"נ של קהילת ברסלב פה עירנו אלעד יע"א. ושוב שאלתי השתא הכא בחג הסוכות להגאון הגדול רבי שמעון בעדני שליט"א והסכים עימנו, אלא שהוסיף שיהיה גם ברוב עם.

והנה לפי האמור בס"ד מתיישב שפיר מה שהניח הרב הכותב הנזכר בצ"ע, את דברי הגר"ח"פ בספרו מועד לכל חי, שראה לחסידי עליון נוהגים להתפלל בסוכה ולהניח בה ספר תורה, וכן מ"ש בספר נתיבי עם, שכך נהגו מקובלי בית אל, ע"ש.

והבן. וכן בזה שפיר יש ליישב מה שהביא (נהערה 2) עדויות שונות ממנהג בתי הכנסת בתוניס, ע"ש, דאפשר הללו דברו בסוכה רחבת ידים ואיתן מושבה שנתייחדה למקום תפילות החג, והנך בסוכות זעירות קמייירי, שכל ענינם אינם אלא לצורך נענוע וכן לאכילה ושינה המזדמנים בשעת הצורך וכיו"ב.

ונמצא שלמעשה כפי הנראה כל שנתייחדה סוכת ביהכ"נ לתפילות החג בספסלים ותיבה וכיו"ב, שפיר חשיבא ביהכ"נ לימים אלו ומן הראוי להתפלל דוקא בתוכה ולהרויח כפול. אבל אם ביהכ"נ נשאר כמות שהוא, ורק רוצים עכשיו לקיים מנין בסוכת ביהכ"נ במקום בתוך ביהכ"נ, בזה אין ראוי אלא להתפלל בתוך ביהכ"נ, שאין תפילתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת.

הנ"ל

בדין כיבוי גחלים במנגל ביו"ט לצורך המאכל | מכתב

עי' מ"ש בזה הרב יעקב ישראל רווח נר"ו (צירחון תשרי שנה זו ס' ז אות כא ונהערה 30) והעלה להקל. אולם לפי המבואר ביביע אומר ח"א (אות יז), משמע שלדעתו אין להקל אלא בהנמכת הלהבה בכריים של גז וכיו"ב שהכיבוי שם בגחלת של מתכת שאינו אלא מדרבנן, משא"כ בכיבוי בקעת של עץ, וכן גחלים של עץ שיש בהם כיבוי מן התורה, שבזה אין להקל, ע"ש ודו"ק.

ומה שלמד הרב הכותב הנזכר להקל עפ"ד מרן בסי' תקז שהתיר לגרוף הגחלים לצורך אוכל נפש, שאני התם דאינו מעשה כיבוי ואינו מתכוין לכיבוי, ואף שהוא פסי"ד, י"ל דהתירו לצורך או"נ כל שאינו מתכוין, אבל מעשה כיבוי ממש בכוונת כיבוי, לא רצו להתיר אפילו לצורך או"נ, וכדברי מרן בסי' תקיד שאסר כיבוי בקעת. וכן יש להסביר לשון הרמב"ן שהזכיר הרב הכותב נר"ו בהערה, ולפע"ד זה יותר מחוור בסברא ובלשון הרמב"ן, ממה שכתבו כמה אחרונים לבאר בכוונת הרמב"ן והביאם הרב הכותב, ע"ש ודו"ק.

ואסיים בברכת יישר כח גדול למערכת על החומר התורני הנרחב והמכובד, אשר ניכר בו רוב העמל והטורח שמשקיעים ע"מ לערוך לפנינו הדברים באופן נחמד למראה וטוב למאכל, דבר דבור על אופניו, וכזאת זיכו אותנו בנושאים יקרים ונחמדים בעיצומם של ימי החג הנעלה, לעסוק ולהשתעשע בהם בצל האמונה, במו"מ של תורה בענינים אקטואליים, בדברים שמחים ומאירים, ערוכים בכלל ושמורים. יחזק ה"ת את רוחם, ויאמץ את לבבם, להמשיך ולהוסיף להגדיל תורה מפוארה ולהאדירה, ולזכות את הרבים, ויראו ברכה מרובה בעמלם, שבכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו אמנ!

הנ"ל

לקט תגובות והערות על הנכתב בגליונות קודמים | תגובה

לכבוד מערכת הירחון הנפלא "יתד המאיר", אציגה נא בזה לקט הערות על הנכתב בגליונות קודמים של "יתד המאיר", לתועלת הרבים.

בגליון אדר תשע"ג סי' תרד אות נה

א. מה שהקשה הרב הכותב אמאי לא חשש מרן הש"ע (סימן רי) לדעת ר"י בתוס' (נרכות לט. ד"ה נלד) דסבר דמברכין בורא נפשות אפי' על פחות מכשיעור כיון דלאו ברכה חשובה היא, ועכ"פ הו"ל למרן לכתוב שירא שמים לא יאכל פחות מכשיעור.

לענ"ד נראה דדעת ר"י בתוס' הוא על זית שהיה בו כשיעור ואחר שהוציא ממנו את גרעינו אין בו כשיעור, ועל זה כתב ר"י דמצי לברך, כיון דעכ"פ הוה ביה מתחילה כשיעור, ולכן אע"פ דהשתא אינו כשיעור, מצי לברך בורא נפשות, כיון דלאו ברכה חשובה היא. אבל אה"נ דיודה דאין לברך בורא נפשות על דברי מאכל שהם כל שהוא. (א.ה. מסמינת דגרי המוס' שס לא משמע כן, אלא משמע דדעת ר"י היא שכל אופן יש לנכך נרכות נורא נפשות. וכן משמע מדברי המשנה נרורה נשער ה"ן (סימן רז אות ו'). ע"ש ודו"ק. שמואל זכאי). ועוד יש לומר כיון דמצאנו דאפי' מילי דאורייתא נדחים בשב ואל תעשה, א"כ כל שכן ברכה שהיא דרבנן שתדחה בשב ואל תעשה שלא יברך.

שם אות נו

ב. מה שהקשה על המג"א הא אם כונתו לאכול, א"כ אפי' פעם אחת אסור לאכול בלא ברכה, וא"כ מהו שכתב המג"א "הרבה פעמים". לענ"ד יש לומר אע"פ דאה"נ כונתו לאכול, אבל מ"מ כיון שיודע דמצי לאכול בלי ברכה עד רביעית לכך פעם ראשונה ושניה כונתו רק לטעום את התבשיל, שהרי לולי היה יודע שאם כונתו לאכול צריך לברך מיד כשאוכל א"כ לא היה מתכוין לאכול כלל כי סו"ס צריך הוא לטעום התבשיל לראות מה חסר בו, אבל השתא שיודע דמצי לטעום עד רביעית,

לכך בתחילה מה שטעם-באמת הוא לידע מה חסר בתבשיל, אבל אח"כ כיון שכונתו לאכול חיישינן שמתכוון לזה אע"פ שדעתו נמי לטעום את התבשיל מ"מ כונתו לאכילה תגבר, ולכך בכה"ג שטועם הרבה פעמים אכילה מעלייתא היא, ובעי לברך. א"נ בפעמים הראשונות ספק אם כונתו לאכילה או לטעימת התבשיל, (א.ה. ז"ע מהו שכתב "ספק אם כונתו לאכילה או לטעימת התבשיל" וכי האדם אינו יודע האם כונתו לטעימה או לאכילה. שמואל זכאי) לכן משום סב"ל לא יברך אבל אחר הרבה פעמים שטועם ודאי כונתו לאכילה ואכילה מעלייתא היא.

שם אות נח

ג. מה שהקשה מאי שנא מש"כ בש"ע כאן ממש"כ לעיל סי' רד ס"ח דשם כתב "כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמם טוב והחיד נהנה מהם מברך עליהם תחילה וסוף" א"כ מוכח מהכא אף שאין כונתו לאכילה אלא לרפואה מ"מ מברך תחילה וסוף, וא"כ מאי שנא מהכא שאם כונתו לטעום התבשיל לידע אם חסר מלח או תבלין שא"צ לברך. ולעניינתי יש לחלק פשוט דבטעימת התבשיל אין כונתו כלל לאכול אלא רק לידע מה חסר בתבשיל ולולי היה יודע ממקום אחר לא הוה צריך לטעום התבשיל משא"כ הכא שהרפואה טעימה לחיד ודאי כונתו לאכילה אע"פ שמועיל אכילתו גם לרפואה.

בגליון "יתד המאיר", ניסן תשע"ג סי' תריח.

ד. הביא מה שהקשה החיי אדם בסוף ספרו על פירש"י בתהילים שאומרים מזמור לתודה בקרבן תודה והרי הלכה היא שאין אומרים שירה על קרבן צבור ותירץ ע"פ הרמב"ם דאה"נ אומרים שירה אבל הוא בזמן הסמיכה ועי"ש שהקשה על תירוצי החיי אדם מהא דאיתא בסידור רש"י להדיא שמזמור זה אומרים אותו הלויים בבית המקדש ונשאר בצ"ע ולענ"ד לתרץ דאה"נ על כל עולות הצבור שהם חובה ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין אומרים שירה וכמ"ש הרמב"ם להדיא הלכות כלי המקדש פ"ג ה"ב אבל מ"מ אין איסור נמי לומר שירה על קרבנות אחרים וכל מה שכתב הרמב"ם הוא רק לענין על מה חייב לומר שירה וכן מוכח ממשנה בכורים פ"ג מ"ד דאמרו שירה על הבאת ביכורים אף שאינה עולת חובה של צבור וכן אמרו הלל שהוא שירה על קרבן פסח כדתנן בערכין י ע"א ובשנים עשר יום החליל מכה לפני המזבח בשחיתת הפסח וכו' והחליל מכה היינו ע"י הלויים כדאמר שם אין פוחתין משני חלילין והיינו לשני לויים כדכתב רש"י עי"ש.

בגליון אייר תשע"ג סי' תרלב אות סה

ה. מש"כ נכח השלחן טעם אחר הוא מכיון שתיבות אדון כל הנשמות ומושל בכל הבריות מורות על מלכות טפי מתיבות אתה בראת, אתה נפחת, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבוא.

שם אות סו

ו. כוונת המ"ב ס"ק ג וכן מש"כ בשעה"צ להצריך לאכול דבר מתוק קודם הוא כדי שיתברר ודאי שאכילת הדג מליח הוא העיקר (ואינו כמו שכתב המחבר שליט"א משום דהכא חשש חולי והתם חוסר נוחות) אבל אה"נ אם היה מציאות שיהא מוכח ודאי שאכילת הדג מליח הוא העיקר לא הוה צריך לאכול קודם לכן דבר מתוק, ולכן דוקא באכילת דג מליח אם לא אכל קודם דבר מתוק אינו מבורר שהוא העיקר דאפשר מה שאוכל פת עמו כי רוצה הוא ג"כ בפת, וממילא אם רוצה בשניהם פת חשיבא והיא העיקר משא"כ לקמן (ס"ק ה) גבי יין שרף מוכח יותר דהפת היא למתק החריפות. ואפשר דהטעם כיון דביין שרף שם רוצה הוא בשתיה ולא באכילה וא"כ במה שמכניס עצמו לסוג אכילה היפך רצונו שרוצה לשתות ולא לאכול, א"כ מוכח שאוכל הפת רק כדי למתק החריפות משא"כ דג מליח הוא נמי בסוג אכילה ולכן אם לא אכל דבר מתוק קודם לכן אינו מבורר דיו שאוכל פת רק כדי שלא יזיקנו דאפשר דרוצה גם בפת.

בגליון תמוז תשע"ג סי' תרנז אות ו

ז. מה שהקשה דבשעה"כ כתב שקודם יחבר אגודות ההדס ואח"כ יברך עליהם ובכה"ח בסי' רסב ס"ק ח כתב להיפך שקודם יברך ואח"כ יחבר ב' אגודות ההדס י"ל דמ"ש בכה"ח הוא ע"פ ספר שרף פרי ע"ח שער ליל שבת פ"ד דף צה ע"א עי"ש ואפשר כיון דהבין דאין נפק"מ בסדר והעיקר הוא לכוין לחבר ב' האגודות שהם כנגד שמור וזכור וכיון שמצא בשרף פע"ח שלדבריו מראה יותר רמז לחבור הנ"ל לכן כתב בסדר הזה שקודם יברך ואח"כ יחבר וכו'.

בגליון תמוז תשע"ג סי' תרנז אות ח

ח. מה שהקשה וצ"ע על המלבי"ם (עי' צפירושו המורה והמורה על ספרי) שפירש נא השניה היא מלשון עתה, ולעניינתי לא הבנתי מה הקושיא, הרי מ"ש בספרי בעי ב' תחנונים הוא מ"ש "קל נא" ואינו ענין ל"רפא נא לה" שהוא ענין הבקשה שהוא מבקש אח"כ רפא נא לה.

ט. בספר הרוקח פרשת נשא כתב אם היו ג' מאות כהנים נושאים כפיהם בהר הזיתים היה בא משיח צדקנו (כך מציאם נשמו) והקשה שם וצע"ג דמה לכהן בבית הקברות ולענ"ד י"ל דיעמדו בהר הזיתים במקום שאין שם קברים דהא הר הזתים גדול ורק על חלק ממנו יש קברות.

י. עוד שם, כתב בפלא יועץ ערך מיתה דשיעור קבר הוא אמה על אמה והקשה שם דב"ב ק ע"ב תנן וכוכין ארכן ד"א ורומן שבע ורחבן ששה. וי"ל דמייירי בקבר שמלמעלה הוא אמה על אמה והולך ומתרחב למטה לאורכו ד"א א"נ מש"כ בפלא יועץ ויקבר יקברוניה באמה על אמה שם תהא קבורתו" וכו' כונתו על המצבה שהיא כאמה על אמה.

יא. בפלא יועץ ערך תשובה (גד"ה הנה כי כן) כתב מי לנו גדול מדוד המלך ע"ה שלאחר שהפליא לעשות אעפ"כ אמר וחטאתי נגדי תמיד והקשה שם דהא מזמור זה אמר דוד מיד בבוא אליו נתן הנביא כמפורש שם והיה זה קודם לכל מעשה תשובתו וצ"ע. וי"ל דאה"נ דמזמור זה אמר דוד מיד בבוא אליו נתן הנביא אבל תיכף שאמר לו שב בתשובה והתפלל חנני אלקים כחסדך וכו' וחטאתי נגדי תמיד.

יב. כתב בפלא יועץ ערך ישרות וז"ל "ובודאי שהנוטל ממון מחבירו על פי הדין שלא ע"פ היושר עתיד ליתן את הדין וחייב בדיני שמים כגון הנותן פקדון לחבירו ונגנב או נאבד ממנו שאף אם הדין מחייבו לשלם אינו מן היושר שישולם לו רעה על החסד שעשה על לא חמס בכפיו" והקשה שם במאי איירי אי בשומר חנם פטור הוא מגניבה ואבידה ואם בשומר שכר איירי הרי חייב הוא בגניבה ואבידה ומהו החסד שעשה וצ"ע. ואפשר דמייירי בשומר חנם שלא שמר אותו בשמירה מעולה כ"כ דאע"ג דמדינא חייב לשלם משום דחשיב סו"ס פושע וכגון מש"כ בש"ע חו"מ הלכות פקדון סי' רצא ס"ב "מי שהיה מהלך בדרך וא"ל חבירו הולך עמך אלו המנעלים ואמר לו הניחם כאן על החמור והניחם שם ולא קבלם הנפקד בידו אלא כמו שהניחם המפקיד על החמור כך הולכים ולא קשרם והלך לו מן הצד להסך רגליו והניח החמור על אם הדרך ונאבדו המנעלים הוי שומר חנם והוה ליה פושע וחייב לשלם" מ"מ אינו מן היושר שישולם לו רעה על החסד שעשה על לא חמס בכפיו שהרי השתדל לשומרו כראוי.

בגליון תמוז תשע"ג סי' תרס אות עב

יג. מה שהקשה הא הוה מצי להביא ראיה להבית יוסף מהגמ' (נרכס נמ:) דאיתא התם הרואה את חבירו לאחר שלשים יום מברך שהחיינו, וכן פסק בש"ע סעיף א'. ומשמע כל ל' יום בעי לברך על חבירו כ"ז שלא ראהו, וא"כ מוכח דאפשר לברך שהחיינו על דבר שנתחדש פעמיים בשנה. הנה לענ"ד נראה לחלק דשאני רואה את חבירו שקשור אליו לכן חודש שלא ראהו אפשר דחשוב כשנה, משא"כ פרי. (א. ה. הנה שזכר לאחר זמן מלאמי תל"מ שכבר קדמני צוה הגינת ורדים בגן המלך (סימן כד) שלאחר שהציא הראיה מדברי התוס' גבי מנחות, כתב צוה"ל: ועוד נראה לומר דצנצ"ר מהך שיעורא מזכרין שהחיינו, שכן מלאנו ברואה את חבירו שקצו לו זכרה שהחיינו, וקצו לו זמן משלשים יום לשלשים יום. ומעתה נראה שקציעות זמן שהחיינו יספיק לשלשים יום בלבד. עכ"ל. וכן מלאמי להג"ר אייזיק חזר וז"ל צוה"ל שז"מ צנצ"ר עולם (א"ח סימן לא) שנתחילה כתב מדנפשיה את הראיה מדברי התוס' גבי מנחות, ואחר כך הוסיף צוה"ל: והיה נראה לדינא דגם אם הפרי מתחדש אחת לשלשים יום, מזכרין שהחיינו, דשלשים יום הוא זמן קבוע לזכרה שהחיינו "כדאיתא בפרק הרואה, דהרואה את חבירו אחת לשלשים יום מזכרין". עכ"ל. והרי זה מצוה כדברינו. שמואל זכאי.

בגליון אב תשע"ג סי' תרעד אות י

יד. מה שהביא בשם אוה"ח "שציוו גדולי ישראל כשאומרים לישועתך קוינו" וכו' כעין זה כתב בפרשת מצורע פי"ד פסוק ט ושם כתב שהאריז"ל הוא שכתב זאת ולא גדולי ישראל (לשון רז"ס) וגם שם לא הזכיר באלו תיבות לכוין אלא כתב בסתמא שצריך לכוין בתפילה הקבועה להתפלל על זה הצדיק שלא ימות ולכן בפשטות הוא כמ"ש הרב שליט"א שהוא ט"ס אבל על צד שאינו ט"ס היה אפשר להביא כעין ראיה מזוהר פרשת פנחס דף רכג ע"א דכתב "דלותי ולי יהושיע דלא ימות משיח בן אפרים" א"כ מצינו שפיר דשייכא ישועה גבי משיח בן יוסף שלא ימות ולכן י"ל נמי דשייך שפיר לכוין על משיח בן יוסף שלא ימות כשאומר לישועתך קוינו כל היום וכן יש להוכיח מעט משעה"כ בדרושי העמידה דרוש ו דכתב וז"ל "ובאומרך כי לישועתך קוינו כל היום תכוין לצפות ולקוות בכל יום ויום לישועתו יתברך כדי שלא תתבייש בעת פטירתך כשיעמידוך לדין וישאלוך צפית לישועה כמ"ש רז"ל במס' שבת פ"ב (לא ע"א) עכ"ל. וא"כ חלק מצפיה לישועה שהוא ביאת משיח צדקינו הוא שלא ימות ח"ו ואפשר אם כנים אנחנו אזי נפק"מ למי ששכח לכוין בתיבות וכסא דוד עבדך דמצי עכ"פ לכוין בלישועתך קוינו כל היום.

בגליון אב תשע"ג סי' תרעז אות עד

טו. אפשר כיון דהרא"ש כל מה שפסק הוא מכח גמ' בערכין, וכיון דאפשר לפרש הגמ' בערכין אחרת וכמ"ש הסמ"ג דקאי כשאוכלות עם אנשים, ואפשר גם הרא"ש אם היה רואה דברי הסמ"ג בפירושו על ערכין הוה מפרש כותיה, לכך לא פסקינן כותיה. ועוד ידידע רוב דברי הסמ"ג הם דברי הרמב"ם, וא"כ אפשר דגם מה שכתב כאן הסמ"ג הוא נמי דברי הרמב"ם (ואף לאינו מפורש צמ"ס אפשר ללמד הסמ"ג מתוך דבריו) וידוע דהבית יוסף פוסק כהרמב"ם נגד הרא"ש לכך פסק הכא דלא כהרא"ש.

בברכת התורה, חזקו ואמצו.

חיים א. מח"ס "ברכת חיים" ועוד, ירושלים

~~~~~ ❧ מאמרי הגות ומחשבה ❧ ~~~~~

סימן כו

הרב יוסף הררי רפול

כולל "קדשים" אור דוד
ביתר עילית

סדרת מאמרים בענין חכמת¹ הגימטריא / א

א. מקורה ומעלתה של הגימטריא | ב. ביאור תיבת גימטריא ומהי חכמה זו | ג. אופני חשבון האותיות | ד. בענין גימטריא עם הכולל | ה. האם ראוי לאדם להתעסק בחכמה זו

א. מקורה ומעלתה של הגימטריא

אחד מדרכי הלימוד באגדה הוא ע"י חשבון הגימטריא, וכמו שאמר רבי אליעזר ברבי יוסי הגלילי, בברייתא הנקראת ברייתא דל"ב מדות (הוצא נסוף מס' נרכות מדה כ"ט ול', ונהליכות עולם שער ד' פרק א'), 'ואלו הם שלשים ושתים מדות שההגדה נדרשת בהן, דתניא רבי אליעזר ברבי יוסי הגלילי אומר, בשלשים ושתים מדות ההגדה נדרשת בריבוי ובמיעוט וכו' מלשון נוטריקון מלשון גימטריא אם לחשבון האותיות אם לחילוף זו בזו וכו'.

וראינו בגמרא (מיר ה'), שלמדו רבותינו דין ע"י גימטריא, והוא כמה הם ימי נזירותו של המזיר עצמו מן היין בסתם בלא לפרט את מספר הימים. וכך אמרו שם: 'מנהגי מילי דסתם נזירות ל' יום, אמר רב מתנא אמר קרא (צמדנז ו' ה') "קדוש יהיה", יהיה בגמטריא תלתין הו"². ועיין בגמ' בנדרים (ל"ג), כמה וכמה גימטריאות בענייני אגדה, ע"ש. ועוד עיין במדבר רבה (קמס פ"י פ"א כ"א), כמה גימטריאות באגדה.

וחכמה זו היא מכלל החכמות שראוי לחכם להשתלם בהם, וכמו שאמרו בגמ' בתרא (קל"ד) על רבן יוחנן בן זכאי (שהיה הקטן שנמלמדי הלל³), שלא הניח מקרא ומשנה וכו' וגימטריאות.

¹ העירני מו"א ועט"ר הרה"ג ר' שלמה שליט"א, דלכאורה אין לקרוא לזה חכמת הגימטריא, מפני דבמשנה באבות אמרו שהגימטריאות הם 'פרפראות לחכמה', משמע דאינה החכמה בעצמה. ונומתי לו, דיתכן לומר דכיון דחכמת המספר היא אחת מז' חכמות, והגימטריא היא בנויה כולה על פי החשבון (וכפי שכתב הרמב"ם בספר החכמה), נראה דשייך שפיר לומר עליה חכמה. ולפי מה שביאר התוס' יו"ט באבות (נצי"ק דגרי רש"י וה"ר צ), דתקופות וגימטריאות הם פרפראות לחכמת האלהות, ודאי ששייך לומר עליהם לשון חכמה, כיון דהם מחמת עצמם חכמה הם, ובמה שאמר התנא פרפראות לחכמה כוונתו שהם פרפראות לחכמת האלהות.

² ולשיטת בר פדא שם, לומדים זאת מדכתיב בפרשת נזירות לשון נזיר ל' פעמים חסר אחת (ע"י רש"י שם).

³ בגמרא שם איתא: 'תנו רבנן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, שלשים מהן ראויים שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו, שלשים מהן ראויים שתעמוד להן חמה כיהושע בן נון, עשרים ביוניים, גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי'. וכתב ברבינו גרשום, 'גדול שבכולם - שבביוניים'. ואפשר לומר דכוונתו היא גם על קטן שבכולם שהוא בביוניים דוקא, ולא בכל התלמידים. אך יש להעיר, מהא דאיתא בירושלמי נדרים (פ"ה ה"ו), שמונים זוג של תלמידים היה לו להלל הזקן, גדול שבהן יונתן בן עוזיאל. והקטן שבהן רבן יוחנן בן זכאי. פעם אחת חלה, ונכנסו כולן לבקרו עמד לו רבן יוחנן בן זכאי בחצר, אמר להן [הלל לתלמידיו], היכן הוא הקטן שבכם, שהוא אב לחכמה ואב לדורות וכו', ע"כ. משמע שהיה הקטן שבכל התלמידים, וא"כ דקדק רבינו גרשום מאור הגולה בדבריו, לומר 'גדול שבכולם - שבביוניים', דדוקא גדול הוא הגדול שבביוניים, אך קטן הוא הקטן שבכל התלמידים. הן אמת, שבקרוב העדה שם ביאר, היכן הוא הקטן שבכם, כלומר אותו שהוא מקטין עצמו מכולם. ולפי זה אפשר לומר, דכוונת רבינו גרשום היא גם על הקטן שהוא בביוניים דוקא ולא בקטנים. שוב ראיתי בסדר הקבלה להראב"ד שכתב, 'ושמונים תלמידים היו לו [להלל], גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל, קטן שבכולן רבן יוחנן בן זכאי'. משמע מדבריו, שכוונת הגמרא היא על גדול וקטן שבכל התלמידים כולם ולא רק בביוניים.

עליה אמרו חכמינו ז"ל במס' אבות (סוף פרק ג'), 'אמר רבי אלעזר בן חסמא' תקופות וגימטריאות הן הן פרפראות לחכמה'.⁴ וכתב שם רבינו יונה שהם פרפראות לחכמה מפני שיש בהם חשבונות רבים וחכמת החשבון מחדדת את האדם.

וכתב הרמב"ן (בהקדמה לזרעיה), דכל מה שנאמר למשה בסיני נכתב בתורה או בפירוש או ברמז או בגימטריאות. והיינו שחלק ממסירת התורה היא ע"י גימטריאות.⁵

וכעין זה כתב רבינו בחיי (אבות שס), 'גימטריאות הן חשבון האותיות שבו תלויין כמה טעמי תורה והרבה רמזים נסתרים שבתורה מקובלים ע"י גימטריא'. וע"ש שמביא כמה מקומות מהגמ' שלמדו חכמינו הלכה או אגדה ע"י גימטריא.⁶

מכאן שחכמת הגימטריא שורשה במקום קדוש ועליון, וחכמה היא לכוון לאמיתות החשבון. וכבר כתב רבינו התוספות יום טוב (אבות שס), שחכמת הגימטריא קדמה בזמן לחכמת התקופות, ומה שהתנא הקדים וכתב תקופות וגימטריאות, הוא מפני שהתקופות הם חשובים יותר מגימטריאות, וסידרם התנא לפי סדר חשיבותם, אך הגימטריא יותר מוקדמת בזמן.

וכתב רבינו יאיר בדרך בספרו חוות יאיר (סי' ר"י), 'מצאתי בספר כנפי יונה (להרמ"ע מפאנו) שאם אפשר להעלות פסוק מכתבי קודש לרמז ראשי תיבות וסופי תיבות וגימטריא לשמות הקדושים וענייני עליונים מה טוב ומה נעים וכו', רק אשר נתן ה' בלבבו והוא מוטעם ונכון בלי דוחק אל ישלך אחר גיוו רק יכתבנו לזכרון ויהיה בעיניו כמוצא שלל רב כי הוא סימן טוב לנשמתו חלק אלוה ממעל שיש לו יניקה ומבוא במקום גבוה וקדוש יאמר לו', עכ"ל בקיצור.

ובמדרש תלפיות (ענף גימטריאות ד"ה נחזור לעניינינו) כתב, 'שער הגימטריא גדול ונכבד, ומעורר השכל לירד לעומק של דברים, דרך משל אריה בגימטריא גבורה וכן יראה וכן רוגז, וכולהו איתנהו ביה. וע"ש עוד שמביא כמה דוגמאות איך ע"י גימטריא מתגלה עומקה של התורה'.⁷

וכתב הגאון חיד"א (דנש לפי מע' ג' אית כ"ז), שמו"ה רבי שלמה אלקבץ בספרו מנות הלוי, נתן שבח למי שרומז דברי רבותינו ז"ל בגימטריא.

וכבר כתב לנו תלמידו המובהק של הגאון מוילנא הגאון ר' מנחם מנדל משקלוב בהקדמת ספרו דרך הקודש, וז"ל: 'מצאתי ספר קדמון קודם הרב הקדוש האריז"ל בכתב, ובתוכו הרבה דברים טובים ומתוקים ונמצא כתוב בתוכו,

⁴ ובתוס' יו"ט (שס), כתב ששמו היה רבי אליעזר חסמא ולא בן חסמא, ע"ש. ובמדרש שמואל (סוף פ' ג') כתב בשם הרב ר' אפרים שנקרא חסמא על שם שחזר ונתאמן ונתחכם ונעשה חסין בתורה, כדאיתא בויקרא רבה (כ"ג ד').

⁵ והוא בעצמו גם כן היה בקי בכל התורה וגם בחכמות אלו, וכמו שאמרו במדרש עשר גליות (הוצא נאמר המדרשים עמוד 437), עשרה חכמים שלא הניחו כל המידות של תלמידי חכמים, ומכללם רבי אלעזר בן חסמא שהיה בקי בתקופות וגימטריאות. ובגמ' הוריות (י'). איתא, דר' יהושע אמר לו לרבן גמליאל, שתלמידו ר' אלעזר חסמא מרוב חכמתו ופולפולו, יודע לשער בחכמה נפלאה כמה טיפות יש בים. ובגודל התמדתו בתורה, עיין בקרן אורה שביאר את מה שאמרו שהיה משער כמה טיפות יש בים דאיירי בתורה, וז"ל: יכוין כי גודל התמדתם בתורה היא עד שהם משערים כל טיפה וטיפה מהם. היינו שסופרין כל רגע ורגע, ולא יפנו לירד אל ים חמדת הזמן אפילו על רגע אחת.

⁶ וכן כתב בספרו 'ספר הגאולה' (שער ראשון פרק א'): אבל קבלה ביד רבותינו ז"ל חכמי התלמוד הקדושים, כי נמסרו למשה בסיני גימטריאות ידועות, להיות זכר ואות לענין הנאמר על פה, עם שאר התורה שבעל פה.

⁷ וביתר ביאור כתב בספרו כד הקמח (ל"ט), וז"ל: ומכלל המצות המקובלות היא מצות ציצית, ומרוב הפלגת עלויה, אמרו רבותינו ז"ל שהיא שקולה כנגד כל המצות. ונכנסו בזה על דרך גימטריא, והוא שאמרו ציצית בגימטריא ת"ר, ח' חוטים וה' קשרים הרי תרי"ג. וידוע לכל משכיל, כי המתבונן בעיקרה, יראה שהיא שקולה כנגד כל המצות, וימצא כי שם שורש כל המצות, וסמכו קבלתם וידעתם אל הגימטריא, כדי שתהא הגימטריא מופת ועדות על הקבלה שבידם, כי הקבלה עיקר גימטריאות אינן אלא פרפראות לחכמה.

⁸ וכן מביא שם (ד"ה דע לך) את מה שידוע בעולם, שהנקרא בשם יוסף עלול לקנאה יותר מאחרים, וז"ל: ודע לך, ששלשה פעמים ב"ן או ג' פעמים אליהו עולה יוסף, והוא עולה כמנין קנאה, ועל כן עלול לקבל היזקים מהקנאים הפחותים בעל שם זה.

וז"ל: ודע כי כל חכמי המספר אמרו, כי חכמת המספר הוא יסוד כל החכמות והיא חכמה מושכלת מהרה ומופת', והנה חכמי התלמוד גילו לנו שבזו החכמה היחל הקב"ה עולמו ובה חתמו, ודע כי מלת חשבון נגזר מלשון מחשבה, והיא הצורה הראשונה הנשפעת מהנשמה המושכלת, וכשהנשמה זכה, מחשבותיה זכות וטהורות ונקיות, גם נוכל לומר כשהמחשבה זכה הנפש זכה, מפני שנכיר הנפש מן המחשבה והמחשבה מן הנפש, והכל בחשבון, עכ"ל. וכן הקדוש הרב האריז"ל הלך בדרך זה כידוע מספריו וכן קבלתי מאדמו"ר הקדוש החסיד רשכבה"ג רבינו אליהו זצוק"ל, ועל זה העמיד ספריו. אך צריך שיהא החשבון מושכל בשכל נגלה ונעלם, וע"כ הסתירו קדמונינו, וכל דבר ודבר הסתירו הנעלם בהנגלה ממש, והכל תלוי ביראת ה', כי לזה צריך סיעתא דשמיא שיבא על דבר אמת, ואז נראה ונגלה לעין כל האמת במופתיה. והוא ממש כמו אבן ספיר אשר במקומה הנכון וראוי לה מאירה מאד, וכשאינה במקומה הראוי לה אינה מאירה, וגם מושכלת בשכל מזהיר בהזהרה נוראה לאהבה וליראה את השם הנכבד והנורא ולבבו יבין יראת ה', עכ"ל.

ואמר הגאון ר' זלמן מוילנא (פולדוט אלס ח"א דף מ"ו:), 'גימטריאות הנאמרים בלא דוחק והם ערבים לשומעיהם הם המכוונים בעצם וראשונה, ונדמו ליין הנוזלים מהענבים מעצמם, והפירושים המשוונים המה כיון היוצא בדוחק מכח הדורך בגת, שמעורבים בחרצנים וזגים ושמרים'.

ועיין להגאון רבי צבי שלעז בספרו נפלאות מתורת השי"ת (פרק ס"ו), שהאריך להוכיח על חכמת הגימטריא, וז"ל: 'הנה בדבר הגימטריא רבים ימאנו בזה ולא יתנו שום מקום להוכיח איזה דבר מהגימטריאות, אולם רבים וכן שלמים אחזו בזה עד מאד'.

ובספר הגימטריאות (פר' האזינו) לרבי יהודה החסיד, הביא ראייה ללימוד הגימטריאות מהתורה. 'מניין לגימטריא מן התורה – שנאמר (דברים ל"ז מ"ז) "כי לא דבר רק הוא מכם", כי לא דבר רק הוא מכם בגימטריא גימטריאות'.

וכן כתב תלמידו של רבי יהודה החסיד הגאון רבי אלעזר רוקח מוורמייזא המפורסם בספריו 'הרוקח', וז"ל: גימטריא לגימטריאות מן התורה שנאמר "כי לא דבר רק הוא מכם" בגימטריא גימטריאות, כי כל דבר עולה על פי החשבונות, (פירוש הרוקח על המורה ריש פרשת נחלשית).

ובספר נפלאות מתורת השי"ת (ס"ט) הביא, משל על ענין זה, לאיש חכם מאד, הידוע כמדקדק גדול בכל דבריו, הן במכתביו או במגילת ספריו, ואין בדבריו לא חסר ולא יתר, וגם שמענו מפי אנשי אמת כי בכתביו יש רמזים מוסתרים וכוונות טמונות וצריך לעיין בהם היטב, הרי ודאי שכל בר דעת ישים אל לבו לדקדק בכתביו וספריו על כל תג ותג לראות מה נרמז בו. ואם כך באדם כל שכן וקל וחומר לתורתנו הקדושה, שאם אנחנו רואים בה כפל לשון או חסר ויתר, שהרי אי אפשר שיהיה בה ח"ו מום ושמץ מותר כי מן השמים היא, ובפרט כי באזנינו שמענו מפי הקבלה כי על כל קוץ וקוץ שבה יש תילי תילים של הלכות ורמזים וסודות, ודאי וודאי שיש לנו לדקדק אחריה ולראות מה רמזה לנו בכל מקום.

⁹ וכתב שם עוד, וכשאיני לעצמי נראה כי יש ויש, יש גימטריא שהיא רק פרפראות לחכמה, ויש שהיא עיקר ויסוד, ואבאר מעט והוא: א. השכל מחייב במקום שיש שינוי לשון ותיבה משונה מכפי טהרת הלשון, הוא מורה באצבע כי שם רמז מה. ב. השכל מחייב במקום שלא יוכל הקרא לכתוב המספר בהדיא מאיזה טעם, שם הגימטריא אמת. ג. במקום שיש תיבה מיותרת השכל מחייב מאד שהוא מרמז על הגימטריא. ד. נראה שאין הגימטריא טוב, רק אם מרמז מאותו ענין שהכתוב מדבר בו. ה. במקום שבהרבה מקומות מרמז הגימטריא על עניין אחד, אז נראה כי הוא רמז נכון. ו. במקום ששנים או שלשה גימטריאות מחזקים זה את זה, הוא מורה שהוא נכון. ז. במקום שיש מלא או חסר ועל ידי זה יצאה הגימטריא, זה השכל מחייב שהכוונה במקום ההוא הגימטריא, כי התורה הקדושה בודאי נכתבה בדקדוק ובפרט בחסרות ויתרות, כי המדייק כותב ספרו בדקדוקים בלי חסר ויתר, וכל שכן תורתנו הקדושה, ועל כרחק כי הגימטריא דשם הוא אמת. ח. לבעלי קבלה יש הרבה גימטריאות בתורתנו הקדושה ובנביאים בשמות הקדושים, והם כולם אמת, כי הוא עיקר התורה, כי כל התורה כולה משמותיו יתברך, עכ"ד וע"ש עוד.

סימן כז

הערות בסידור התפילה

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד
ירושלים

מקור ושורש אמירת "מה נאמר"

* **מה נאמר לפניך יושב מרום וכו'.** מקור תפלה זאת הוא בתפילות יום כפור, שאחרי הוידי שבתפילות העמידה אומרים מה נאמר לפניך וכו', [והוא שייך שפיר לוודי, שאחרי שמתודה על עונותיו אומר מה נאמר לפניך וכו', כלומר מה יש לנו להשיב על העבירות שבידינו, יה"ר מלפניך וכו' שתמחול לנו וכו'], ומשם הועתקה לתחנונות שני וחמישי, והיא מובאת בסדור ויניציה רפד, תפלת החודש, ועוד, בתחנונות שני וחמישי, אחרי הוידי.

והנה בסידורים הנ"ל אין אמירת וידי בכל יום, אלא רק בתחנונות שני וחמישי, שבין תחנונות שני וחמישי יש וידי ומה נאמר לפניך וכו'. (אלא שנסידור ויניציה רפ"ד אין י"ג מדות אחרי וידי, (רק אחרי אל מלך יושב וכו'), ונתפלת המודש יש וידי ואחריו מה נאמר וכו' יה"ר מלפניך וכו' ואחריו אל מלך אפים וי"ג מדות). אבל היום נהוג לומר וידי בכל יום, וכן נהוג לומר בשני וחמישי את הוידי לפני תחנונות שני וחמישי, וזה עפ"י שער הכוונות (ענין נוסח התפלה), שכתוב שם שיש לומר וידי בכל יום, ושכשני וחמישי יש לומר אל מלך יושב וכו' אחרי נפילת אפים, ע"ש.

ונחלקו המנהגים היום מתי יש לומר את מה נאמר לפניך וכו' בשני וחמישי, יש נוהגים שאומרים אותו כאן (אחרי אסירי התקוה), ויש נוהגים שבשני וחמישי אחרי וידי אומרים מה נאמר וכו', יה"ר מלפניך וכו', אל מלך אפים וכו'. וכאן אחרי אסירי התקוה מתחילים מיד והוא רחום. (וצמנחם אהרן (כלל יז אות טו) כתב ששני וחמישי יאמר כאן וידי אחר נסדר א"צ כמו שסידרתי לעיל (ע"ש כלל יז אות ד), ואחריו יאמר מה נאמר וכו', ואחריו יחזור לומר י"ג מדות, ע"ש, אבל לא נהגו כדבריו).

ובספר ברית כהונה (מערכת ו' אות ו') כתב שמנהגם (צג'צא) לומר מה נאמר לפניך וכו' אחרי הוידי, ולא כמ"ש בסידורים מה נאמר באמצע אל מלך יושב, וכתב שבכה"ח סי' מ"ח ס"ק א' ד"ה נפילת אפים בשם האריז"ל (נשער הכוונות ענין נוסח התפילה) משמע כמנהגם, לומר מה נאמר לפניך אחרי הוידי, ע"ש. ושוב כתב שרבי מצליח מאזוז (הי"ו) [זצ"ל, הי"ד] העיר ע"ז דמהבא"ח משמע שאין להפסיק בין הוידי לנפ"א במה נאמר וכו', ע"ש. וכן מסודר בסידורי תפילה הבאים מעירק, שכפי הנראה נסדרו עפ"י שיטת בעל הבא"ח, לומר מה נאמר בתוך מלך יושב. [א"ה: ובסידור מנצור כתוב שבשני וחמישי נוהגים "בארץ ישראל" לומר מה נאמר וכו' בין וידי לי"ג מדות, ע"ש. ושוב באל מלך וכו' כתוב בסתם תפלת מה נאמר וכו' בתוך תחנונות שני וחמישי ע"ש], עכ"ד. והשיב לו ע"ז ההמ"ח שבכף החיים (הנ"ל) משמע כמו שאנו נוהגים (לומר מה נאמר וכו' צוידו), וכן הוא בסידור חקת עולם הנדפס בשנת תרנ"ג בירושלים וכו', וכן ראיתי בסידור הרש"ש ז"ל, ומדברי הבא"ח הנ"ל אין ראיה וכו', וכן (מדפוס) [מסידור] שנדפס ע"פ שיטתו אין ראיה וכו', ויותר יש לסמוך על סידור חקת עולם וכו', וכן ראיתי בכת"י הרב המקובל מהר"ם עידאן שהועתק מכת"י שקבל מחכמי בית אל מהרש"ש ז"ל וכו', עכ"ד. ועיין מה שהשיב ע"ז בשו"ת איש מצליח ח"א סי' כא.

* בס"ד, לאחרונה אני עוסק בכתיבת פירוש נרחב על הסידור, (יה"ר שהשי"ת יסייעני לגמור מלאכת הקדש הזאת בהקדם אמון), ובס"ד תוך כדי הכתיבה מתחדשים לי הרבה חידושים ופרפראות על הסידור, וחשבתי לכתוב מידי פעם חידושים בבמה הנכבדה של הירחון "יתד המאיר".

והנה בשו"ת יבי"א (מ"ח סי' יא אות כג) כתב שמנהגנו הוא כמנהג ארץ ישראל, שאומרים מה נאמר וכו' אחרי הוידוי, והעתיק (צקלור) את הברית כהונה הנ"ל, ע"ש. [ובחליכות עולם ח"א (על הצא"ח פרשת כי תשא) דף רמא כתב שבכל מקום יעשו כמנהגם]. ולעומת זה בשו"ת איש מצליח (מ"א סי' כא) ס"ל שהעיקר כמנהג סידורי בבל, לומר מה נאמר וכו' רק בתוך התחנונות של שני וחמישי (אחרי אסירי התקוה), ע"ש. (אצל כתב שלל נא לערער על מנהג אלו שנהגו לאומרו צין הודיו לנפ"א, ע"ש). ועיין עוד מה שכתב ומה שציין בענין זה בציוני תשובות (נש"ע אולרות ספרד) סי' קלא אות א', ובאורחות ציון (מולפי) פ"ט הערה יז, ובעלי הדס פרק ב' סוף אות נט, ובחסד לאלפים ר"ס קלא, ובהערות המהדיר (מהדורת שיט ישראלי) שם, ובילקו"י סי' קלד הערה ג', תפארת יוסף (זליכה) סימן לב, ועיין עוד בקמח סולת "הלכות וידוי של שני וחמישי" אות יט, שכתב וז"ל אחר שיאמר לכודים אסירי התקוה יאמר תכף והוא רחום יכפר, עכ"ל. וכן כתב השלמי ציבור בדיני הוידוי (דף שג נמהדורת אהנת שלום) בשם "האר"י זלה"ה במנהגיו" שיאמר אל תעש וכו' עד אסירי התקוה ואח"כ תאמר והוא רחום, עכ"ל. אלא שלא ידעתי מהי כונתו "האר"י זלה"ה במנהגיו". (ועיין מה שכתבנו בזה להלן). אמנם בסידור עבודת התמיד ס"ל שאומרים מה נאמר לפניך אחרי אסירי התקוה, ע"ש.

ולענ"ד יש להעיר עוד, דנראה שהמנהג לומר מה נאמר לפניך וכו' בין הודוי ל"ג מדות הוא נכון מאד, כי מקור תפילה זאת הוא בתפילות יה"כ, שאומרים מה נאמר וכו' אחרי הוידוי, וכתבתי לעיל שזה משום שהוא שייך לוידוי, שאחרי הוידוי אמרין מה נאמר לפניך וכו', כלומר מה יש לנו להשיב על העבירות שבידינו, יה"ר מלפניך שתמחול לנו וכו', ע"ש. וגם ר"ד אבודרהם (תפילות כפור דף רפג) והר"י בר' יקר (מ"צ עמ' קז) וסידור הרוקח (מ"צ עמ' תרס"ז) פירשו מה נאמר וכו' כהמשך לוידוי, ע"ש. ועיין גם בטור ר"ס תרו. וא"כ מסתבר מאד לומר אותה אחרי הוידוי, כי היא שייכת לוידוי, וכן"ל. שוב ראיתי בשו"ת איש מצליח סי' כא הערה מהגאון נאמן שליט"א, דמשמע ביוםא דף פז ע"ב דתפילת מה נאמר וכו' אתה יודע רזי עולם וכו' תקנה רב, ועיקר וידויא אבל אנחנו חטאנו וכו', ע"ש. ועיין עוד סידור עבודת ישראל דף 416, ואוצר התפילות ח"ב דף תקנט ע"ב, ע"ש. ועדיין צ"ע.

שוב אחרי כותבי כ"ז בא לידי קובץ ויברך יהודה (משרי תשע"ד), ושם יש מאמר ארוך של ר' יוסף חיים מזרחי בענין זה, עש"ב, ואין להאריך כאן, אבל אציין לכמה דברים חשובים שכתב שם. ותחילה האריך לבאר שדעת הבא"ח היא שאומרים מה נאמר לפני והוא רחום, ע"ש. ושוב הביא כמה מקובלים דס"ל שאומרים מה נאמר אחרי הוידוי, כגון סידורי הרש"ש וסידור ר' חיים כהן וקמח סולת ונגיד ומצוה, [א"ה: והנה לעיל הבאתי מהשלמי ציבור בשם "האר"י זלה"ה במנהגיו" שאומרים מה נאמר אחרי הודוי, וכתבתי שלא ידעתי מה כונתו האר"י זלה"ה במנהגיו, אבל השתא שמצאנו שכן כתב בנגיד ומצוה, א"כ מסתמא כונתו לספר נגיד ומצוה], ושוב ציין עוד כמה ציונים בענין זה, ע"ש. ושוב דן מהי דעת שער הכונות בזה, שלכאורה אין בדבריו הכרע לכאן או לכאן, וכתב שיש לדייק ממנו שאומרים מה נאמר לפני והוא רחום, ע"ש. ושוב כתב שאף שבשעה"כ לא מבואר כן להדיא, עכ"פ בפרי עץ חיים כתוב שאומרים מה נאמר לפני והוא רחום, ואף שבפע"ח כתוב לומר ויעבור בין מה נאמר לוהוא רחום, ובזה לא נהגין כמוהו, כי זה נגד שעה"כ, עכ"פ מה שכתב לומר מה נאמר לפני והוא רחום, שבזה דברי שעה"כ לא מבוארים, יש לנו ללכת אחרי פע"ח בזה, עכת"ד.

בשורה טובה לשוחרי התורה עם צאתו לאור של הספר החשוב

קונטרס "שלחן יוסף" - בהלכות בשר וחלב (סימנים פז-צו)

ובו הובאו סיכום דברי הטור והב"י, הש"ע ונושאי כליו, החל מדברי הגמ' והראשונים, ובתוספת מדור מיוחד של הערות ועיונים הערות והארות (מעל 500 עמ')

מאת הגאון הרב יוסף טויטו שליט"א

לרגל ההוצאה ניתן להשיגו במחיר מסובסד של 28 ₪ בלבד,

אצל הרב המחבר, בטל': 052-7692661 / 077-4420016

סימן כח

עמודי גולה

צהר לדמותם של רבותינו גדולי הדורות / א. ד. אלחדד

בסייעתא דשמיא אנו מגישים אל עין הקורא מדור חדש, ובו נקודות אור מחייהם ופעולם, של רבותינו גדולי האחרונים, אשר העמידו את עם ישראל בארצות הגולה והאירו את העולם בתורתם. מובן מאליו שאין מטרתנו בזה להציג ביבליוגרפיה על גדולי ישראל, זאת עשו וקדמונו חוקרי הדורות במלאכתם הנפלאה, ואין אנו אלא מלקטים מתוכם ניצוצי אורות על דמותם המזהירה. על כן, ככל שיכיל הגליון נשתדל בס"ד להביא מעט מהליכותיהם בקודש של גדולי ישראל, משנתם והנהגתם, וכן סקירה קצרה על חיבוריהם שהותירו לנו לברכה, למען נשכיל לצעוד בדרכם של רבותינו מאורי הדורות, ולהתחזק ממעשיהם בתורה ובעבודת ה'.

הגאון רבי יוסף רפאל חזן זיע"א*

מח"ס שו"ת הקרי לב - כ"ג חשון תקפ"א

רבינו יוסף רפאל חזן זיע"א נולד בשנת תק"א בעיר איזמיר שבתורכיה, ומיום עמדו על דעתו חשקה נפשו בתורה, וכמו שהעיד על עצמו: 'מיום היותי בימי חרפי קטן הייתי...לא מנעתי עצמי מבית המדרש כי לא פור'ש'. (הקדמת מערכי לז מ"ח), וכן הוא אומר עוד: 'כי מיום היותי נפשי איוותה לעסוק אהב על התורה ועל העבודה להבין ולהורות' (ספ, דרוש נ"ו), ואכן כותב עליו אחד מבניו שבעודו "כבר שית כבר שבע נהירין ליה שביילי דתלמודא". מתוך גדולי התורה הרבים שהיו אז באיזמיר, רבינו למד תורה מפי כמוהר"ר הגאונים: רבי יעקב אלבעלי (מח"ס קהלת יעקב), רבי יצחק נוניס בילמונטי (צעל שער המלך), ורבי חיים (נ"ר דוד) אבולעפיא (מח"ס שנות חיים). כבן י"ז שנה כבר היה דורש ברבים בפני קהל ועדה, ומגיל צעיר שימש בתפקידים שונים בעירו כגון אפוטרופוס על נכסי יתומים והקדשות וכדו'. בהיות כבן ל"ג שנה בלבד, מינהו רבה של איזמיר ר"ח אבולעפיא הנז' לדיין בבית דינם של רבי שלמה בן עזרא ורבי יצחק מאייו (צעל שרשי היס), כשהוא קטן מהם בעשרים או שלשים שנה.

ומשפטיו עם ישראל

בשנת תקנ"ד, מינו ראשי הקהל באיזמיר את רבי יצחק מאייו ל'רב הכולל' ושני לו את רבינו החקרי לב, ונקראו שניהם 'רבני מתא'. עיקר פעילותו בהנהגת עירו היתה בתחום הדיינות, שם ישב כסאות למשפט לדון בין איש ובין רעהו, ובד בבד היה משיב תשובות בהלכה על אשר נשאל מבני עירו ומקהילות אחרות. על העומס הרב שהיה לו מחמת הזיכוי הרבים הגדול הזה, נלמד ממה שכתב באחת מתשובותיו: '...כי יודע כל שער עמי שאין אני בן חורין אפילו שעה אחד מעול הציבור המוטל עלי, ומעט אשר עמדתי על ענין זה קראה סירוגין פסקי פסקי'. ובמקום אחר הוא כותב: 'גלוי לכל שאין אני בן חורין, וכל העם ניצב עלי ושפטתי בין איש ובין רעהו מבוקר עד ערב'. עוד יש לנו ללמוד על תשוקתו הגדולה לזכות את הרבים, ממש"כ נכדו מאור הגולה הגאון רבינו חיים פלאגי זיע"א (צקדמת ספרו מועד לכל חי), שהיה רבינו משבח את ספריו הקטנים של מרן החיד"א כגון מורה באצבע ולב דוד וכדו' שהם שוים לכל נפש, "יען כי נמצאו בו מוסר מלכים... ועל הכל שכר המזכה את הרבים".

אודות הנהגותיו הייחודיות של רבינו בתחום הדין וההוראה, כותב מהר"ח פלאגי: "ומעיד אני עלי שמים וארץ... דמעולם לא פסק דין בע"פ אלא אחר ראות בספרי הפוסקים שורש הדין על בוריו, והיה מגלה את טעמו

* מעובד עפ"י: מבוא לחק"ל (בהוצאת מכון המאור), ועוד.

ונימוקו מהיכן פסק את הדין". עוד הוא כותב "כי כך דרכן דרך הקודש של הרב מ"ז אור היר"ח ז"ל, כשהיו שני בעלי דינים עומדים לפניו וראה שאחד זכאי ואחד חייב, מה היה עושה, היה מדבר בלשון רכה ופיוס ואהבה לחייב, ולזכאי בלשון קשות קצת כדי שיקבלו את הדין". והגאון רבי אליהו חזן (מח"ס מעלומות לז, נינו של רבינו, מעיד מפי זקני ירושלים, שכאשר עלה רבינו לעיר הקודש היה לו "שם ה' עם המנורה הטהורה בתוך הספר, וכשהיה לו עסק הציבור או לדון בין איש ובין רעהו, בכל רגע היה פותח הספר ומסתכל בו לקיים שויתי ה' לנגדי תמיד, והיה אומר כי יועיל הרבה לבל יצא תקלה מתחת ידו".

אע"פ שעיקר עיסוקו של רבינו היה מוקדש להוראה ודיינות וכנ"ל, מ"מ ראה חובה לעצמו ללמוד מוסר בכל יום, חק ולא יעבור, ועל כן "היה משגר אצלו בכל יום ת"ח אחד שיקרא לו פרק אחד מספר שבט מוסר או ראשית חכמה, ותקן דוקא שיקראו אחרים לפניו כדי שלא יתירשל בדבר" (ישרי לז דף י"ז). וכאשר קרבו ובאו ימי המועדים היה מנהגו להתכונן לקראתם ע"י הלימוד מענייני דיומא וכמ"ש מהרח"ף (נהקדמה למועד לכל חי): "ומרגלא בפומיה... כי בבוא זמן מועדי ה' אם לא היה קורא מקודם בספרי הפוסקים... וגם ללמוד בספרי מוסר כמו ספר של"ה וספר חמדת ימים וכדומה כל חג ומועד בזמנו, לא היה קונה הארת קדושה בנשמתו לקבל עליו קדושת יו"ט". ללימוד תורת הסוד, לקח לחברותא בקביעות מידי יום את רבי דוד אמאדו (מח"ס מהלל לדוד). כמו כן מנהג היה לרבינו שבכל ע"ש מאחר שלבש בגדי שבת היה לוקח ספר שעה"כ וס' עץ חיים ללמוד בהם מידי שבת בשבתו.

לעת זקנותו עלה רבינו לארץ הקודש, שמחה גדולה היתה לו על שזכה להגשים את שאיפתו זו, וכך הוא כותב (נהקדמה למק"ל חו"מ ח"א): "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות בית ה'... כל ימי הייתי מצטער על זה ועכשיו בא לידי, הן בעודי אשירה ואזמרה ושפתי רננות הודו לה' כי טוב". לאחר פטירת הראש"ל רבי יעקב קוראל, מינוהו חו"ר עיה"ק ירושלים למלך עליהם ועיטרוהו בכתר הראשון לציון להיותו אב"ד ור"מ עיה"ק, ובמשרה זו נשא במשא העם עד לפטירתו. ותהי מנוחתו כבוד במרומי הר הזיתים.

זכה רבינו לבנים, נכדים ונינים גדולי תורה ומורי הוראות בישראל. ששה בנים ובת היו לרבינו, רבי בכור חיים, שנפטר עליו בעודנו באיבו. רבי רחמים אליהו מח"ס 'ארח משפט'. רבי אליעזר מח"ס עמודי הארזים על ספר יראים (זנו, הרצ המשי"ח זעל שו"ת כרך של רומי). רבי גרשון שנפטר אף הוא על פני אביו. רבי יצחק (מחידושי מדפסו זמן ספרי משפחמו). בן זקוניו הלא הוא הראש"ל רבי דוד חיים חזן בעל שו"ת נדיב לב ועוד (נכדו, רבי אליהו חזן זעל שו"ת מעלומות לז). ביתו נישאה לתלמידו המובהק רבי יעקב פלאג"י אביו של מאוה"ג מהר"ח פלאג"י. כתביו נשרפו בשריפה הגדולה באיזמיר בשנת תר"א ולא נותר לנו מתורתו אלא ממה שמביא בשמו רבינו בספריו, וכן בנו מהר"ח ונכדיו.

חיבוריו

רבינו נתפרסם בזכות חיבורו הגדול עצום ורב **חקרי לב** י"ב כרכים, שו"ת וחקרי הלכות בד' חלקי הש"ע. חיבור זה ערכו רבינו על סדר הרמב"ם, כפי שכותב מהרח"ף (נהקדמה ספרו חיים ומלך) שדרכם של כל חכמי דורו היתה לקבוע את סדר לימודם ע"פ הרמב"ם, ועל כן גם תורתם נכתבה ע"ס הרמב"ם, "ולכך עיניכם תראה דל' רגל על לשונו כשמזכיר להרמב"ם מזכירו בשם רבינו, כאשר נטע שם אהלו בתחילה". ולאחמ"כ סמוך להדפסה ערכוהו ע"ס הש"ע.

חקרי לב, על מסכת שבועות.

מערכי לב, שני חלקים ובהם למעלה ממאה ושלושים דרושים לארבע שבתות השנה, וכן לנישואין, להספד ועוד.

קונטרס אחרון, מערכות ע"ס הא' ב'. נדפס בספר ישרי לב לבנו הרב ח"ד בדרא.

מערכות על סדר הטוש"ע חו"מ. על ספרו זה מעידים בניו ונכדיו 'שלא הניח פינה וזווית מתשובות הפוסקים'.

ספר זה הורחב ע"י בנו רבי אליהו רחמים שהוסיף בו רבות, והו"ל לאחר פטירתו ע"י אחיו הרב ח"ד בדרא.

הדרכה בכתיבה

סימן כט

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

אשדוד

פרק ל"ד / הציטוט (ג)*

שינויים בציטוט

א. אם אתה מצטט לשון מחבר מסוים, ומוצא בדבריו טעות סופר, כתוב את התיקון אחר המלה או המלים שיש בהן טעות, בסוגריים מרובעות [צ"ל מרובעים] (זו דוגמא...). ואם אתה מסופק בתיקון, כתוב: "נראה דצ"ל (דצריך לומר)". אולם אם מצאת טעות סופר בספר מצוי (כגון גמרא, רש"י, תוספות), אין צורך לצטט גם את הלשון המוטעית, אלא די לצטט את הנוסח המתוקן, ולהוסיף אחריו בסוגריים מרובעים: [כצ"ל]¹.

ב. אם בעל הציטוט כתב "עכו"ם", עדיף לשנות ולכתוב "נכרי", כיון שבעל הציטוט לא כתב "נכרי" מפחד הצנזורה, וכעת שחסדו גבר עלינו, אפשר לחזור למקורות².

ג. כאשר נזכר בציטוט איחול שכותבים על אדם חי (כגון שליט"א וכדומה), אחר שם אדם שכבר שבק חיים לכל חי, אין לשנות ולכתוב ז"ל וכדומה, שיש בזה לפעמים נפקא מינה לדעת אם אותו אדם היה חי בזמן שנכתב הספר שממנו מצוטטים הדברים.

ד. כאשר בתוך הציטוט מוזכרים ר"ת שיש צורך לפותחם, הכלל הוא כזה: אם אלו ר"ת פשוטים, אפשר לפתוח בלי להשאיר סימן, אך אם מדובר בר"ת נדירים, שכדאי שידע הקורא שבעל הציטוט כתב אותם בר"ת, עדיף להשאיר הר"ת ולאחריהם לכתוב בצורה פתוחה בס"מ [בין סוגריים מרובעים] (זו דוגמא...). ולפני שפותחים הר"ת יש להכיר את לשון בעל הציטוט. למשל, חכמי תונס פותרים הרה"ג – 'הרב הגדול', ולא 'הרב הגאון' כפי שפותרים היום.

ה. כאשר בתוך הציטוט מוזכר שם של ספר בראשי תיבות, וברצונך לפתוח הר"ת, אלא שיש כמה אפשרויות לפתור (כגון ע"ש – עולת שבת, עמודי שמים), צריך לפתוח הספרים ולבדוק לאיזה מהם התכוון המחבר. אם אינך פותח הספרים, עדיף להותיר הר"ת על כנו.

הוספות בציטוט

ו. אם אתה רואה צורך להוסיף בתוך הציטוט הערה, כתוב אותה בין סוגריים מרובעים, והתחל בר"ת א"ה (אמר המגיה) מודגשות, ועדיף גם שתחתום שמך בסוף (עדיף בר"ת). וזאת כדי שלא יחשבו שההגהה היא חלק מהציטוט. [א"ה. ואם ניכר שההגהה יצאה ממך, כגון שההגהה מתחילה במלים: "פירוש...", או רצונו לומר "...", אין צורך בזה. ע"ח] (זו דוגמא כמובן...).

* כללים והדרכה לכתיבה נכונה, המתפרסמים כאן לראשונה, מאת הר"ר עובדיה חן הי"ו, מתוך כתב־יד של הספר "הכתב והמכתב" ח"ב, תשנ"ח לו. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' חטיבת כרמלי 10-4 אזור ג', אשדוד.

¹ שמעתי בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

² שמעתי בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

ז. אם בעל הציטוט הזכיר מלה חסרת הבנה או מלה בלע"ז, כדאי שתוסיף בין סוגריים מרובעים את ביאור התיבה [המלה] (זו דוגמא...).

ח. אם בעל הציטוט הזכיר בתוך דבריו תואר של חכם אחר, ולא הזכיר שמו, כי שמו הוזכר כבר בראש הדברים, או שבמקומו של בעל הציטוט רגילים לכנותו בתואר מסוים (כגון "תנא דאורייתא" לגאון בעל משנה למלך) בלי להזכיר שמו; כדאי להוסיף שם הרב בין סוגריים מרובעים.

ט. אם בעל הציטוט ציין לאיזה ספר בלי להזכיר המקור, במקום הצורך כדאי להוסיף המקור בין סוגריים.

י. אם במקור הציטוט חסר פיסוק, כדאי שתפסק בעצמך ואפשר אפילו להוסיף סימני שאלה וקריאה וכדומה³. אולם תזהר לא לשנות בפיסוק מכוונת הכותב, שהרי הקורא אינו יודע שהפיסוק הוא שלך ולא של בעל הציטוט. כמו כן, ציטוט (או מושג מיוחד וכדומה) בתוך ציטוט, יש לסמן לפניו ולאחריו גרש (ולא גרשיים).

סוף ציטוט

יא. כאשר יש צורך לעיין במקור הדברים שמהם ציטטת, יש להוסיף בסוף הציטוט (אחר שכותבים עב"ל וכדומה): ע"ש (עיין שם). ויש כותבים ע"ע (עיין עליו). אם יש הרבה מה לעיין שם, יש לכתוב: ע"ש באורך (עש"ב). ואם הדברים דורשים התבוננות ועיון רב: ע"ש היטב. ואם מפנים את הקורא לעיין במקור מעניין: ע"ש ותרווה נחת, או ע"ש ותרווה צמאונך. ביטויים אלו יבואו עם נקודה לפני ואחרי.

יב. אם ציטטת דברי מחבר מסוים, שהביא דבריו בשם מחבר אחר, ורצונך לסיים: ע"ש, כאשר כוונתך שיעיינו בדברי המחבר המקורי, יש לכתוב: ע"ש במקומו. ועדיף לכתוב כן בין סוגריים.

יג. כאשר אתה מצטט קושיא מספר מסוים ללא התירוץ (כגון שיש לך תירוץ משלך לקושייתו), יש להוסיף אחר ציטוט הקושיא: ע"ש מה שתירץ. ולאחר מכן: ולי נראה לתרץ כך וכך. ואם אותו מחבר לא תירץ קושייתו, אלא סיים במלים: וצריך עיון, ציין אחר ציטוט הקושיא: והניח בצ"ע.

יד. לפעמים מסתפקים בכתיבת ע"ש, בלי לכתוב לפני כן עב"ד וכדומה, כי בכך שכותבים ע"ש, כבר מבחינים שזהו סוף הציטוט. אולם אין לעשות כן אם מצטטים את הלשון במדויק, שאז חשוב לכתוב עב"ל ע"ש, להורות שזו לשונו ממש, כדי שיהיה ניתן לדייק ממנה דיוקים וכיו"ב.

טו. בדרך כלל, מדויק יותר לכתוב: ע"ש מאשר כיעו"ש (כאשר יעוין שם, ולא כפי שיש טועים לפתור כיעויין שם). אלא אם כן, מביאים את הציטוט בקצרה תוך כדי דיבור.

טז. בסיום ציטוט מספר בכתב יד, אין לכתוב: ע"ש, כי אין היכן לעיין, אלא יש לכתוב ע"כ⁴.

יז. יש להיזהר לא לגרום אחר הציטוט תוספת מגרעת. לדוגמא: אחרי ציטוט דברי מחבר מסוים הכותב דברים חריפים באיזה ענין, אין להוסיף ולכתוב: "וכן עיקר" וכדומה. הדבר רק מוריד מתוקף ועצמת דברי אותו מחבר⁵.

יח. אחר ציטוט דברים מיוחדים בשם חכם מסוים, אפשר להוסיף: ודפח"ח (ודברי פי חכם חן, קהלת י, יב), או וש"י (ושפתיים ישק, משלי כד, כו). ואחר הבאת ישוב נאה בשם חכם מסוים, אפשר לסיים: ש"י מד"נ (שפתים ישק משיב דברים נכוחים, משלי שם).

³ שמעתי בשם מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

⁴ כך העיר מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א בהגהה לאחד התלמידים.

⁵ למדתי זאת מהגהה של מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א.

אלוהי אלהינו!

לרפואתו השלימה

מרן רבינו גדול דורנו שליט"א מתייסר, ואנו תלמידיו מוטל עלינו להרבות ולהעביר בתפילה עליו, וכבר אמרו רבותינו (ברכות יב:), "אם תלמיד חכם הוא, צריך שיחלה עצמו עליו", וכ"ש בגדול הדור. לכן, מוטב נבכה עכשיו ולא ח"ו נבכה אחר-כך.

מרן מנהיג הדור שבכל פעם שבאים ומספרים לו על מישהו שחולה, מיד מעביר הוא עליו בתפילה ותחנונים, ועיניו זולגות דמעות מתוך השתתפות בצער.

כעת מוטל עלינו להתחזק ולהרבות בתפילה, ובעיקר להיטיב את דרכינו ומעשינו וכמו שכבר נאמר "וירא אלוקים את מעשיהם", ולקבל קבלות מיוחדות לחיזוק לרפואתו השלימה של מו"ר עט"ר, פוסק הדור, שר התורה ועמוד ההוראה, פאר הדור והדרו, אשר כל בית-ישראל הולכים לאורו

מרן רבינו חיים עובדיה יוסף בן גורג'יה שליט"א

רשימת קבלות לחיזוק (כל-אחד יבחר את הדבר שצריך בו חיזוק)

□ לימוד בהתמדה ובתענית-דיבור. □ תפילה בכוונה. □ שלא לדבר בבית הכנסת. □ הקפדה על זמן ק"ש כהלכה. □ הקפדה בשמירת שבת-קודש כהלכתה. □ ברכת "אשר יצר" בכוונה ומתוך הכתב. □ להשליך את המכשיר הטרף. □ לזרוק הפאה הנכרית. □ להשמיד את האינטרנט. □ התחזקות ב"בין אדם לחבירו". □ כיבוד הורים. □ ברכות בכוונה. □ תפילין דר"ת. □ לברך בקול-רם. □ זהירות בלשון-הרע. □ לימוד מוסר מידי-יום. □ ק"ש שעל-המיטה. □ ברכת המזון בכוונה. □ עניית "אמן" בכוונה. □ שמירת העיניים. □ חיזוק ושמירה על צניעות. □ שלא לשוח דברי-חולין בתפילין □ הקפדה על מאה ברכות בכל-יום. □ תפילה בשלימותה ללא דילוג. □ קביעת עיתים לתורה. □ תוספת שבת והקפדה על זמן ר"ת. □ קביעות לימוד בספרי מרן.

ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל - מרן רבינו חיים עובדיה יוסף שליט"א

לְקִיּוֹם בְּנוֹ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל

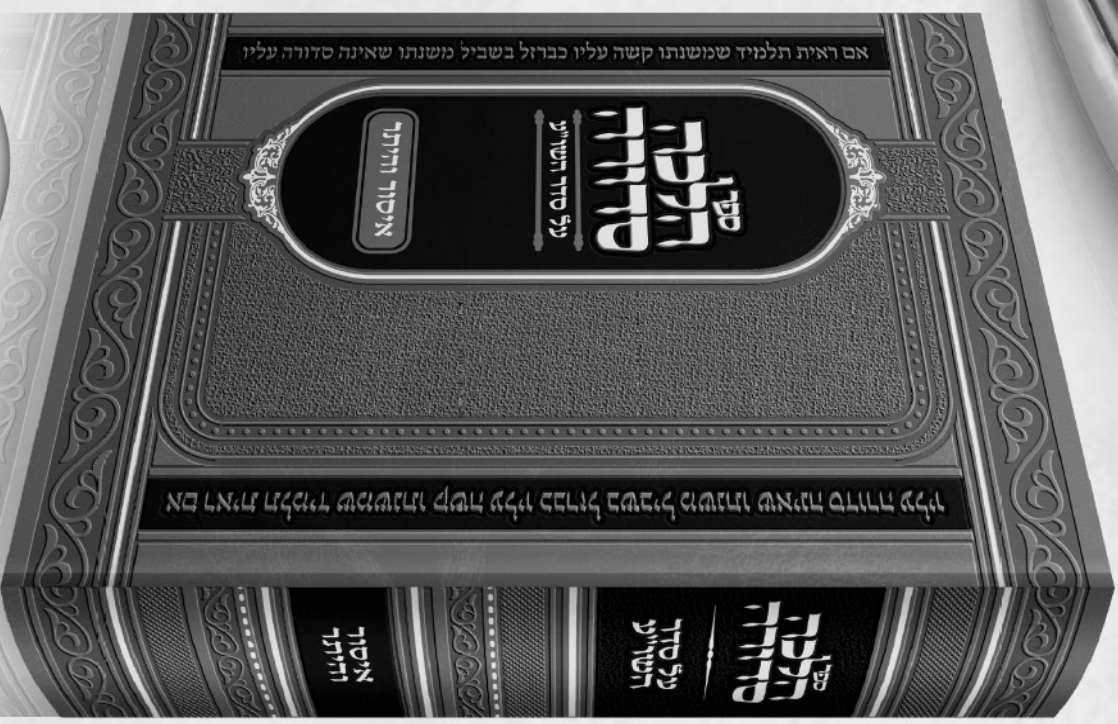
ללמוד, להבין ולזכור!

הופיע ויצא לאור
בסיעתא דשמיא
הספר שרבים ציפו לו

"הלכה סדורה"
על הלכות מליחה,
בשר וחלב ותערובות
סיכום מסודר על סדר
השו"ע משורש הדיון ועד
ההלכה למעשה
(הכולל ב"י ש"ך ט"ז פת"ש)

חלוקה לפי נושאים
בשיטה יחודית

מומלץ מאוד לחזרה ולשינון
בצורה קצרה ובהירה

מחיל
מיוחד
לרגל ההוצאה
ש"ל 30

לכוללים העוסקים בהלכות אלו
ניתן לקבל ספר בטל' הנ"ל.

054-8436838

לפרטים: